

Sitzungsberichte
der
Bayerischen Akademie der Wissenschaften
Philosophisch-philologische und historische Klasse
Jahrgang 1927, 3. Abhandlung

**Eine fingierte Korrespondenz
mit Paulus dem Samosatener**

von

Eduard Schwartz

Vorgetragen am 15. Januar 1927

München 1927
Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
in Kommission des Verlags R. Oldenbourg München

203 I Τοῦ μακαρίου Διονυσίου πάπα Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς L I 849
 Παῦλον τὸν Σαμοσάτων γενόμενον ἐπίσκοπον ἐν Ἀντιοχείαι M I 1040

Διονύσιος καὶ οἱ συμπρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας
 ἐν κυρίῳ χαίρειν. Καὶ πρότερόν σου γράψαντος ἀντεγράψαμεν
 5 ἐξελκόμενοί σε εἰς τὸ ἀπαρακαλύπτως εἰπεῖν ὃ βούλῃ, καὶ νῦν γρά-
 φομεν, ὡς οἶόν τε, περὶ ὧν δευτέρως εἴρηκας, δηλοῦντες ὅτι σα-
 θρὸν ἕκαστον ῥῆμα τῶν ἐπισυλλεχθέντων οὐδεμιᾶς ἔχον πληρο-
 φορίας ἀπόδειξιν, ἱκανῶς δὲ δυνάμενα ἀνατρέπεσθαι τὰ δόξαντά
 204 σοι προπετῶς ἀποφήνασθαι, δύο ὑποστάσεις λέγοντός σου καὶ δύο
 πρόσωπα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Χριστοῦ καὶ δύο Χριστοὺς καὶ δύο
 υἱούς, ἓνα φύσει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προυπάρχοντα καὶ ἓνα καθ'
 ὁμωνυμίαν Χριστὸν καὶ υἱὸν τοῦ Δαβὶδ μὴ προυπάρχοντα καὶ και-
 5 ροῖς ὑπάρξαντα καὶ κατ' εὐδοκίαν θεοῦ εἰληφότα τὸ ὄνομα τοῦ
 υἱοῦ ὡς ἂν πόλις τοῦ δεσπότου καὶ οἰκία τοῦ κτίσαντος. ἔκων
 λέληθας, ὦ ἑταῖρε, ὅτι εἷς κεκήρυκται καὶ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ,
 ὡς μαρτυροῦσιν περὶ αὐτοῦ αἱ θεόπνευστοι γραφαί, καὶ Χριστὸς
 Ἰησοῦς καλούμενος ὁ κύριος τῆς δόξης, ὡς εἴρηται περὶ αὐτοῦ, ὃ 1 Cor. 2, 8
 10 καὶ σώζων τοὺς πιστεύοντας ἐπ' αὐτόν, ἰδίῳ πάθει θεικῶς σώ-
 ζων καὶ οὐκ ἀνθρωπίνως. αὐτὸς γάρ, φησί, σώσει τὸν λαὸν Mt. 1, 21
 αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· μόνῳ γὰρ θεῷ ἐξ ἁμαρ-
 τιῶν δυνατὸν σώζειν, ὥσπερ καὶ τῷ χρεωστουμένῳ τὸ ἄφεςιν
 παρασχεῖν. τίς γὰρ θεός, ὥσπερ σύ, ἑξαίρων ἀνομίας καὶ Micha 7, 18
 15 ὑπερβαίνων ἁμαρτίας; ἄκουε καὶ σύνες πρὸς τὰ εἰρημένα
 ὑπὸ σοῦ καὶ πρόσχες τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις ἄνθρωπος εὐδοκίαι
 ὑπὸ θεοῦ μείζοσι χάρισι τιμώμενος, ὅταν καὶ μειζόνως εὐδοκιμῇ
 [ἐν] θεῷ ἐν πολιτείαι ἐναρέτωι. οὐδὲν τούτων τεθεώρηται

R [= Vatican. 1431], C [= Coislin. 299], t [= editio Turriani]

203, 1 μακαριωτάτου t 2 τῶν σαμουσάτων RC 3 de nomine
 omisso cf. Eus. H. E. 7, 30, 3 7 ἔχων RC 8 ἀπόδειξιν RC tmg
 ἀπόδοσιν t 204, 2 καὶ μόνου] ἡμῶν t 8 θεόπνευσται C 17 τιμώ-
 μενος χάρισιν t εὐδοκιμεῖ RC 18 ἐν deleui

ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε φρονήσεως χάριν φιλοπονία οὐδὲ διὰ σω- 205
φροσύνην ἢ σιτίων ἀποβολὴν ὑπερβαίνουντι τὰ ἀνθρώπινα μέτρα.

Mt. 11, 18. 19 καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐθαυμάζετο μήτε ἄρτον ἐσθίων μήτε οἶνον πί-

M I 1041 νων, Χριστὸς δὲ ἐμαρτυρεῖτο ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ ὁ μὲν ἐν ἐρη-
μίαι διάγων ἀσκητικὸν ἐτέλει βίον πρὸς ἀρέσκειαν θεοῦ, ὁ δὲ κύ- 5

L I 852 ριος Ἰησοῦς συνῆν μὲν τοῖς ἀποστόλοις καὶ λοιποῖς οὐ χωριζόμε-
νος τοῖς μετ' αὐτῶν. καὶ παρὰ τοῦτο ἐδείκνυτο Χριστοῦ δια-

φορὰ πρὸς Ἰωάννην μεγάλῃ τῇ καθαρότητι καὶ ἀσυγκρίτῳ δι-
καιοσύνῃ, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἔργων ἦν δικαιοσύνη, Ἰησοῦς δὲ φύσει.

οὐκοῦν ἄτοπὸν ἐστὶν τὸ λέγειν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν ἢ εὐδοκεῖ- 10

σθαι παρὰ θεοῦ παρὰ πάντας ἀνθρώπους εἰς θεοῦ κατοίκησιν ἄνευ
τῆς ἀσκητικῆς καὶ ἐπιπόνου δικαιοσύνης. ὁ γὰρ Χριστὸς οὐκ

ὀνόματι μόνον, ἀλλ' ἀληθείαι, πρὸ αἰώνων ὢν λόγος, Χριστὸς κύ- 206

ριος Ἰησοῦς αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ σαρκωθεὶς ἐκ Μαρίας· οὐ
γὰρ κεκλήρωται χρίσιν, ὥς ἡμεῖς ἐπίκτητον ἐκληρώθημεν οὐπω

χριστοὶ πρὸ τούτου καλούμενοι, αὐτὸς δὲ ἀεὶ Χριστὸς κύριος κη-
ρύσσεται ὡς ὢν. εἰ γὰρ μὴ ἦν αὐτόχρομα Χριστός, μὴ ἄρα 5

1 Cor. 10, 4 περισσῶς γράφῃ Παῦλος λέγων ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ἔπινεν ἐκ πνευματι-
κῆς ἀκολουθούσης πέτρας καὶ ὅτι Χριστὸς ἦν ἡ πέτρα. εἰ δὲ

Χριστὸς οὐκ ἦν, ἄρα, ὁ μὴ γένοιτο, οὔτε λόγος [οὐκ ἦν]. σὺ

Thren 4, 20 γὰρ λέγεις ὅτι πρὸ Μαρίας οὐκ ἦν, Ἰερεμίας δὲ λέγει συνεπιμαρ-

1 Cor. 10, 4 τυροῦντος τοῦ ἱεροῦ διδασκάλου ὅτι ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός, ὡς καὶ 10

Ioh. 1, 1 Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. αὐτὸς

Ioh. 8, 58 λέγει ὁ ὢν ἀεὶ Χριστὸς λόγος ὅτι ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· πρὶν

Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί. καὶ καλῶς τὸ γεγραμμένον

Ioh. 21, 25 ὅτι οὐ χωρήσει ὁ κόσμος τὰ γραφόμενα βιβλία τοῦ Χριστοῦ λόγου.

Gen. 3, 14 ὢν καὶ σὺ εἰ εἰς τῶν μὴ χωρούντων, ἀλλ' ἔρπεις ἐπὶ τῷ στήθει 15

καὶ τῇ κοιλίᾳ, γῆν ἐσθίων πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς 207

σου, κατὰ τὰ ἔργα σου καὶ τὰς πράξεις ἐνθυμούμενος κατὰ τοῦ
κυρίου, ὃς ἐστὶν πατὴρ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὃς

1 Cor. 1, 24 ἐστὶν Χριστὸς θεοῦ δύναμις, ἡ τοῦ πατρὸς σοφία, ὢν λόγος αἰδῖος.

αἰδῖος γὰρ ὢν γέγονεν παιδίον, γεννηθεὶς ἡμῖν υἱός. ὥσπερ γὰρ 5

R [usque ad 206, 12 ἀμὴν ἀ—], Ct

205, 2 ἀποβολή t 7 αὐτόν RC αὐτοῦ t 8 μεγάλην R 9 ἔργων
scripsi ἔργον RCt δικαιοσύνη scripsi cl. 215, 17 δικαιοσύνησ RCt Ἰη-
σοῦς t ιν RC φύσις t 13 μόνῳ t 206, 2 αὐτὸς γὰρ t 5 ὁ χσ Rt
μὴ om. t 6 γράφει Rt 8 οὐκ ἦν RC ἦν t deleui 12 in ἀμὴν
ἀ deficit R in fine f. 1^u

προερέθη ὅτι διεμερίσθησαν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, καὶ ὅτε γέγονεν, ἀλή- Ps. 21, 19
 θεια ἐδείχθη τὰ προρηθέντα, οὕτω νοοῦμεν καὶ τὰ ἐν ἐσχάτοις Ioh. 19, 24
 ἡμῖν ἀποκαλυφθέντα, ὅντα δὲ πρὶν ἡμῖν γνωσθῇ. ὥσπερ ὅτι ἦν
 πνεῦμα ἅγιον, εἰσὶν δὲ καὶ νῦν ἄνθρωποι μὴ εἰδότες πνεῦμα ἅγιον
 10 εἰ ἔστιν· ἄρα μὴ διὰ τὴν ἐκείνων ἀγνωσίαν οὐκ ἦν πνεῦμα
 ἅγιον; ὡσαύτως οὐδὲ διὰ τὴν σὴν ἀγνωσίαν πάντας κατέχει ἀγνω-
 σία, ὥσπερ λέγει· οὐχ ἡ ἀπιστία ἡμῶν δικαιοσύνην συνίστησιν. Rom. 3, 3. 5
 οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν σὴν ἐρευνῶμεν τὰς γραφάς· ἤδη γὰρ καὶ
 πρὶν σε τὸν Ἀντιοχείας πατῆσαι θρόνον δηλοῖ τὰ παρ' ἡμῶν γρα-
 15 φέντα παντὶ τῷ πρεσβυτερίῳ. οὔτε γὰρ πρὸς τὰ ἀναφυόμενα
 πραγματευτικῶς λέγομεν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνπνέων Ἡσαίας θεὸν Ies. 9, 6
 208 ἰσχυρὸν θεὸν παιδίον κηρύττει καὶ παρθένον ἐν γαστρὶ λαμβάνου- Ies. 7, 14
 σαν. τί οὖν ἔρχη κατὰ τοῦ κηρύγματος; εἷς γὰρ κύριος Ἰη- 1 Cor. 8, 6
 σοῦς Χριστός, ὥστε οὖν εἷς καὶ οὐ δύο. πόλις γὰρ μετὰ τοῦ
 δεσπότου οὐκ ἀριθμεῖται εἰς ἓνα ἀριθμὸν οὔτε οἶκος μετὰ τοῦ
 5 οἰκοδεσπότου τοῦ κτίσαντος αὐτόν. πῶς γάρ; οὐδέποτε πόλις
 συνεργάζεται τῷ βασιλεῖ οὐδὲ οἶκος τῷ κτίσαντι, οὐδὲ πόλις ὁ
 βασιλεὺς κληθήσεται ποτε οὐδὲ νομοθέτης, ὡς βασιλεὺς, ἢ πόλις, M I 1044
 οὐδὲ οἶκος οἰκοδομήσει καὶ διδάξει ἑτέρους τέχνην. εἷς ἐν δὲ
 ἀριθμεῖται τὰ ὁμογενῇ, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ ὡς θεὸς θεῷ,
 209 ὥσπερ καὶ ἐν τι ἐνεργεῖν δύνανται. ἐκβέβλησαι οὖν τῷ ὄντι
 μήτε δύο Χριστοὺς μήτε δύο υἱοὺς τοῦ θεοῦ δυνάμενος λέγειν
 μήτε ἓνα τοὺς δύο ὡς ἐν πρόσωπον. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ μορφή, ὁ L 1 853
 λόγος αὐτοῦ καὶ σοφία, υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς αὐτὸς ὡμολόγηται, ἐν
 5 πρόσωπον ὢν αἰεὶ καὶ μία ὑπόστασις προσώπου. οὔτε γὰρ δύ-
 νανται εἶναι ἐπ' ἀνθρώπων ταῦτα· λόγος γὰρ ἀνθρώπου καὶ σοφία
 καὶ δύναμις καὶ μορφή ἀνυπόστατα μέρη τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου θεω-
 ρεῖται, ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος ἕκαστον τῶν εἰρημένων οὔτε υἱὸς ἀν-
 θρώπου. οὕτως ἄρα (δῆλον) ὅτι καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀνθρώπου
 10 καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἄνθρωπος εἶναι οὐ δύνανται αὐτοτελῆς ἢ γοῦν
 πρόσωπον, ἡ δὲ μορφή τοῦ θεοῦ καὶ ὁ λόγος μετ' αὐτοῦ θεὸς καὶ
 υἱὸς θεοῦ ἐνυπόστατος λόγος ἐστὶν τοῦ πατρὸς καὶ οὕτως ὡμο-

Ct

207, 6 προαίρέθη C αὐτοῦ om. t ὅτε om. t 6/7 ἀλήθεια]
 ἐν . . . t 9/10 εἰ ἔστι πνεῦμα ἅγιον t 11 τὴν σὴν om. C 12 θεοῦ
 δικαιοσύνην t 14/15 γράμματα t 208, 3 δύοι C 4 οὔτε C οὐδὲ t
 7 νομοθέτης Ct^{ms} νομοθετεῖ t 9 θεῶ θεός t 209, 1 ἐν τι scripsi
 μέντοι Ct 4 ὡμολόγεται C 9 δῆλον addidi ἀνθρώπου C θεοῦ t

- λόγησαν αὐτὸν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ παρέδωκαν ἡμῖν ὁμολογεῖν καὶ πιστεύειν. δέδεικται οὖν τὸ σόφισμα ἀδύνατον ἄνθρωπὸν σου λέγοντος τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δοῦλον τὴν μορφὴν καὶ 15 τὸ σχῆμα τοῦ δούλου διὰ τὸ εἶναι θεὸν τὴν μορφὴν τοῦ θεοῦ. 210
- Rom. 14, 9 ὁ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· θεὸς γὰρ ἐστὶν φύσει ὁ κυριεύων τῶν πάντων καὶ ἀναστὰς καὶ ἐπιγνωθεὶς ἐκ τῶν τραυμάτων θεὸς εἶναι ἀληθινὸς ὁ σταυρωθεὶς καὶ ἀναστὰς ὁμοτίμως τε 5
- Ioh. 20, 28 θεὸς κύριος ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ κηρυττόμενος. ὁ γὰρ κύριος καὶ θεὸς ἔχων ἐν χερσὶν αὐτοῦ τοὺς μώλωπας ἀνέστη ὁ τετραυματισμένος δι' ἡμᾶς· θεὸς γὰρ τῶν ἀποσιόλων ὁ ψηλαφηθεὶς, οὐ φύσει ἄνθρωπος, ἀλλὰ φύσει θεὸς ὁ κληρονόμος τῶν ἐθνῶν καὶ κρίνων
- Ps. 81, 8 πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς γέγραπται· ἀνάστα γὰρ φησιν, ὁ θεός, κρῖ- 10 νον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. υἱὸς θεοῦ λόγος ὢν ὁ Χριστὸς ὁ κληρονόμος ἀπέθανεν ὕστερον μετὰ τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας, ὡς αὐτὸς [φησιν]
- Mt. 23, 31 ἐν εὐαγγελίοις εἶπεν πρὸς τοὺς ἀποκτείναντας τοὺς προφήτας. πῶς σὺ λέγεις ἄνθρωπον κατ' ἐξαίρετον τὸν Χριστὸν καὶ οὐ θεὸν ὄντα 211 ἀληθινὸν καὶ προσκυνούμενον παρὰ πάσης κτίσεως σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι τὸν σαρκωθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεο-
- Gal. 4, 4 τόκου Μαρίας; δι' ἡμᾶς γὰρ κατεδέξατο γενέσθαι ἐκ γυναικός, ὅθεν
- Phil. 2, 7. 8 καὶ τὸ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο κενώσας ἑαυτὸν καὶ ταπει- 5 νώσας ἕως θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἴσα θεοῦ ὑπάρχων,
- Gal. 4, 4 ὡς γέγραπται, γέγονεν ὑπὸ νόμον ὁ θεικῶς νομοθετῶν, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ καὶ ἀπολάβωμεν τὴν υἰοθεσίαν, ὡς γέγραπται. εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ ὢν ἐν τῷ πατρὶ συναί- 10 διος λόγος, ἐν αὐτοῦ πρόσωπον ἀόρατος θεὸς καὶ ὁρατὸς γερόμε-
- 1 Tim. 3, 16 νος· θεὸς γὰρ ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ γενάμενος ἐκ γυναικὸς ὁ
- Gal. 4, 4 ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ὡς ἀπὸ 212 καρδίας λόγος τικτόμενος ἐκ πατρός. καὶ ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀμερῆς
- Ioh. 1, 14 γέγονεν σὰρξ ὁ λόγος κατὰ τὰς γραφάς, οὐ μεριζόμενος εἰς σάρκα καὶ λόγον ὡς εἰς ἄνθρωπον οἰκῶν ὁ λόγος. αὕτη γὰρ φυγὴ γεννήσεως, ἐπεὶ ἄρα ἄνωθεν ἐν οἷς ἐνοικεῖ, εὗρεθήσονται αὐτῷ 5
- M I 1045 πολλαὶ μητέρες, μία δὲ μόνη παρθένος θυγάτηρ ζωῆς ἐγέννησε

Ct, Σ [Pitra, Anal. sacra 4, 174; 210, 2 ὁ δὲ ἐκ νεκρῶν—211, 6 σταυροῦ]
 210, 6 καὶ C ὁ t 10/11 κρίνων Ct 13 φησιν deleui
 211, 6 ὑπάρχων Ct^{ms} ὑπάρχει t 11 γερόμενος t 212, 5 ἐνοικεῖ ἐν
 οἷς t αὐτῷ om. t

τὸν ζῶντα λόγον καὶ ἐνυπόστατον, τὸν ἄκτιστον καὶ δημιουργόν,
τὸν ἐλθόντα ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἄγνωστον ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὑπε- Ioh. 1, 9. 10
ρουράνιον τὸν θεὸν οὐρανοῦ ποιητήν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου,
10 τὸν ἀγιάζοντα καὶ ἀγιαζόμενον. οὐκ ἄλλος ὁ ἀγιάζων ἑαυτὸν Hebr. 2, 11
παρὰ τὸν ἀγιάζοντα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑνός· μόνου γὰρ θεοῦ τὸ λέγειν
ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτόν, ὅπερ ἀδύνατον ἀνθρώπῳ Ioh. 17, 19
213 ἀγιάσαι ἑαυτὸν ἢ ἄλλον ἀγιάσαι. τούτων οὕτως ῥητῶς ἐχόντων
ἐκβέβληταί σου πάντα τὰ ἀποφαντικῶς εἰρημένα, ἄλλον ἄνδρα λέ-
γοντός σου τὸν Χριστὸν παρὰ τὸν θεὸν λόγον, ἄλλου Χριστοῦ οὐσίαι
καὶ ἀξιώματι διαφέροντα, καὶ ἓνα Χριστὸν ἐγκατοικοῦντα καὶ ἐνεργ- L I 856
5 οῦντα τὰ τῆς θείας δικαιοσύνης ἔργα. διατρέπου τοίνυν καὶ
ἄλογον πνεῦμα καὶ ἄψυχον ὕλην τὸν Χριστὸν ἐξηγούμενος, γῆν
ὑπὸ ἡλίου ἐνεργουμένην· γῆ γὰρ ἀπροαίρετον εἶδος. οὕτω γὰρ
εἴρηκας τὰ ἀσθενήματα τοῦ νιοῦ ἀνηριῶσθαι λέγων ὡς τὸ ὑγρὸν
τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ ξηροῦ. ὁρᾷς εἰς πόσῃν ἀτοπίᾳ καταφέρει
10 ἄνδρα λέγων ἀνειλημμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγον, ὡς μήτε ἄνθρω-
πον αὐτὸν εἶναι δύνασθαι, τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ φύρων οὐδὲ (ἀπο-
λείπων τὸ) κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν (ἀνθρώπων γὰρ μόνων τοῦτο καὶ
ἀγγέλων), τὸν δὲ σωτῆρα Χριστὸν ἔρημον (θεοῦ) λέγεις γεγενῆσθαι
214 ἀφειδήσας ἑαυτοῦ διὰ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐπὶ σταυροῦ θεέ μου θεέ Mt. 27, 46
μου, ἵνα τί με ἐγκατέλειπας; τὸν φύσει κύριον καὶ λόγον τοῦ
πατρός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ πατήρ, καὶ ὁμοούσιον τῷ
πατρὶ εἰρημένον ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων. περὶ γὰρ θεοῦ ἡμᾶς
5 ἐδίδαξαν, σὺ δὲ λέγεις ὅτι ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ
ἐστιν οὗτος ὁ λόγος τοῦ πατρός, οὐδὲ τὸν Πέτρον αἰδεσθεῖς τὸν Mt. 16, 16
ἐμπνευσθέντα ἄνωθεν ἐκ τοῦ πατρὸς [λέγοντα] τὸν Χριστὸν τὸν
υἱὸν γενάμενον τοῦ ἀνθρώπου υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁμολογή-
σαντα καὶ τὸν Θωμᾶν κύριον αὐτοῦ καὶ θεὸν ἐκ τῶν τραυμάτων Ioh. 20, 28
10 ἐπεγνωκότα αὐτὸν καὶ ὁμολογήσαντα ἐπὶ πάντων. * * γέγραπται
γὰρ ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ὁδυνᾶται· λύπη γὰρ ὁδύνην ἐργάζεται ἐπὶ Ies. 53, 4
τῶν κατ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ θεοῦ οὐχ οὕτως. ἐσαρκώθη

Ct

212, 8 ἐν τῷ κόσμῳ² C θεὸν t 9 τὸν¹ om. t 213, 8 ἀνηρεῖσθαι C
9 καταφέρει t καταφέρεις C 10 εἰλημμένον t 11/12 ἀπολείπων τὸ ad-
didi 12 μόνον Ct 13 θεοῦ addidi 214, 1 ἑαυτοῦ C ἑαυτὸν t
2 ἐγκατέλιπες t 6 αἰδέσθεις C ἠδέσθησ t 7 λέγοντα deleui 8 γενό-
μενον t 8/9 ὁμολογοῦντα t 10 lacunam signavi, γέγραπται—οὕτως sunt
uerba aduersarii, cf. 218, 9 12 θεοῦ t θῶ C

- ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς καὶ πειρασθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν. αὐτὸς γὰρ γέγονεν ὡς οἶδεν· πῶς δὲ γέγονεν; ἐν εἵδει τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἵν' ὅπερ οὐ μὴ κατώρθωσεν ἄνθρωπος, τοῦτο ὁ 15 λόγος τοῦ πατρὸς ὁ σαρκωθεὶς κατορθώσῃ. ὁ γὰρ ἐκ θεοῦ γεννηθεὶς πρὸ αἰώνων, ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων ἐκ μητρός. διὰ τοῦτο καὶ θεοτόκον ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον· διὰ τοῦτο
- 1 Cor. 2, 8 θεοκτόνοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. εἰ μὴ γὰρ ἦν ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὁ ὢν θεὸς λόγος, οὐκ ἡδύνατο 215 εἶναι ἀναμάρτητος· οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἷς ὁ Χριστός, ὡς καὶ ὁ πατήρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁθεν καὶ θέλων ἀπέθανεν καὶ ἐκὼν ἡγέρθη, ἐργασάμενος τὰς θεοσημείας.
- Ioh. 17, 5 υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ μονογενής, αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἰτῶν τὴν θεικὴν δόξαν, 5 ἦν εἶχεν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, οὐ ταύτης ὢν ἔρημος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ λέγει τὴν ἐαυτοῦ πρὸς ἡμᾶς γενέσθαι φανέρωσιν, ἵνα δοξάσωμεν αὐτὸν οἱ πιστοὶ τὸν δεδοξασμένον ἐν ἰσχύι, δίκαιον ὄντα φύσει ὡς θεόν, οὐ κατὰ ἄσκησιν καὶ καμάτων ὡς πᾶς ἄνθρωπος τῶν θεοσεβῶν, οἷς καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ. 10
- Eccl. 7, 21 οὐκ ἔστιν γὰρ ἄνθρωπος, φησί, δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται. δι' ὃ καὶ ἀγῶνες
- M I 1048 καὶ πόνοι τῶν θεοσεβῶν καὶ πρεσβεῖαι ὑπὲρ τῶν παιόντων, καὶ τὸ πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων φιλανθρωπίας θεοῦ χρήζομεν καὶ ἐλέους ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Χριστὸς δὲ οὐκ ἐν ἀσκήσει 15 δέδεικται διὰ πίστεως θεοσεβείας, ὡς ἤδη προείρηται· φυσικὴ γὰρ δικαιοσύνη καὶ θεικὴ δύναμις ὑπάρχει καὶ αὐτὸς ἐστὶ μόνος πιστευόμενος θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἀπαιτῶν τοὺς ἀνθρώπους τὴν εἰς αὐτὸν 216
- Ioh. 11, 25. 26 ὁμολογίαν τῆς πίστεως. ὁ γὰρ πιστεύων εἰς ἐμέ, φησί, ζήσεται
- Ioh. 14, 21. 23 εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσῃ καὶ τὰ ἐξῆς. τί οὖν ὁμολογήσεις τὸν Χριστόν, εἰπέ, οὔτε ἓνα οὔτε δύο ὁμολογεῖν δυνάμενος οὔτε θεὸν οὔτε ἄνθρωπον; οὔτος γὰρ ὅρος 5 τῶν εἰρημένων ὑπὸ σοῦ. οὔτε γὰρ φύσει δίκαιον αὐτὸν λέγεις ὡς θεὸν τὸν Χριστόν (θεὸς γὰρ ἐστὶ τοῦτο φύσει ὅπερ ἂν ἀγαθὸν λέγῃται περὶ αὐτοῦ), σὺ δὲ δίκαιον αὐτὸν λέγων ὡς ἄνθρωπον δικαιοσύνης ἀσκητήν (οὔτω γὰρ ἄνθρωπος δικαιούται), εἰς ἄπορον
- L I 857 ἐκπεσὼν φαίνῃ μηδὲν ἔχων λέγειν περὶ Χριστοῦ. εἶτα λέγεις 10

Ct, Σ [Pitra, Anal. 4, 174; 214, 17 διὰ τοῦτο—215, 5 μονογενής]

214, 14 γέγονεν² ὡς οἶδεν t 15 τοῦ C τῷ t 18 καὶ θεοτόκον—
τοῦτο om. t 19 οἱ om. t τὸν om. C 216, 3 ἐμέ t 7 τοῦτο C
πᾶς t ὅπερ C ὥσπερ t 8 λέγων scripsi λέγεις Ct

- κατὰ κοινωνίαν δικαιοῦσθαι τὸν Χριστὸν οὐ τῇ φύσει δίκαιον, οὐ
 δυνάμενος νοῆσαι τὸν τρόπον τῆς κοινωνίας δοσιληψίαν σημαινού-
 σης, ὥς φησι καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· υἱέ, δός μοι σὴν καρδίαν, Prou. 23, 26.
 ἵνα σοφὸς γένῃ ἐπ' ἐσχάτων σου, ὡς καὶ ἀντιστρέφων ἕτερος 19, 17
- 15 προφήτης λέγει· θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει. Ps. 144, 19
 θέλημα ἄρα θεοῦ θελήματι δόσιον ἀντιδίδοται καὶ οἱ ὁμολογοῦντες Lc. 12, 8
 αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁμολογηθήσονται ὑπ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν
- 217 τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ οἱ συμπάσχοντες Χριστῷ Rom. 8, 17
 εἰς συμμορφίαν ἡξουσιν τῆς δόξης αὐτοῦ. αὕτη γὰρ ἀληθινὴ
 κοινωνία ἀνθρώπου πρὸς θεόν· οὕτως διὰ πίστεως δεχθῆναι δύ-
 νатаι καὶ τῶν ἐπαξίων ἔργων.

5 II Παύλου τοῦ Σαμοσατέως αἵρετικοῦ προτάσεις δέκα αἱ προ- ἔτεινεν τῷ πάπαι Διονυσίῳ

- Λόγον μὲν ὑμῶν ποιῶμαι ὡς ἀξίων τιμῆς διὰ τὸ πολυχρό-
 νιον καὶ ὅτι τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ φέρετε ἐπὶ τοῦ σώματος Gal. 6, 17
 ὑμῶν (καὶ γὰρ παρὰ πάντων θαυμάζῃ ἐπὶ σοφίαι καὶ φρονήσει),
- 10 τῶν δὲ παρ' ὑμῶν πρὸς με ὕβρεων οὐδεὶς μοι λόγος, ὅφιν ἔρποντά
- 218 με ἀποκαλῶν γηφάγον, πρὸς τούτῳ καὶ ἐκβολήν. ὁ δὲ πρό- 206, 16.
 λογος ὁ νῦν γραφεὶς παρ' ὑμῶν ὡσεὶ φησιν ἴν' εἴπω ὁ βούλομαι 209, 1
 ἀπαρακαλύπτως· οὐδὲν τοίνυν ἴδιον λαλῶ, ἀλλὰ (τὰ) τῆς θείας 203, 5
 γραφῆς.

5 Πρότασις πρώτη τοῦ Σαμοσατέως

- Πῶς λέγεις καὶ γράφεις ὅτι φύσει [Χριστὸς] θεὸς τῶν ἀπο- 210, 9
 στόλων ἐστὶν καὶ οὐχὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστός; φαίνεται
 γὰρ ἐρχόμενος εἰς τὸ πάθος καὶ λέγων νῦν ἡ ψυχὴ μου τετά- Ioh. 12, 27
 ρακται. εἰπὲ εἰ τοῦτο φύσει θεοῦ ἐστίν.

10 Πρώτη ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς οὔτε πάλιν ἁγίου
 ἀνθρώπου τὸ εἰπεῖν ὅτι νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρρακται. λέγει Ioh. 12, 27

Ct

- 216, 12 δοσιληψίαν t δοσοληψίαν C 13 τὴν σὴν t 16 οἱ om. t
 17 ἐπὶ scripsi ὑπὸ C ὑπὲρ t 217, 5 τοῦ om. t σαμοσατέος C 9 θαυ-
 μάζει C 218, 1 τοῦτο t ἐκβολήν] ἰοβόλον C^{mg} 2 ἡμῶν t 3 καλῶ t
 τὰ addidi 5 α' t 6 δὲ λέγεις t Χριστὸς deleui 9 φύσις t 10 Ἀπό-
 κρισις α' t

- Os. 11, 8. 9 γὰρ ὁ θεὸς διὰ Ὡσηὲ τοῦ προφήτου λέγοντος· τί σε διαθῶ, Ἐφραΐμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραήλ; τί σε διαθῶ; ὡς Ἀδαμὰ θήσομαί σε καὶ ὡς Σεβοεῖμ; μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν 15
 τῷ αὐτῷ· ἐταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. οὐ μὴ ποιήσω
 M I 1049 κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλείπω τοῦ
 ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ, διότι θεὸς εἰμι καὶ οὐκ ἄνθρω- 219
 πος ἐν σοὶ ἅγιος. ἄρα ἐν τούτοις οὐ φανερῶς ὁ εἰπὼν διὰ
 Ioh. 12, 27 Ὡσηὲ ὁ αὐτὸς πάλιν λαλεῖ ἐπὶ τοῦ πάθους ὅτι νῦν ἡ ψυχὴ μου
 τετάρακται; ὥστε οὖν οὔτε πάλιν ἐπὶ τοῦ πάθους προφήτου ἁγίου
 ἐστὶν ἡ φωνὴ τὸ τετάρακται ἡ ψυχὴ μου οὔτε τὸ συνεταράχθη ἡ 5
 μεταμέλειά μου ἐπὶ Ὡσή. καὶ ἐν τούτῳ ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἄν-
 θρωπος ἦν ὁ σταυρωθεὶς, ἀλλὰ εἷς ἅγιος εἷς μονογενὴς Χριστὸς
 υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ λόγος.

Πρότασις β' τοῦ Σαμουσατέως

- Mt. 26, 38 Τὸ περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ἐπὶ τίνος 10
 θέλεις ὁμολογήσωμεν; ἄρ' οὐ φύσει ἄνθρωπος ὁ περίλυπος τὴν
 ψυχὴν;

Δευτέρα ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Κατὰ πάθος ἐστὶν ἐπ' ἀνθρώπων τὸ μισεῖν τινα ἢ πάλιν ἀγα-
 πᾶν, ἔτι δὲ καὶ τὸ λυπεῖσθαι. οὐκ ἄνθρωπος οὖν ὁ λέγων ὅτι 220
 Mt. 26, 38 περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, ἐπεὶ ἄρα καὶ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον παθητὸν ἐννοήσῃ ὁ Σαμουσατεύς. γράφει γὰρ
 Eph. 4, 30 λέγων ὁ Παῦλος· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ
 ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. καὶ γράφει 5
 Ies. 1, 13. 14 Ἡσαίας λέγοντα τὸν θεὸν τὰ σάββατα ὑμῶν καὶ τὰς νουμη-
 L I 860 νίας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, ὥστε οὖν ὁ θεὸς οὔτε ὡς ἄνθρωπος
 ἐμίσησεν τῶν Ἰουδαίων τὰ σάββατα οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λυ-
 πεῖται ὡς ἄνθρωπος, ὡς οὔτε ὁ μονογενὴς μέλλων ἔρχεσθαι ἐπὶ
 τὸ πάθος, ἀλλὰ ὃν τρόπον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λυποῦσιν οἱ ποι- 10

218, 14 Ἐφραΐμ ἦτοι ὁ Ἰσραήλ εἴρηται C^{mg}, t in textu post Ἐφραΐμ
 218, 14/15 Ἀδαμὰ [Ἀδαμὰ δὲ t] καὶ Σεβοεῖμ πόλεις Σοδόμων C^{mg}, t in textu
 post scholion quod praecedit

Ct

218, 14 ἀδμᾶ C 17 ἐγκαταλίπω t 219, 3 λαλεῖ C λέγει t
 5 φωνὴ Ct^{mg} ψυχὴ t 6 ἀπόδειξις Ct^{mg} ἀπόδος t 7 ἦν C ἐστὶν t
 9 σαμουσαι(έως) C 11 ὁμολογήσωμεν C ὁμολογήσεσθαι t 13 Ἀπό-
 κρισις β' t 220, 3 σαμουσατεὺς C

οὔντες φαῦλα, ὡσαύτως καὶ ὁ μονογενὴς λυπεῖται. προσθήσω
 δὲ καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἡσαΐαι· τίς ἐστὶν ὁ λέγων υἱοὺς ἐγέν- Ies. 1, 2. 4
 νησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν; εἰπάτω οὖν ὁ Σα-
 μοσατεύς, τίς ἠθετήθη; τίνα ἐγκατέλιπον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ παρώρ-
 15 γισαν τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ; καὶ ἑτέρως ὅτι οὐκ ἄδικος ὁ θεὸς
 ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν κατὰ ἄνθρωπον, λέγω. ἄρα λυπούμενος
 ἐπάγει τὸν ὀργήν· εἰ δὲ οὐ λυπούμενος ἐπιφέρει κατὰ τῶν ἀπει-
 221 θούντων, οὐκ ἂν εἶη χαρὰ, καὶ πῶς λέγει ὁ ἀψευδὴς Ἰησοῦς
 ὁ θεός· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ Ies. 15, 7
 ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι; καὶ πάλιν γέγραπται ὅτι, φησὶν, ἀπο- Rom. 1, 18
 καλύπτεται ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ
 5 ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίαι
 κατεχόντων. αὕτη ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν λυπησάντων τὸν
 υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, ὅτι καὶ τὸν πατέρα ἐλύπησαν
 τὸν συνάναρχον τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τρίτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

10 Σημεῖον αἰτούμενος ὁ Ἰησοῦς παρὰ τῶν Ἰουδαίων εἶπεν αὐτοῖς·
 λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ioh. 2, 19. 21
 καὶ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· τοῦτο δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ
 τοῦ σώματος αὐτοῦ. ἐπειδὴ οὖν τὰ παρὰ σοῦ γραφέντα ἔχει
 ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου ἀνυπόστατός ἐστιν ὡς καὶ ὁ λόγος τοῦ cf. 209, 7
 15 ἀνθρώπου καὶ ἡ σοφία, μίαν δὲ σὺ ὑπόστασιν λέγεις τοῦ σταυρω-
 θέντος καὶ ἐν πρόσωπον, αὐτὸν λέγων εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σο- cf. 209, 4
 φίαν τοῦ πατρὸς καὶ θεὸν συναίδιον τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀνέχη
 222 οὐ μορφήν, οὐ σχῆμα, οὐχ ὑπόστασιν δοῦναι τῷ σώματι, ὃ ἐστὶν
 ναὸς τοῦ λόγου· οὔτε γὰρ ὁ λόγος λύεται ὑπὸ Ἰουδαίων, μὴ γένοιτο, M I 1052
 ἀλλ' ὁ ναὸς τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν Ἰησοῦς.

Τρίτη ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

5 Ὡσπερ ἀγνοεῖ ἅπαντα τὰ τῆς θείας γραφῆς ὁ Σαμοσατεύς, καὶ
 τὴν δύναμιν τῆς προτάσεως ταύτης ἀγνοεῖ, πάλιν μὲν τὴν μορφήν
 τοῦ δούλου δοῦλον ἐνυπόστατον λέγων καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σο-
 φίαν τοῦ ἀνθρώπου ἄνθρωπον ἐνυπόστατον ὀρισάμενος. καὶ νῦν

Ct

220, 11 τὰ φαῦλα t 13/14 σαμουσατεὺς C 14/15 παρώργησαν C
 17 ἐπιφέρει C ἐπάγει τὴν ὀργὴν t 221, 2 ὑμῖν ὅτι t τῷ οὐρανῷ t 9 Πρό-
 τασις γ' t σαμοσατέος C 13 γράμματα t 15 σὺ om. t 222, 2 λό-
 γου C θεοῦ t 4 Ἀπόκρισις γ' t

ἐκείνων σαθρωθέντων αὐτοῦ τῶν μὴ ὄντων ὑποστάσεων, τῆς μορ-
φῆς τοῦ δούλου ἦτοι τοῦ λόγου ἢ σοφίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀγνοεῖ 10
καὶ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ τὸν λυθέντα καὶ τὸν θεὸν τὸν ἀνεγείραντα
τὸν λελυμένον ναὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ. πρῶτον τοίνυν παρα-

στήσω τίς ὁ ναὸς ὁ λυθείς. πρῶτος ναὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ
οἱ ἅγιοι αὐτοῦ ἀπόστολοι, ἐν οἷς ἐνώκησεν τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ καὶ
τὸ αἷμα· πρῶτος ναὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς προεῖπον, οἱ ἅγιοι 15
μαθηταί. προέτεινεν ὁ Σαμουσατεὺς περισχίσας τὴν περιοχὴν τοῦ
εὐαγγελίου· γράφει γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τοῦτο δὲ οὐκ ἔγνωσαν

Ioh. 2, 22 οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰ μὴ ὅτε ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπίστευ- 223
σαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. ὅτι δὲ

Ioh. 2, 19 οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ εἰ μὴ ὅτε ἀνέστη ὁ κύριος, τὸ λύσατε
τὸν ναὸν τοῦτον ἡγνοοῦσαν. [ἐν] ποίαι οὖν γραφῇ ἐπίστευ-

σαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ; ποία ἐστὶν γραφή ἡ λέγουσα ὅτι λύσατε 5
τὸν ναὸν τοῦτον; μόνος ὁ κύριος εἶπεν αὐτολέκτῳ φωνῇ τὸ
λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, γέγραπται δὲ ὅτι οἱ μαθηταὶ τῇ γρα-

φῇ ἐπίστευσαν, καὶ αὐθις προστιθεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι καὶ τῷ
λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. ἡ γραφή περιέχει ὅτι οἰκοδομῶν

Ps. 146, 2 Ἱερουσαλὴμ ὁ κύριος καὶ τὰς διασποράς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπι- 10
συνάξει· οἰκοδόμησεν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοὺς ἁγίους λίθους τοὺς

Zach. 9, 16 ἀποκυλισθέντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου. ἀφῆκαν γὰρ οἱ ἅγιοι λίθοι
L I 861 τὸν θεμέλιον καὶ ἐσκορπίσθησαν καθ' ἑαυτούς, δι' ὃ λέγει Ζαχαρίας

Zach. 13, 7 ὁ προφήτης· ῥομφαία ἐξηγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπ'
ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ· πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορ-

πισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. ἡ χρεία με καλεῖ 15
εἰπεῖν ἐπὶ ποῖον ποιμένα ἡ ῥομφαία ἐξεγείρεται καὶ τίς ὁ ἀνὴρ ὁ

223, 16 ὅρα ὅτι ὁ [ὁ om. t] ἀνὴρ ὁ πολίτης τὸν Ἰούδαν δηλοῖ, ῥομφαία
δὲ δόλον Ἰουδαίων κατὰ κυρίου. ῥομφαία δὲ τῆς τοῦ θεοῦ δίκης ἐπὶ Ἰούδαν
[ῥομφαία¹—Ἰούδαν om. t] τὸν ποιμάναντα, τουτέστιν ὁδηγήσαντα [τὸν ὁδηγήσαντα t]
ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου προδοσίας τοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὥσανεὶ τῆς κα-
κίας αὐτοῦ, τοῦ Ἰούδα, ὁδηγηθέντας [γηθέντας C τοὺς ὁδηγηθέντας t] ὑπ' αὐτοῦ
[ὑπαρ, χ super e scripta C ὑπάρξαντας t]. καὶ ἐπάξιον τῶν [τῶν om. C]
ἔργων αὐτοῦ τὸν μισθὸν ἀπέλαβεν [ἐπέλαβεν C] παταχθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ
ῥομφαίας, ὅπερ προγνούς ὁ προφήτης διὰ τοῦ πνεύματος ἐφθέγγατο [ὅπερ—
ἐφθέγγατο om. C]:— C in mg., signo ad 223, 16 χρεία relata. in textu post
224, 2 τοὺς τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἄνδρας t

Ct

222, 11 ἐγείραντα t 16 σαμουσατεὺς C 223, 2 ᾧ C ὃν t 3 ἀνέ-
στη ἐκ τῶν νεκρῶν t 4 ἡγνόησαν t ἐν deleui γραφῇ οὖν t 8 προ-
στίθηναι t 9 ὃν t

- 224 πολίτης αὐτοῦ. ῥομφαία τοῦ Γεδεὼν ἐπὶ Μαδιάμ· ῥομφαία δὲ ἐπὶ Ἰούδαν τὸν ποιμάναντα τοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας αὐτοῦ. καὶ ὅρα ὅτι ἀοράτως αὐτὸν ἐπάταξεν ἡ ῥομφαία τοῦ θεοῦ καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ διχασθέντος ὑπὸ θεοῦ ῥομφαίας καθ' ὅτι τὸν 5 ποιμένα τοῦ Ἰσραὴλ ἐποίησεν παταχθῆναι ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπαξίων τῆς πολιτείας αὐτοῦ, τοῦ προδότου. ἐπατάχθη ὁ ποιμὴν καὶ διεσκορπίσθησαν τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς, ἀλλ' ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ κύριος, τοὺς διασπαρέντας ὠικοδόμησεν ἐν ἑαυτῷ ναὸν ἅγιον τοὺς τιμίους λίθους, τὸ δὲ ἄχυρον πυρὶ 10 ἀσβέστωι παραδέδωκεν. ναὸς γὰρ θεοῦ, οὓς κατέλυσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἀπόστολοι· γέγραπται γὰρ ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐν περιπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. καὶ γὰρ ζῶντος θεοῦ ναὸς ἅγιος λαός· θεὸς γὰρ ζῶν ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς. θεοῦ ζῶντος αἷμα καὶ σῶμα αὐτὸς ὁ 15 θεὸς ὁ γενόμενος ἡμῖν εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαι ἡμᾶς· ἔσωσεν γὰρ ἡμᾶς οἰκοδομήσας τοὺς διεσκορπισμένους. οὐχ ὁσίου ἀνθρώπου ἡμεῖς σάρκα ἐσθίομεν ὥς τὰ θηρία τῆς γῆς, μὴ γένοιτο· γέγραπται γὰρ ὅτι οἱ ἀπηνεῖς καὶ ἀπάνθρωποι ἐξέχεαν τὸ αἷμα τῶν ἁγίων κύκλῳ Ἱερουσαλὴμ καὶ ὅτι τὰς σάρκας τῶν ὁσίων τοῖς θηρίοις τῆς γῆς 20 παρέδωκαν, ὥστε ἀπηνῆς καὶ αἰμοβόρος ὁ λέγων σῶμα ἀνθρώπου καὶ αἷμα διδόμενον τῷ λαῷ. εἰ γὰρ πολλοὶ δι' εὐλάβειαν ἀπέχονται φαγεῖν ἀπὸ τῶν ἐννόμων κρεῶν τετραπόδων καὶ πτηνῶν, πολλῆς ἀσεβείας ἀνάμεστον (οἱ) ἐκείνων μὲν φειδόμενοι καὶ σάρκα ἐσθιόντες ἀνθρώπου καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, τὸ δὲ Χριστοῦ καὶ θεοῦ λόγου σῶμα οὐ μόνον ἐσθίουσιν, ἀλλὰ καὶ καταπατοῦσιν. 25 ἄρα ἔφθασεν τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ἐπ' αὐτοὺς ὅτι καὶ τὸ ἅγιον ῥιφήσεται χαμαί. δύο γὰρ εἰσιν ἐν αὐτοῖς· εἰ γὰρ οὐ πιστεύουσιν ὅτι σῶμά ἐστιν θεοῦ τὸ διδόμενον ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀνάγκη ἀνθρώπου θνητοῦ· εἰ δὲ φύγωσιν τοῦτο ὥς ἄτοπον, εἰς ἀτοπώτερον ἐμπίπτουσιν μήτε σῶμα θεοῦ λέγοντες μήτε ἀνθρώπου. 30 λοιπὸν κατ' αὐτοὺς οὔτε θεὸς οὔτε ἄνθρωπος ὁ λέγων
- Iud. 7, 14. 21. 22
Act. 1, 18
2 Cor. 6, 16
Ps. 30, 3
Ps. 78, 3. 2
Dan. 8, 11. 12

224, 1 καὶ [om. t] καθὼς τοῦ Γεδεὼν ἡ ῥομφαία ἐπὶ Μαδιάμ, τὸν αὐτὸν δὴ [δὴ om. t] τρόπον καὶ ἡ τοῦ θεοῦ δίκη ἐπὶ Ἰούδαν [ιούδα C]:— C in mg., signo ad 224, 1 ῥομφαία¹ relata, in textu post αὐτοῦ t

C, t [usque ad 13 ζῶντος]

224, 2 τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἄνδρας t 4 διχασάντων t 5 τῶν Ἰουδαίων t 10 παρέδωκεν t οὓς C ὄν t 12 αὐτοῖς t 24 οἱ addidi

- Mt. 26, 26 λάβετε φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶν τὸ σῶμα. εἰ δὲ εἴπωσιν
 ἄρτον διδόμενον καὶ οὐχὶ σῶμα θεοῦ ἐστὶν [τινὸς], ὡς αὐτοὶ λέ-
 γουσιν, ἀλλ' οὔτε ἀνθρώπου οὔτε θεοῦ, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, λοιπὸν 35
 κατ' αὐτῶν (ῶν) αὐτοὶ λέγουσιν ἄρτων διδομένων, οἵτινες οὔτε σῶμα
 Os. 9, 4 θεοῦ οὔτε ἀνθρώπου, λέγει ὁ προφήτης διότι ἄρτοι αὐτῶν ταῖς
 ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται [ἐξ αὐτῶν] εἰς οἶκον κυ-
 ρίου· πάντες οἱ ἐσθίοντες ἐξ αὐτῶν μιανθήσονται. Ἄρ'
 οὐ φανερώς περὶ Ἀρτεμᾶ καὶ τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν φρονούν- 40
 των τὰ αὐτῶν εἶπεν ὁ προφήτης;

Δ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

- Lc. 22, 17. Ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ δεῖπνον τοῦ πάθους αὐτὸς λαβὼν πο-
 20 τήριον ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπεν· λάβετε τοῦτο καὶ δια-
 μερίσατε εἰς ἑαυτοὺς πάντες καὶ ὅτι τοῦτό ἐστὶν τὸ ὑπὲρ ὑμῶν 45
 ἐκχυννόμενον. ὁ οὖν ἐμερίσαντο εἰς ἑαυτοὺς ἐκχεθέν, πῶς
 δύναται εἶναι ἄφθαρτον; ἀλλὰ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἀπὸ τῶν θείων
 γραφῶν ἀποδείξῃς * * θέλεις τῆς παλαιᾶς ἢ γοῦν τῆς νέας ἀπο-
 δεχόμενον, μὴ ἀπὸ τῆς ἑξωθεν σοφίας συλλογίσῃς ἡμῶν τὴν πρότασιν.

Δ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Ies. 51, 7 Γέγραπται διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· μὴ φοβεῖσθε, φησὶν,
 ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῷ φανλισμῷ αὐτῶν μὴ ἡτ-
 τᾶσθε, ὥστε οὐ δέδοικά σου τὸν ὄνειδισμόν, πλὴν εὗρίσκω τὸν
 M I 1053 ἱερὸν ἀπόστολον χρείας καλούσης· πρὸς ἀπόδειξιν χρησάμενον καὶ 225
 τινὰ τῶν ἑξωθεν σοφῶν καὶ τὸν πάνσοφον Μωυσέα χρήσεις οὐκ
 ὀλίγας τεθεικότα ἀνθρώπου ἀλλογενοῦς τοῦ Βαλαάμ. δι' ὃ λέγει
 2 Cor. 12, 11 ὁ ἀπόστολος· γέγονα ἄφρων, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. ὅταν
 οὖν τὰ μὴ ὄντα προβάλλω, ἀναγκάζει με τὸ πρᾶγμα. πλὴν ἐν 5
 ταύτῃ τῇ προτάσει λέγεις ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς σοφίας τῶν ἑξωθεν συλ-
 λογίσωμαι τὴν πρότασιν. τίς γὰρ τῶν ἑξωθεν σοφῶν, ἀφ' ὧν
 ἤρξαντο λαλεῖν τὰς ψευδοεπείας, εἶπέν ποτε αἷμα ἅγιον ἢ ἄφθαρ-
 τον ἢ ζωοποιὸν τὸ ἐκχυννόμενον ἤτοι μεριζόμενον, εἰ μὴ μόνη ἡ
 θεόπνευστος γραφή; ὥστε οὖν οὐδέν ἐστὶν ὃ ἐπίστασαι, οὐδὲ τὴν 10

R [inde a 225, 1—σης πρὸς], C, t [inde a 225, 1—σης πρὸς]
 224, 34 τινὸς deleui [= -τιν ὡς] 36 ὧν addidi 38 ἐξ αὐτῶν de-
 leui 40 σαμουσατέωσ C 42 σαμοσατέωσ C 45 ἡμῶν C 46 ὁ
 scripsi τὸ C 48 lacunam signavi, e. gr. supplendo λαμβάνων ἐμὲ ὅσα
 225, 5 προβάλλοι R t 7 ἐφ' t 8 αἷμα R C πνεῦμα t 9 μόνον t

- 226 ἀνθρωπίνην παιδείαν· τῆς γὰρ θεοπνεύστου γραφῆς ἀπέχεις ὅσον
ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καθὼς εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Ἡσαίου
τοῦ προφήτου ὅτι ὃν τρόπον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, Ies. 55, 9
οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδὸς μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν καὶ τὰ δια-
5 νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπό-
τισεν τοὺς πιστοὺς καὶ ἐπεγνωκότας τὴν ἀλήθειαν τὸν χεῖμαρρον
τῆς τρυφῆς σου· γέγραπται γάρ· κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ Ps. 35, 6—11
ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν· ἡ δικαιο-
σύνη σου ὥσεί ὄρη θεοῦ, τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή.
10 ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, κύριε, ὥς ἐπλήθυνας τὸ
ἔλεός σου, ὁ θεός· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπηι τῶν
πτερύγων σου ἐλπιούσιν. μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος
τοῦ οἴκου σου καὶ τὸν χεῖμαρρον τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς
αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὁψό- L I 864
15 μεθα φῶς. παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γνώσκουσίν σε
καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. ἐν σκέ-
πηι τῶν πτερύγων αὐτοῦ ἐλπίζων, οὐ σαλεύσει με τὰ γραφέντα
χειρὶ τοῦ Σαμοσατέως· γέγραπται γάρ· μὴ ἐλθέτω μοι πούς Ps. 35, 12. 13
ὑπερηφανίας καὶ χεὶρ ἁμαρτωλοῦ μὴ σαλεύσαι με. ἐκεῖ
227 ἔπесαν πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· ἐξώσθησαν
καὶ οὐ μὴ δύνωνται στήναι. τοῦ χεῖμαρρου τῆς τρυφῆς οὐκ
ἐπιλήσομαι, πηγὴ γὰρ ζωῆς ἐστίν, καὶ ἐν τῷ φωτί ὄψομαι τὸ φῶς
τὸ ἐκ φωτός. ἐλπίζω εἰς τὰς ἀφθάρτους αὐτοῦ πτέρυγας, αἵτινές
5 εἰσιν αἱ θεῖαι καὶ δημιουργοὶ τῶν ἀνθρώπων χεῖρες καὶ ζωῆς χο- Ps. 93, 9
ρηγοί, αἱ ἔπλασαν ὀφθαλμούς, ἤψαντο νεκρῶν καὶ ἀνέζησαν, ἐφύ-
τευσαν ὠτίον, αἱ χεῖρες τοῦ θεοῦ Ἰσραήλ, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ χεί-
μαρρος τῆς τρυφῆς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ἡ οὖσα παρὰ τῷ πατρί, ὁ
ὢν Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ χεῖμαρρους ὁ ἐν τῷ νότῳ ἐπιστρέψας τὴν Ps. 125, 4
10 αἰχμαλωσίαν ἡμῶν. συστοιχεῖ γὰρ τῇ Παλαιστίνῃ τὰ νότια μέρη,
ὥς γράφει ὁ ἀπόστολος τὴν Αἴγυπτον συστοιχεῖν τῇ νῦν Ἱερου- Gal. 4, 25. 24
σαλήμ· τὴν γὰρ Ἀγαρ Αἴγυπτον ἔλαβεν σὺν τῇ Ἀραβίᾳ. ἦλθεν
ὁ προδιαγραφόμενος χεῖμαρρος δακτύλῳ θεοῦ· οὕτω γὰρ προδιε-

RCt

226, 4/5 νοήματα C 13 τοῦ om. t 14 αὐτός t σοὶ] σοῦ R
18 σαμουσατέος C σαμοσατέος R 19 μὴ RC οὐ t σαλεύσει Rt
227, 3 ἐπιπλήσομαι Rt 4 τὸ] τοῦ R του φωτός Rt 10 ὑμῶν t
συστοιχεῖ t οὐ στοιχεῖ RC 11 συστοιχεῖν t οὐ στοιχεῖ RC 12 ἔλαβεν RC
ἐκάλεσε t 13/14 προδιαγράφει Rt

- γράφη διὰ Μωυσίως ὁ τύπος σημαίνων τὴν ἀλήθειαν. ὑπὲρ
 M I 1056 ἀφέσεως δύο χεῖμαρροι ὁμοειδεῖς ἤγοντο πρὸς τὸ θυσιαστήριον. 15
 Leu. 16, 8 τοῖς δύο χεῖμαρροις εἰς ἐπιβέβλητο κλῆρος, ἦσαν γὰρ κατὰ πάντα 228
 ὁμοειδεῖς κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰς ιδέας. οὕτω γὰρ ἦν προ-
 Leu. 16, 21 σταχθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῷ Μωυσῇ. ἐπειτίθεντο ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
 τῶν χεῖμαρρων αἱ χεῖρες τῶν ἱερέων· ἦσαν γὰρ αἱ δύο ὑποστάσεις
 ἅμα τῶν χεῖμαρρων προσδεδεμέναι τῷ θυσιαστηρίῳ. καὶ ἐλάμ- 5
 Leu. 16, 15 βανεν ὁ ἱερεὺς ἓνα τῶν δύο καὶ ἔσφαζεν καὶ μετὰ τὴν θύνην τοῦ
 Leu. 16, 21 ἑνὸς τῶν δύο χεῖμαρρων ἀπεπέμπετο ὁ ζῶν εἰς τὰ ὄρη ὁ εἰς ὁ
 κοινωνήσας τῷ αἵματι καὶ τῷ κλήρῳ τοῦ τεθυμένου. συμπα-
 ρῆν γὰρ τῷ ὁμοειδεῖ αὐτοῦ χεῖμαρρῳ ἕως οὗ ἐποίησαν πάντα τὰ
 γεγραμμένα, καὶ ἔθυσεν ὃν ἠθέλησεν ὁ κατὰ καιρὸν πάλαι ἱερεὺς. 10
 αὕτη ἡ προδιαγραφὴ τύπος ἦν πατρὸς καὶ υἱοῦ. μέλλων γὰρ 229
 ἄγεσθαι εἰς τὸν ἅγιον αὐτοῦ καὶ ζωοποιὸν σταυρόν, εἰς τὸ θυσια-
 στήριον τοῦ θεοῦ ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐχ ἦγετο μό-
 νος, ἀλλ' ἦν μετ' αὐτοῦ ὁ πατήρ. πρὶν γὰρ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν
 Ioh. 16, 32 σταυρόν εἶπεν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε 5
 πάντες ἀφῆτέ με μόνον, ἀλλ' οὐκ εἰμὶ μόνος· ὁ γὰρ πέμψας
 με πατήρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν καὶ οὐκ ἀφῆκεν με μόνον. ὥστε
 Phil. 2, 6 οὖν ἐδείχθη ὁ τύπος ἀλήθεια, ὅτι οὐκ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι
 ἴσα θεῷ ὁ τὸν σταυρόν ὑπομείνας, ὅς ἐστιν αὐτοῦ μὲν τοῦ πατρὸς
 λόγος καὶ υἱός, ἡμῶν δὲ θεὸς κύριος, ὁ ἐπὶ σταυροῦ ὑψωθείς κύ- 10
 Ps. 125, 4 ριος σαβαώθ, ὁ ἐπιστρέψας τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν, οὐ μετὰ λύ-
 Ies. 55, 1 τρων οὐδὲ μετὰ δώρων, καθὼς εἶπεν κύριος παντοκράτωρ διὰ
 μὲν Ἡσαίου πάλαι, νῦν δὲ διὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου ὁ αὐτὸς λαλεῖ
 1 Petr. 1, 18. ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς
 19 ματαίας ὑμῶν πλάνης πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, 15
 ὡς ἄμνοῦ ἁμώμου καὶ ἁσπίλου, Χριστοῦ. εἰ γὰρ ἐν τῷ
 Leu. 4, 23 τύπῳ τῆς προδιαγραφῆς οὕτω παρεκέλευετο Μωυσῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος ἵνα ἁμώμους ἐπιλέξηται τοὺς χεῖμαρρους, πῶς οὐ μᾶλ-

R C t

227, 15 χεῖμαρροι R C t, in scitam confusionem uocabulorum χεῖμαρρος
 et χίμαρος emendando delere nolui 228, 1 ἐπεβέβλητο t 3 Μωυσεῖ t
 4. 5 χιμάρρων R 4/5 ἅμα ὑποστάσεις R^{corr} t ὑποστάσεις R 5 προσδεδε-
 μένοι R C 6 θύνην R C i. e. θοίνην, sed non mutandum, quoniam propter
 pronuntiationem scriptor uocabulum a θύειν deriuabat, θυσίαν t 7 χι-
 μάρρων R χιμάρων t 9 χιμάρρω R χιμάρω t 229, 3 οὐκ t 5 αὐτοῦ
 om. R t 8 οὐχ t 9 τὸν om. R t 13 ἡσαία R 14 ἀργυρίων R
 18 χιμάρρους R χιμάρους t

- 230 λον ὁ λογικὸς τῆς τρυφῆς τοῦ πατρὸς ὁμοειδῆς συνάναρχος λόγος
Χριστὸς ὢν συναίδιος τοῦ γεννήσαντος * * ἀνεγεννήθημεν ἐξ ὕδατος
ἀφθάρτου καὶ πνεύματος· γέγραπται γὰρ ὅτι οὐκ ἐκ σπορᾶς 1 Petr. 1, 23
φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, ὡς προεῖπον, δι' ὕδατος καὶ πνεύ-
5 ματος, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ 1 Ioh. 5, 8
πνεῦμα. ἀλλ' ἐρεῖ μοί τις· χειμάρροις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν L I 865
ὁμοιώσας; ἐδιδάχθην οὕτως· ὡς ὕψωσεν Μωυσῆς τὸν ὄφιν Ioh. 3, 14
ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ἔδει ὕψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
που καὶ ὡς ἤγαγεν Μωυσῆς τοὺς δύο χειμάρρους ὁμοειδεῖς καὶ
10 ἀμώμους προσάγων τῷ θυσιαστηρίῳ, τῷ τύπῳ ἢ ἀλήθεια. ὁ
πατὴρ ἀγομένου τοῦ ἀμνοῦ ὡς προβάτου ἐπὶ σφαγὴν οὐκ ἐχωρίσθη Ies. 53, 7
τοῦ ὁμοειδοῦς αὐτοῦ λόγου· αἱ δύο ὑποστάσεις ἀχώριστοι καὶ τὸ
ἐνυπόστατον τοῦ πατρὸς πνεῦμα, ὃ ἦν ἐν τῷ υἱῷ. πεφανέρω-
ται γὰρ πᾶσιν ὅτι ἐν αὐτῷ ἦν καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὸν ἐν εἵδει περι- Lc. 3, 22
15 στερᾶς καὶ αὐτὸς κεκοινώνηκεν τῷ πάθει ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα
231 τὸ ἅγιον. ὡς γὰρ οἱ χείμαρροι ὁμοειδεῖς, οὕτω καὶ τὰ δύο ὀρ-
νίθια προεγράφησαν ὑπὲρ καθαρισμοῦ καὶ τὸ ἐν ἐθύετο καὶ τὸ μὴ
τεθυμένον ἐλούετο εἰς τὸ ὕδωρ τὸ μεμιγμένον τῷ αἵματι τοῦ τεθυ-
μένου. καὶ ἔτι ἐπὶ πλεῖον ταύτης ἀπόδειξιν ποιήσομεν, θεοῦ
5 θέλοντος, ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς. πνεύματι
γὰρ ἁγίῳ σεσοφισμένοι οἱ ἅγιοι μαθηταὶ καὶ τὴν παλαιὰν ἐρμη-
νεύοντες ὁρῶντες ὅτι ὁ τύπος ἀληθινῶς προδιεγράφη καὶ τὸ ὕδωρ Leu. 14, 4—6
ἐν τῇ λεκάνῃ ἐβάλλετο, ἔπειτα ἐθύετο τὸ ἐν τῶν ὀρνιθίων τῶν M I 1057
καθαρῶν καὶ τὸ αἷμα τοῦ τεθυμένου τῷ ὕδατι τῷ ζῶντι συνεκίρ-
10 νᾶτο καὶ εἶθ' οὕτως τὸ ζῶν καὶ μὴ τεθυμένον ἐλούετο ἐν τῷ ὕδατι
τῷ καθαρῷ καὶ τῷ καθαρῷ αἵματι καὶ οὕτως ἐγίνετο ἡ ὑπὲρ
καθαρισμοῦ θυσία, δι' ὃ εἶπεν ὁ ἀπόστολος· καθὼς ἡ θυσία τοῦ 1 Ioh. 5, 8
καθαρισμοῦ, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ ἐν εἵδει περιστερᾶς ἁγίον
πνεῦμα ἐν εἰσιν. καὶ γὰρ τὸν Χριστὸν ὁ μακάριος Ἱερεμίας
15 πνεῦμα ἐκάλεσεν, περὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν θρῆνων ἀποδυρόμενος
τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν οὕτω λέγων ὅτι πνεῦμα πρὸ προσώπου Thren. 4, 20
ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαβουλαῖς αὐτῶν,
232 ἔχει δὲ ἡ μία τῶν ἐκδόσεων ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν. ὁμο-

R C t

230, 2 lacunam statui 4 ἀλλ' t 6 χιμάρροις R χιμάροις t 9 χιμάρ-
ρους R χιμάρους t 11 πρόβατον R t 231, 1 χίμαρροι R χίμαροι t 3 με-
μιγμένου R 4 ποιήσωμεν t 6 σοφισμένοι C 7 προεγράφη C τὸ C
ὅτι R t 11 ἐγένετο R ἢ om. t 17 συνελήμφθη R 232, 1 διαφοραῖς C

- ειδῆς ἐν τῷ εἶδει τῆς περιστερᾶς ὁ Χριστὸς λόγος τῷ πνεύματι
 τῷ ἁγίῳ, ὁμοειδὲς τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα, Χριστὸς κύριος ἀγόμενος
 τοῦ θύεσθαι. οὕτως γὰρ λέγει Ἱερεμίας περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐγὼ ὡς
 ἄρνιον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι οὐκ ἔγνων ὁ ἐνυπό- 5
 στατος αἰὲν ὢν Χριστός, ὁ ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς
 ὑποστάσεως, ὢν συναίδιος καὶ τῷ κυρίῳ πνεύματι, ὅπερ ψευδά-
 Act. 5, 5 μενος Ἀνανίας καὶ Σαπφίρα οὐκ ἄνθρωπον ψευδάμενοι, ἀλλὰ τὸν
 θεὸν ἐξέψυξαν. θεὸς γὰρ ὁ παράκλητος, ὡς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ
 Num. 11, 26 Χριστοῦ, συναίδιος τοῦ Χριστοῦ. ἥνίκα ἐπὶ τοῦ μακαρίου Μωυ- 10
 —29 σέως ἀνέστησαν δύο ἐκ τοῦ λαοῦ προφητεύοντες Ἀλδᾶ καὶ Μωδᾶς
 καὶ εἶπεν Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ πρὸς Μωυσῆν· κύριε Μωυσῆ, κώ-
 λυσον ἵνα μὴ προφητεύωσιν, ἀπεκρίθη Μωυσῆς πρὸς Ἰησοῦν υἱὸν
 Ναυῆ λέγων· μὴ ζηλοῖς σύ μοι; τίς δώσει πάντα τὸν λαὸν κυρίου 15
 προφήτας γενέσθαι; ὅταν δώσῃ ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον
 ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, γίνονται προφῆται. τοῦ δὲ ἀποστόλου Παύ-
 Act. 20, 30 λου ἀληθῆς ἡ ἐν Μιλήτῳ προφητεία ὅτι ἀναστήσονται τινὲς λα- 233
 λοῦντες διεστραμμένα εἰς τὸ ἀποσπᾶν τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν,
 ὥστε ἀνέστη πρῶτος ὁ Σαμοσατεὺς λαλῶν ἄδικα, λέγων φθαρτὸν
 τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅς ἐστιν θεὸς Ἰσραὴλ ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὸ πάσης
 φθορᾶς καὶ πάθους καὶ θανάτου λυτήριον τὸ ἐξαγοράσαν ἡμᾶς δου- 5
 λείας τῆς φθορᾶς αἷμα θνητοῦ καὶ παθητοῦ ἀνθρώπου λέγει διὰ
 Lc. 22, 17. τὸ εἰπεῖν τὸν κύριον τῆς δόξης πρὸς τοὺς μαθητάς· λάβετε τοῦ-
 20. 19 το καὶ διαμερίσασθε· ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματί
 μου, τοῦτο ποιεῖτε. καὶ ὅτι εἶπεν αὐτὸ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυν-
 νόμενον, ταῦτα ἀκούσας ὁ Σαμοσατεὺς ἐκ ταύτης τῆς φωνῆς τοῦ 10
 κυρίου ἐπερείδεσθαι δοκεῖ κατὰ τῆς ἀληθείας. ἀγνοεῖ τὸ εἰρη-
 μένον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ὅτι πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιω-
 L I 868 θήσεται τιμωρίας ὑπὲρ τὸν ἀθετοῦντα τὸν παρὰ Μωυσῆ δεδο-
 Hebr. 10, 29 μένον ἀπὸ θεοῦ νόμον ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας καὶ
 τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, 15
 καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ ἀπό-
 Hebr. 10, 28 στολος ὅτι ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως ἐπὶ δυσὶν ἢ τρι-
 σὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει. κατεπάτησεν αὐτὸν Ἰούδας καὶ 234

RCt

232, 5 τοῦ θύεσθαι ἀγόμενον Rt 12 κύριέ μου Rt 13 προ-
 φητεύουσιν RC τὸν υἱὸν t 233, 4 ὁ om. t 9 αὐτὸς Rt
 ὑμῶν R^{corr} t ἡμῶν RC 12 δοκεῖται RCt 14 νόμον om. t

- προδεδωκεν, ὁ Γαλιλαῖος Ἰούδας προαπώλετο [μετ' αὐτὸν] καὶ οἱ Act. 5, 37
 τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες· νῦν δὲ ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ σα-
 τανᾷ, ὁ ἐκ Σαμοσάτων κατὰ τοῦ αἵματος τοῦ ζωοποιοῦ καὶ τοῦ
 5 πνεύματος ἐπανέστη καταπατῶν. εἰ γὰρ τὸ αἷμα τὸ ἅγιον φθαρ-
 τὸν διὰ τὸ μερίζεσθαι αὐτὸ καὶ ἐκχέεσθαι, εὐρεθήσεται καὶ τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον ὡς καὶ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς. ἀναγράφεται γὰρ ὁ εὐαγγε-
 λιστῆς Λουκᾶς εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὅτι συμπληρουμέ- Act. 2, 1. 2
 νης τῆς ἡμέρας τῆς πεντηκοστῆς συνηθροισμένων τῶν ἀποστόλων M I 1060
 10 ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐγένετο ἦχος μέγας ὥσπερ φερομένης πνοῆς βι-
 αίας, ὥστε συνσεισθῆναι πάντα τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμε-
 νοι. καὶ ἐπάγει λέγων ὅτι ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι Act. 2, 3—17
 γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς καὶ ἐπεκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν.
 ἀρξαμένων δὲ αὐτῶν λαλεῖν καὶ πάντων ἀκουόντων ἐκ πάντων τῶν
 15 ἔθνων τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ ὑπερεθαύ-
 μαζον· οἱ δὲ κακόπιστοι Ἰουδαῖοι ἤρξαντο ἐνυβρίζειν τοὺς ἁγίους
 ἀποστόλους καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, γλεῦκος ἀποκαλοῦντες ὡς εἰ,
 φησὶν, γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι. ὁ
 235 δὲ μακάριος Πέτρος ἀποκριθεὶς εἶπεν· ὦ ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὐχ
 ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν, ἔστιν γὰρ ὥρα
 τρίτη τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν τὸ εἰρημένον διὰ Ἰωὴλ
 τοῦ προφήτου· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν
 5 σάρκα καὶ προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες
 καὶ τὰ ἀκόλουθα. ἰδοὺ καὶ διαμερίζεται ἐφ' ἓνα ἕκαστον τῶν
 ἀποστόλων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκχέεται ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ
 προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ τῆς χάριτος καὶ αἱ θυγατέρες· ἦσαν γὰρ καὶ
 θυγατέρες προφητεύουσαι, ὡς γέγραπται ὅτι αἱ θυγατέρες Φιλίππου Act. 21, 9
 10 ἐπροφήτεον. οὐ παρὰ τὸ ἐκχυθῆναι οὖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν
 τις ἂν εἰποι φθαρτόν, μὴ γένοιτο, οὔτε διὰ τὸ μερισθῆναι, τὸ δὲ
 αὐτό ἐστιν καὶ ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος, καθὼς γέγραπται ὅτι τὸ 1 Ioh. 5, 8
 ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα οἱ τρεῖς τὸ ἓν εἰσιν οἱ προδια-
 γραφέντες ὑπὸ Μωυσέως ἐν τῷ καθαρισμῷ, τὸ βαπτιστήριον προ-
 15 διαγράφων λεκάνην ἔχουσαν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν καὶ τὸ αἷμα τοῦ τεθν- Leu. 14, 5. 6

R C t

234, 2 γαλιλαῖος R t ἄθλιος καὶ C Ἰούδας om. C προαπώλετο R t
 ἀπώλετο C μετ' αὐτὸν R t om. C 13 ἐπεκάθησεν C ἐπεκάθησαν R
 17 γλεύκους R 235, 8 προφητεύουσιν t προφητεύουσιν R C οἱ t om. C R
 καὶ²] καὶ αἱ t 10 προεφήτεον R t ἐπροεφήτεον C^{corr} 12 καὶ om. C
 14/15 προδιαγράφον R προδιαγράφοντι t προδιέγραφον C

μένου πτήνους καὶ τὸ ζῶν ἐν τῷ ζῶντι ὕδατι καὶ αἵματι κατερχό-
 μενον καὶ βαπτίζόμενον. μία τις πηγὴ ἢ λεκάνη, ἐν ἣι τὸ σω- 236
 τήριον τελεῖται βάπτισμα εἰς τὸ ζῶν ὕδωρ καὶ τὸ ζωοποιὸν αἷμα
 καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἐν εἵδει περιστερᾶς μεῖναν ἐπὶ τὸν ζῶντα
 λόγον τὸν Χριστὸν κατελθὼν ὡς ἐν λεκάνῃ ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ
 εἰς τὸν Ἰορδάνην. διὰ τί δὲ ἐν εἵδει περιστερᾶς τὸ πνεῦμα τὸ 5
 ἅγιον; ὅπως ἡμᾶς μυσταγωγῇσι ὁ πέμψας αὐτὸ καὶ δεξάμενος ὁ
 Gen. 8, 8. 9 κατέπεμψεν. ὥσπερ γὰρ ὁ Νῶε ἐξαπέστειλεν ἐκ τῆς κιβωτοῦ
 τὴν περιστερὰν καὶ αὐτὸς αὐτὴν ὑπεδέξατο, κατ' εἰκόνα ἐκείνην
 νοητέον ἡμᾶς αὐτοῦ εἶναι τὸ συναίδιον πνεῦμα, ὅπερ ἦν αὐτοῦ καὶ
 ἡμῖν ἐχαρίσατο μερίσας καὶ ἐκχέας ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τῶν πιστευόν- 10
 των ὅτι ὁ θεὸς ἐστὶν καὶ κύριος ὁ διαμερίσας ἡμῖν αὐτοῦ τὸ αἷμα
 1 Ioh. 2, 18 καὶ τὸ πνεῦμα. ἀλλ' ὡς γέγραπται ὅτι τεκνία μου, καθὼς
 ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι
 πολλοὶ γεγόνασιν, ὥσπερ οὖν ἀντίχριστος, οὕτως καὶ ἀντιχείμαρ-
 Ps. 17, 5 ρος· γέγραπται γάρ· καὶ χεῖμαρροι ἀνομίας ἐξετάραξάν με. 15
 Ps. 123, 4. 5 καὶ ὕδατα ἅγια καὶ ὕδατα ἀνυπόστατα· γέγραπται γάρ· χεῖμαρρον
 διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ
 L I 869 τὸ ἀνυπόστατον. ἰδοὺ καὶ ἐν πᾶσιν ἐδείξαμεν τῷ χεῖμαρρῳ
 τῆς ἀνομίας ὅτι οὐ φθαρτὸν τὸ αἷμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν 237
 Ἰησοῦ Χριστοῦ οὔτε ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς θνητοῦ, ἀλλὰ θεοῦ ἀλη-
 θινοῦ ὡς χεῖμαρρος τρυφῆς τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

M I 1061

Πέμπτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Lc. 2, 40

Γέγραπται ἐν εὐαγγελίοις ὅτι τὸ παιδίον ἠΰξανε καὶ ἐκρα- 5
 ταιοῦτο, ὡς εἴ φησιν, Ἰησοῦς ὁ γεννηθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ
 Μαρίας τῆς παρθένου. πῶς οὖν τὸ αὔξον καὶ κραταιούμενον
 λέγεις ὅτι προαιώνιον καὶ συνάναρχον τῷ ἀγεννήτῳ πατρὶ καὶ
 συναίδιον;

Ἐ ἀποκρίσις τοῦ πάπα Διονυσίου

10

Τὸ ἀγέννητον πατέρα οὐδεμία σοι γραφὴ παρέδωκεν, ἡ δὲ θεία
 γραφὴ διὰ πνεύματος ἁγίου παρέδωκεν ἡμῖν καὶ γράφει ὁ εὐαγγε-
 Lc. 2, 10 λίζόμενος ἡμῖν χαρὰν μεγάλην ὅτι ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γα-

R C t

235, 16 τῷ αἵματι t 236, 4 κατελθὼν t ἐν² om. R t 5 περι-
 στερᾶ R 6 μυσταγωγῆσεν R 11 ὁ¹ om. R t 237, 3 ὡς R C δς t
 4 Πρότασις ε' t σαμοσατέως R 10 πέμπτη ἀπόκρισις R Ἀποκρίσις ε' t
 11 σοι γραφὴ R C συγγραφὴ t

- στρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα Mt. 1, 23
 238 αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἔχει δὲ ἡ ἀρχὴ ὅτι ἰδοὺ κύριος αὐτὸς Ies. 7, 14
 ἡμῖν δώσει σημεῖον καὶ ἐπάγει τὸ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ
 λήψεται καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ θεοτόκος τινὰ συνέλαβεν, ἡ παρθένος
 δηλονότι, ὅντινα ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν ἡμῶν μὲν θεόν, τοῦ δὲ πατρὸς
 5 συναίδιον ὄντα υἱὸν λόγον καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ οἶδαμεν φῶς· Ps. 35, 10
 αὐτὸς γὰρ λέγει ὅτι ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα μου. Ioh. 14, 9
 μικρὸν ἐπαναλάβοι μοι· αὐτὸς γὰρ κύριος λέγει διὰ Ἡσαίου ὅτι
 ἰδοὺ κύριος αὐτὸς ἡμῖν δώσει σημεῖον. ἀκούσωμεν καὶ Ies. 7, 14
 τοῦ ἀγγέλου πρὸς τοὺς ποιμένας ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν Lc. 2, 10—12
 10 μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σή-
 μερον Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ
 σημεῖον· εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον καὶ κείμενον
 ἐν φάτνῃ. ἰδοὺ διὰ Ἡσαίου ἐμήνυσεν ἡμῖν τὸ σημεῖον καὶ διὰ
 τοῦ ἀγγέλου τοῖς ποιμέσιν. τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ παιδίου τοῦ ἐν
 15 φάτνῃ ἀνακλιθέντος; θεὸς ἰσχυρὸς ἐξουσιαστῆς ἄρχων εἰρή- Ies. 9, 6
 νης πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. εἰ δὲ μέμφῃ τῷ εὐαγ-
 γελιστῇ διὰ τί λέγει ὅτι ἠῤῥξανεν καὶ ἐκραταιοῦτο, καὶ ἐρωτᾷς Lc. 2, 40
 239 ἡμᾶς διὰ τί καὶ πῶς, ἐρώτα τὸν Δανιὴλ λέγοντα ὅτι λίθος ἐτμήθη Dan. 2, 34. 45
 ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν καὶ ἐπάγει· μετὰ τὸ πατάξαι, φησί, τὴν Dan. 2, 35
 εἰκόνα ἐγένετο ὁ λίθος εἰς ὄρος μέγα. εἶπὲ τοῦτο· πῶς
 δυνατὸν αὐξῆσαι τὸν λίθον καὶ γενέσθαι ὄρος; ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων
 5 οὐ κεῖται ὅτι ἠῤῥξανέν τις, ἀλλ' αὐξηθέντος, οὐ μὴν μετὰ τὸ τρια-
 κοστὸν ἔτος τοῦ ἀνδρὸς ἔτι ἐπαύξησιν ἡλικίας λέγει. καὶ ὄρα τὸν
 βαπτιστὴν Ἰωάννην λέγοντα ὅτι ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος Ioh. 3, 29. 30
 ἐστίν, καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει περὶ τοῦ αὐξάνοντος θεοῦ οὕτως φή-
 σας· ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. μέχρι σή-
 10 μερον ὁ λόγος τοῦ θεοῦ τρέχει καὶ δοξάζεται καὶ αὖξει καὶ πλη-
 θύνεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὁσίων· ἐπὰν γὰρ ἔλθῃ ἄνθρωπος εἰς
 τὸν κόσμον, εἰ [γὰρ] καὶ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὃ ἐστιν δώδεκα
 ὥραι, παρέλθωσιν δὲ δύο ὥραι τῆς ἡμέρας, ἔληξεν ὁ γεννηθεὶς.
 οὐ γὰρ προσθήκη ἐτῶν ἡ προκοπὴ τοῦ τινος ἀνδρός, ἀλλὰ λήγει
 15 καθ' ἡμέραν· τὸ δὲ παιδίον Ἰησοῦς ὁ θεὸς Ἰσραὴλ θεὸς ἐστιν ὁ Ps. 101, 28

RCt

- 238, 2 ὑμῖν t 3 λήμψεται R 5 ἰδαμεν RC εἶδομεν t 7 ἐπανα-
 λάβε t ὅτι om. C 8 ὑμῖν R 10/11 σήμερον om. C 239, 5 ὅτε C
 8 αὐξάνοντος R 12 γὰρ deleui 13 παρέλθουσιν RC 14 ἀνδρὸς C
 ἀνθρώπου Rt 15 τοῦ ἱηλ Rt ὁ om. t

- Hebr. 7, 24 αὐτὸς καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείψουσιν. ἀπαράβατον γὰρ ἔχει τὴν ἱερωσύνην· εἰ δὲ οὐκ ἀπαράβατον εἶπηι ὁ Σαμοσατεύς, εἶπηι εἰ διεδέχθη ποτέ. ἐξ οὗ γὰρ κατηξίωσεν ὁ βασιλεὺς τῆς 240 εἰρήνης γενέσθαι ἱερεὺς εἰρήνης, οὐκ ὁρᾶται, μὴ γένοιτο, ὁ διαδεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην οὔτε ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ τῇ ἀληθινῇ εἰσῆλθεν ἕτερος οὔτε ἐξῆλθεν εἰ μὴ μόνος κύριος καὶ ἐσφραγίσθη ἡ πύλη τῆς σκηνῆς σῶα καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀμόλυντος. χειρὶ 5 γὰρ πέπηκται θεοῦ καὶ ἐσφράγισται δακτύλῳ θεοῦ οὔτε χειρὶ ἀνθρώπου ὁ ἡμῶν ἀρχιερεὺς κεχειροτόνητο οὔτε ἡ σκηνὴ αὐτοῦ ὑπ' ἀνθρώπων κατεσκευάσθη, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ ἠδραστὰ καὶ σκέπεται τῇ δυνάμει τοῦ ὑψίστου ἡ ἀείμνηστος σκηνὴ τοῦ θεοῦ Μα- 10 ρία ἡ θεοτόκος καὶ παρθένος. ὥστε οὖν δεινότητι λέγει ὁ Σαμοσατεὺς τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας· ἀπατῆσαι γὰρ θέλει, 15 ὡς τό, φησὶν, γεγραμμένον ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν, οὕτωςι λέγων περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ τῆς θεοτόκου. τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν ἀγέννητον πατέρα, ἵνα διὰ τούτου, φησὶν, δείξῃ πρόσφατον καὶ κτίσμα· οὔτε γὰρ ἀνέχεται εἰπεῖν χα- 15 ρακτῆρα συναίδιον τῆς τοῦ θεοῦ πατρὸς ὑποστάσεως τὸν Χριστόν. Gen. 2, 7 πλὴν ὁ Ἀδὰμ χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς ἐλήφθη παρὰ θεοῦ καὶ ἐγένετο ὁ Gen. 2, 22 Ἀδὰμ ὑπὸ θεοῦ, ἡ πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ὠικοδόμηται εἰς γυναῖκα. 241 Hebr. 7, 16 διὰ μέσου τῶν δύο κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης ἐκ μίξεως καὶ Gen. 2, 25 κράσεως συνέλαβεν ἡ Εὐὰ καὶ ἔτεκεν τὸν Σῆθ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ. οὐδὲν οὖν διήλλαξαν κατὰ τὸ εἶναι ὁμοειδεῖς καὶ ἐνυποστάτους τοῦ Ἀδὰμ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας, καθὼς ὁρῶμεν ἕως σήμερον, 5 καὶ οὐ διήλλαξεν ὁ Σῆθ τὸν Ἀδὰμ, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἦν τῆς ὁσφύος τοῦ Ἀδὰμ. ταῦτα ἐπ' ἀνθρώπων τοῦ μὲν ἀγεννήτου, τοῦ δὲ γεννητοῦ, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀναλόγως ἐκ τῶν κτι- 10 σμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. ὥσπερ οὖν ἐννοοῦμεν ὅτι ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν ὑλικοῦ πυρὸς λάβῃ τις καὶ πάθος ἢ τομὴν οὐ ποιεῖ 10 ἐν τῷ ἀναλάμψαι φῶς ἐκ φωτός, ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο οὕτως, ἀκαταλήπτως ἢ ἐξ αἰδίου γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐκ πατρὸς καὶ μόνῃ τῇ θεοπνεύστῳ ἐξακολουθοῦμεν γραφῇ, καθὼς διηγεῖται ἡμῖν ὁ πα- 15 τήρ. ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ οἶδαμεν φῶς, καθὼς ἀνωτέρω εἵπαμεν, καὶ ὅτι ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων 15

R C t

240, 1 εἶπει R εἶποι t 2 οὐχ t 6 θεοῦ² om. R t 7 ὑπ' t
ἐπ R C 11 γὰρ om. R t 13 λέγων C λέγει καὶ R t 241, 9 ὅτι εἰ t
11/12 ἀκαταλήμπτος R 12 ἡ om. R t 14 ἶδαμεν R εἶδομεν t 15 εἵπομεν t

καὶ αὐξήσας καὶ αὖξων φωτισμὸν αὐτοῦ ἐν ἡμῖν. ἡ οὖν αὖξη-
 σις τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐστίν· γέγραπται γὰρ ὅτι ἡ μὲν Act. 9, 31
 242 οὖν ἐκκλησία καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ
 Σαμαρείας εἶχεν εἰρήνην οἰκοδομουμένην καὶ πορευομένην
 τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος ἐπληθύνετο. αὖξει οὖν ὁ λόγος τοῦ κυρίου καθ' ἡμέ-
 5 ραν καὶ πληθύνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ.
 οὐκ ἄνθρωπος οὖν καθ' ἡμᾶς ὁ αὖξων ἡλικία καὶ σοφία, ἀλλὰ
 θεὸς γεννηθεὶς παιδίον καὶ δοθεὶς ἡμῖν εἰς υἱὸν αἰδίου ὄντα πρὸ Lc. 2, 52
 αἰώνων [ἡμῖν] καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἠὔξησεν καὶ αὖξει καθ' ἡμέραν
 καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείπουσιν. ἀναλλοίωτος γὰρ ὁ Χριστὸς Ps. 101, 28
 10 ὥς θεὸς λόγος. αἰσχυνέσθω οὖν ὁ λαμβάνων τὸ ὄνομα κυρίου
 ἐπὶ ματαίῳ· ἄνθρωπος γὰρ ματαιότητι ὠμοιώθη, καθὼς ὁ Exod. 20, 7
 Ps. 143, 4
 ἐκκλησιαστῆς ματαιότητα τὸν μόχθον ἐκάλεσεν τῶν ἀνθρώπων, ὃν Eccles. 1, 3
 μοχθοῦσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ Δαυὶδ λέγει ὅτι ματαιότης πᾶς Ps. 38, 6
 ἄνθρωπος ζῶν καὶ ὅτι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὥσεὶ σκιά παρά- Ps. 143, 4
 15 γουσιν. ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς (ὁ) αὐτός ἐστιν καὶ τὰ ἔτη Ps. 101, 28
 αὐτοῦ οὐκ ἐκλείπουσιν.

5 πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

243 Γέγραπται ὅτι ἄγγελος κυρίου ἐφάνη τῷ Ἰωσήφ καθ' Mt. 2, 13
 ὄναρ λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα
 αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζη-
 τεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. μὴ ἄρα τοῦτο
 5 λέγεις τὸ φεῦγον σὺν τῇ μητρὶ συναίδιον τῷ θεῷ καὶ πατρί; καὶ
 πῶς τὸ ἐκ τόπου εἰς τόπον φεῦγον τὸ γεννηθὲν ἐν Βηθλεὲμ συναί-
 διον τοῦτο τῷ ἀγεννήτῳ λέγεις;

Ἑκτη ἀπολογία τοῦ πάπα Διονυσίου

M I 1065

Ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσίν με πρῶτον περὶ τοῦ πατρὸς
 10 ὅτι εἰ διὰ τὸ τόπον ἐκ τόπου ὀρίζημι τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς μὴ ὄντα
 ἐν τῷ οὐρανῷ, αὐτὸς γὰρ λέγει ὅτι ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐδεὶς Ioh. 3, 13
 ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-

RCt

242, 4 γοῦν t 8 ἡμῖν deleui 15 δὲ om. Rt ὁ t om. RC
 16 ἐπιλείπουσιν t 17 ἕκτη πρότασις R Πρότασις 5' t σαμοσατέως R
 243, 1 κατ' t 4 αὐτόν R 6 φεῦγον om. Rt 8 Ἀποκρίσις 5' t
 10 ὀρίζει Rt 11 ἀμὴν om. Rt

βὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. εὐρή-

- Gen. 18, 1. 33 καμεν γὰρ ὅτι γέγραπται ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ πρώτῳ ὅτι ὁ θεὸς 244
 L I 873 κατήλθεν καὶ ἐλάλησεν τῷ Ἀβραάμ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάγει τὸ
 γράμμα τὸ ἱερὸν ὅτι καὶ ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ. ἄρα τί
 εἶποι τις; ἐκεῖ γὰρ θεὸς κεῖται ἀναβαίνων ἀπὸ Ἀβραάμ· ἀληθῆ τὰ
 λεγόμενα καὶ ψεῦδος οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ἔδει πληρωθῆναι τὰ γε- 5
 γραμμένα ἐν νόμῳ καὶ προφήταις τὸ κατελθεῖν τὸν θεὸν ἐπὶ νεφέ-
 Ies. 19, 1. 21 λης κούφης καὶ ἦξιν εἰς Αἴγυπτον καὶ ὅτι σεισθήσεται τὰ χει-
 ροποίητα Αἰγύπτου καὶ ὅτι γνωστὸς ἔσται κύριος τοῖς
 Ps. 67, 32 Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ,
 Mt. 2, 15 καὶ πάλιν ἐπανελθεῖν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἵνα πληρωθῇ τὸ γε- 10
 γραμμένον ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. υἱὸν δὲ
 λέγει ὃν προσκυνεῖ ἡ τῶν ἄνω ἁγίων πνευμάτων πληθὺς, τὸν ἕνα
 καὶ ἀμέριστον Χριστὸν τὸν συναίδιον τοῦ πατρὸς συνάναρχον συν-
 δημιουργὸν τῷ πατρί· θεὸς γὰρ Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ πρὸ αἰώνων
 λόγος ὡς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ διὰ τὸ φεύγειν εἰς Αἴγυ- 245
 πτον τὸν Ἰωσήφ ἅμα τῇ θεοτόκῳ Μαρίᾳ ἐν ἀγκάλαις φερούσῃ
 τὴν καταφυγὴν ἡμῶν καὶ θεὸν καὶ δύναμιν καὶ τοῦτον ὡς ἕνα τῶν
 καθ' ἡμᾶς ὀρίζηι φεύγοντα ὡς τὸν Δαυὶδ ἀπὸ Σαούλ, ὥρα σοι λέ-
 Gen. 16, 6 γειν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς τὴν Ἀγαρ ἀποδράσασαν ἐκ τῆς 5
 3 Reg. 19, 2. 3 κυρίας αὐτῆς ἢ ὡς Ἡλίαν τὸν προφήτην ἀπὸ τῆς Ἰεζάβελ· γέγρα-
 Sap. Sal. 1, 5. πται γὰρ ὅτι πνεῦμα γὰρ ἅγιον σοφίας φεύξεται δόλον καὶ ἀπα-
 4. 6. 7 ναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων καὶ ἐλεγχθήσεται ἐπελ-
 θούσης ἀδικίας καὶ οὐ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳι
 ἀμαρτίας. οὐκ ἀθωιώσει βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ, 10
 ὅτι τῶν νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ θεός. τοῦτο καὶ Δαυὶδ
 Ps. 7, 10 λέγει· ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός· οὐκ ἀθωιώσει,
 φησὶν, βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ τὸ φιλάνθρωπον πνεῦ-
 1 Cor. 2, 10. μα, ἀλλ' ἐτάζει καρδίας καὶ νεφρούς, ὅτι καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ
 11 ὡς θεὸς τὸ πνεῦμα ἐπίσταται, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς 15
 ἔγνω εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. ἐνταῦ-
 θα φανερῶς διδάσκει ὁ ἱερὸς Παῦλος ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μό-
 νον αὐτὸ οἶδεν τὸν πατέρα τοῦ ἀνθρωπισθέντος λόγου καὶ τὸν ἀν- 246
 θρωπισθέντα Χριστὸν τὸν λόγον Ἰησοῦν οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,

RCt

244, 1 γὰρ C δὲ Rt 5/6 τὸ γεγραμμένον t 245, 4 ὀρίζει Ct
 7 γὰρ² om. Rt 7/8 ἐπαναστήσεται C 9/10 καὶ οὐ—ἀμαρτίας] φιλάν-
 θρωπον γὰρ πνεῦμα σοφίας Rt 9 σώμα καταχρέουσ C

- ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ἐστίν, ὅτι, φησὶν, ὁ πατήρ ὁ μένων ἐν τῷ Ioh. 14, 10
 Χριστῷ λόγῳ αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ὁ ὢν ἐν
 5 τῷ πατρὶ αὐτοῦ. οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πῶς ὁ πατήρ χωρεῖ
 τὸν υἱὸν καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. φιλάνθρωπον πνεῦμα ἅγιον
 φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέ- Sap. Sal. 1, 5
 των, ὡς ἀπανεστή καὶ ὁ υἱὸς φεύγων εἰς Αἴγυπτον. διδάσκει
 γὰρ ἡ φυγὴ τῆς καταφυγῆς ὅτι ὃν τρόπον ἐωράκατε, ἰδοὺ ἔδειξα
 10 ὑμῖν ἵνα καὶ ὑμεῖς ποιῇτε. ἂν τις γάρ σε διώκηι, φεῦγε εἰς τὴν
 ἀλλοδαπὴν· οὕτως γὰρ ἐποίησαν καὶ τοῖς προφήταις. ὅτι δὲ Mt 10, 23
 Χριστὸς ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς ἡ καταφυγὴ ἡμῶν οὐκ ἐν ἀλλο- Lc. 6, 23
 τρείοις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις, ὁ εὐαγγελιστὴς διδάσκει ἡμᾶς. καὶ Rom. 9, 5
 αὐθις διδάσκων τὸν Κλεόπαν, ἵνα τὴν φιλοξενίαν ἀγαπῶσιν, προ- Ioh. 1, 11
 15 σεποιεῖτο πόρρω πορεύεσθαι. ἡ οὖν εἰς Αἴγυπτον πορεία καὶ ἡ Lc. 24, 28
 ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδος καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῦ πορεία καὶ ἡ μετὰ Κλεόπα M I 1068
 247 καὶ ἡ εἰς οὐρανὸς πορεία (ἦσαν γὰρ φησιν, οἱ ἀπόστολοι ὡς ἀτε- Act. 1, 10
 νίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν), πάσας περιλαβὼν ὁ Δαυὶδ ἐν πνεύματι
 ἀνακέκραγε βοῶν καὶ λέγων· ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου, ὁ Ps. 67, 25
 θεός· αἱ πορεῖαι τοῦ θεοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ
 5 ἁγίῳ. θεὸν λέγει βασιλέα ἑαυτοῦ ὁ Δαυὶδ λέγων αἱ πορεῖαι
 τοῦ θεοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ· ἐν πνεύματι
 ἁγίῳ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν ἑαυτοῦ λέγει ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ ἁγίῳ.
 ἅγιος ὁ πατήρ τοῦ Χριστοῦ· ἐν αὐτῷ λέγει, τῷ ἁγίῳ, εἶναι τὸν
 θεὸν καὶ βασιλέα. Χριστὸς ὁ θεὸς ἐν τῷ πατρὶ διὰ πνεύματος
 10 ἁγίου ὑπὸ Δαυὶδ κηρύσσεται, ὁ ὢν αἰὲς Χριστὸς ὁ δι' ἡμᾶς κατα-
 δεξάμενος γενέσθαι σὰρξ λόγος ὢν καὶ μείνας Χριστὸς λόγος Ἰη-
 σοῦς ὁ θεός, περὶ οὗ ψάλλει Δαυὶδ· ἐν τῇ θαλάσσει ἡ ὁδός Ps. 76, 20
 σου καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς καὶ τὰ ἔχνη σου
 οὐ γνωσθήσονται. τοῦτο οὖν ἐστίν τὸ γεγραμμένον ὅτι οὐκ Sap. Sal. 1, 6
 15 ἀθωιώσει τὸν βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ, ὅτι τῶν νε-
 φρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ θεός· οὐκ ἀθώιους ἐποίησεν τοὺς ψευ- L I 876
 σαμένους τὸ φιλάνθρωπον πνεῦμα τοὺς περὶ Ἀνανίαν καὶ Σαπφεί-
 ραν, ἀλλ' ἔδωκαν δίκας ψευσάμενοι τὸ φιλάνθρωπον πνεῦμα.
 248 ἐτοιμαζέτω καὶ ὁ Σαμοσατεὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ εἰς τὴν ἔξοδον· οὐ
 γὰρ ἀθώως ἀπελεύσεται βλασφημῶν κατὰ τοῦ φιλανθρώπου πνεύ-
 ματος τοῦ ἁγίου. πνεῦμα δὲ ὁ θεός, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ Ioh. 4, 24

R C t

246, 8 ὁ om. C

11/12 ὅτι δὲ Χριστὸς om. t

247, 5 αὐτοῦ t

10 ὁ ὢν om. t

12 ὁ Δαυὶδ t

248, 2 ἀθῶος t

Rom. 9, 5 ἀλήθεια, Χριστὸς ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός, ὁ ἐπὶ νεφέλης κού-
 Ies. 19, 1 φης ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ Χριστός. 5

$\bar{Z}$ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

cf. 209, 7 Ἐπειδὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ οὐχ εὗρον ὅτι ἡ μορφή καὶ ἡ
 σοφία ἀνυπόστατά εἰσιν τοῦ ἀνθρώπου μέρη, ἐβουλόμην μαθεῖν
 Phil. 2, 6. 7 παρ' ὑμῶν τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ ἀποστόλῳ ὅτι, φησὶν, ἐν μορ-
 φῇ θεοῦ ὑπάρχων ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δού- 10
 λου λαβών. ἦν ἔλαβεν μορφὴν ἀνυπόστατον, πῶς δύναται λέ-
 γεσθαι ὅτι μορφὴν καὶ σχῆμα λέγει ὅτι ἔλαβεν καὶ ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν
 ἤγειρεν; ἡ δὲ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ λέγει οὔτε παρέλαβεν, ὥς καὶ
 αὐτὸς οἶδας. ἀπὸ τῶν γραφῶν θέλομεν πεισθῆναι μορφὴν ἀνυ-
 πόστατον· εἰ μὴ γὰρ ὑποστήι τι (ἐπεὶ πῶς ἂν λέγοιτο μορφή τὸ 15
 μὴ ὑποστάν;), ἔδει οὖν εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσεν
 μορφὴν δούλου λαβών ἀνυπόστατον, εἰ ἦν ἀνυπόστατος.

$\bar{Z}$ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

249

Λέγει ὁ Σαμοσατεύς· εἰ ἀνυπόστατός ἐστιν ἡ μορφή ἣν ἔλαβεν
 ὁ Χριστὸς τὴν τοῦ δούλου, φησὶν, ἔδει εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον ὅτι ὁ
 Χριστός, φησὶν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών ἀνυπόστα-
 τον, καὶ ἐμοὶ λέγει· πείσόν με ἐκ τῆς θείας γραφῆς. πλὴν ἀπο- 5
 κριθέσομαι πρὸς τοῦτο, καὶ μάνθανε μὴ κελεύειν μοι ἢ ἐπιτρέπειν
 πῶς ἀποκριθῶ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ· οὕτω γὰρ διέκεισο γράφων
 ὅτι ἀδύνατον τὰ παρ' ἐμοῦ γραφέντα, ὥς εἰ ὁ Σαμοσατεὺς λέγων
 οὐ δύναται παρὰ τινος ἐκβληθῆναι. πλὴν συντόμως ἐκβαλῶ σου
 Susann. 61 τὸ πρόβλημα καὶ ἐκ σοῦ στόματος ἐλεγχθήσῃ. εἰ γὰρ ἐνυπό- 10
 στατον μορφὴν δούλου ἔλαβεν ὁ Χριστός, ἵνα εἴῃ δοῦλος ὁ λημ-
 φθείς (τοῦτο γὰρ σοῦ ἐστιν τὸ δράμα τῆς ῥαψωιδίας), ἔδει, ὥς σὺ
 M I 1069 λέγεις, εἰπεῖν τὸν ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολον ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσεν
 δοῦλον ἄνθρωπον λαβών. τοῦ τίνος ὄντα δοῦλον; καὶ παρὰ τίνος
 ἑαυτὸν ἠγόρασεν καὶ [τὸ] πόσου καὶ ποῦ ἐγένετο τὰ ὠνιακὰ τοῦ 15

R C t

248, 5 $\bar{\iota}\sigma$ $\bar{\chi}\sigma$ C

6 ἑβδόμη πρότασις R Πρότασις ζ' t σαμοσατέος R

11 ἦν] malim εἰ

13 ἡ δὲ] οἶδεν ἡ t

14 τῶν om. R t

15 ἐπεὶ C

ἐπὶ R ἐστί t

249, 1 ἑβδόμη ἀπόκρισις R Ἀπόκρισις ζ' t

6 μάνθανε

scripsi μανθάνει R C t

7 γράφων R C t^{ms} γράφειν t

10 τοῦ σοῦ t

11/12 ληφθείς t

13 ὅτε t^{ms}, correcturam in R quae sequitur, male in-

tellegendo αὐτὸν R εἰ super ι uocis ὅτι scripta R

15 τὸ deleui

- 250 δούλου καὶ διὰ τί πέπρακεν ὁ πεπρακὼς ἢ διὰ τί ἐχαρίσατο ὁ χαρι-
 σάμενος; ἢ ὥς μὴ χρήζων τῷ χρησομένῳ τι ἐχαρίσατο; εἰ θέλεις
 κανονίζειν πῶς ὀφείλει γραφῆναι γραφή, μὴ ἀπαίτει με λαλεῖν σοι
 ἀπὸ τῆς γραφῆς· γέγραπται γάρ· μετὰ ὁσίον ὅσιος ἔσῃ καὶ Ps. 17, 26. 27
 5 μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.
 πλὴν ὁρᾷς πῶς ἔφυγες τὸ γεγραμμένον ὅτι τοῦτο φρονείσθω Phil. 2, 5. 6
 ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρ-
 χων οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. οἶδά σου
 τὰς μαγγανείας ὅτι, φησὶν, εἰκὼν λεγόμεθα θεοῦ καὶ αὐτὸς ὥς εἷς Gen. 1, 27
 10 ἐξ ἡμῶν ὁ Χριστός, ὅτι γέγραπται· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὥς εἷς Gen. 3, 22
 ἐξ ἡμῶν. ταῦτα φρονεῖς καὶ λαλεῖς βλασφημῶν κατὰ τοῦ θεοῦ
 ἀδικίαν ἐπιφημίζων ὅτι ὁ λέγων θεὸν τὸν λόγον τοῦ πατρὸς Ἰησοῦν
 τὸν μονογενῆ δύο θεοὺς λέγει, ὥς τὸ κατὰ σέ, ἵνα μή τις εἴποι
 θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον, καὶ μὴ λέγων προαιώνιον, ἀλλὰ
 15 τὴν ἐκκλησίαν σαντὸν καλῶν, ὅτι, φησὶν, ἡ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ
 251 λέγει οὔτε παρέλαβεν, σὺ δὲ δύο σαντῷ παραδέδωκας, ἓνα προ-
 αιώνιον λέγων ἀγέννητον καὶ ἓνα χειροτονητὸν θεὸν ἐπ' ἐσχάτων,
 τὸν Χριστόν. οὕτως γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔγραψας, ἀλλ' οἱ ἀκούσαντες
 ἔγραψάν μοι ὅτι οὕτως διδάσκεις. πλὴν ἵνα μὴ εἰς ἐκεῖνα ἀσχο-
 5 ληθῶ, εἰς τὰ νῦν παρὰ σοῦ γραφέντα ὁρῶ. εἰ, ὥς φῆς σύ, ἡ
 μορφή ἣν ἔλαβεν τοῦ δούλου ἐνυπόστατον, ὁ ὢν ἐν μορφῇ καὶ
 ἰσότητι τοῦ θεοῦ ὁ Χριστὸς ὁ τοῦτο ὢν καὶ μὴ ἄρπάξας τοῦτο
 εἶναι, ἀλλὰ ὢν θεὸς ἐν μορφῇ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων καὶ ἐκ τού- L I 877
 του δύο ἐνυπόστατοι μορφαὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐ μὴν ὁ Χριστὸς
 10 δύο μορφαί, εἰπὲ ἡμῖν, ὅτε μετεμορφώθη ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, τὴν
 μεταμόρφωσιν ἐκείνην τί λέγεις; λέγει γὰρ ὅτι μετεμορφώθη. Mt. 17, 2
 ἐνταῦθα γὰρ πέντε εἰσὶν μαρτυρίαι ὅτι καὶ αὐτὸς μετεμορφώθη καὶ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἕτερον. εἰπὲ οὖν εἰ ἡ μορφή τοῦ δούλου μετε-
 μορφώθη ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει. ἐνταῦθα δὲ οὐ δύνῃσι εἰπεῖν ὅτι ἡ
 15 μορφή τοῦ δούλου μετεμορφώθη· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῦτο φρο- Phil. 2, 5. 6
 νείσθω ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ
 252 ὑπάρχων. αὐτὸν λέγει Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ
 ὑπάρχει, καὶ αὐτὸν λέγει ὅτι παραλαβὼν ὁ Ἰησοῦς Πέτρον καὶ Mt. 17, 1. 2
 Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ μετεμορφώθη
 ἔμπροσθεν αὐτῶν. εἰπὲ λοιπόν· ἦν μετεμορφώθη μορφήν,

R C t

250, 2 χρησομένῳ t χρησαμένῳ R C t^{ms} 13 ὥς τὸ scripsi ὥστε R C t

251, 1 ἓνα t ἵνα R C 7 ἄρπάξας R ἀπάρξας C ἄρπάσας t

- ἐνυπόστατον λέγεις ἢ ἀνυπόστατον; εἰ δὲ οὐ δύνημι δοῦναι τῇ μετα- 5
μορφώσει ὑπόστασιν, οὐδὲ τῇ μορφῇι δυνήσῃ δοῦναι οὔτε τοῖς
Mt. 17, 2 ἱματίοις· καὶ αὐτὰ γὰρ γεγόνασιν ὡσεὶ χιῶν. πλὴν σὺ ὁ Σαμο-
σατεὺς ἐκβέβλησαι τοῦ προβλήματος ἔξω μακράν· λέγεις γὰρ ὅτι
ὁ λόγος πρὸς Μαρίας ἦν, Χριστὸς δὲ πρὸς Μαρίας οὐκ ἦν καὶ ὅτι
Μαρία τὸν λόγον οὐκ ἐγέννησεν (οὔτε γὰρ πρεσβυτέρα ἐστὶν τοῦ 10
λόγου), ἀλλ' ἐγέννησεν τὸν Χριστὸν κατ' ἐξαίρετον τετιμημένον εἰς
υἱὸν θεοῦ. ὁ δὲ ἱερὸς τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος γράφει Παῦλος
Phil. 2, 5 πᾶσιν ὅτι τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
οὐκ εἶπεν ὁ καὶ Χριστὸς Ἰησοῦς φρονεῖ, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
Act. 17, 28 τοῦτο φρονεῖτε. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ 15
Phil. 2, 6 ἐσμέν· ἐν αὐτῷ πιστεύομεν, ὅτι οὕτως παρελάβομεν, ὅτι ἐν μορ-
φῇι θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα
M I 1072 θεῷ. πῶς οὖν σὺ ὁ Σαμοσατεὺς μὴ λέγων τὸν Χριστὸν προ-
αιώνιον λέγεις ὅτι ἔλαβεν δούλου μορφήν; εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ 253
ἐστὶν πρὸ αἰώνων, ἀλλ' ἐκ Μαρίας, ἄρα κατὰ σὲ ὁ δοῦλος δοῦλον
ἔλαβεν· τὰ γὰρ σύμπαντα δοῦλα τοῦ θεοῦ. λοιπὸν οὖν δύο μορ-
φαὶ δούλων εὐρεθήσονται. φράσον οὖν ἡμῖν, πόθεν ὁ Χριστὸς
ὁ ἐκ Μαρίας ἔλαβεν τὴν ἐνυπόστατον μορφήν τοῦ δούλου; ὁ γὰρ 5
κενὸς λογισμὸς τοῦ Σαμοσατέως ἐξανδραποδιστὴν λέγει τὸν Χριστόν,
ἐὰν μὴ συστήνῃ πόθεν ὁ δοῦλος ὃν ἔλαβεν ἐκ Μαρίας Χριστός, ὡς
λέγει ὁ ἀπατεῶν. ἀλλὰ λοιπὸν ἡμεῖς ἐκεῖνον πόρρω ἀπορρί-
ψαντες καὶ τὰ παρ' ἐκείνου γραφέντα ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν διήγησιν
1 Tim. 4, 13 τῆς θείας γραφῆς καὶ προσέχωμεν τῇ ἀναγνώσει, καθὼς παρατί- 10
θεται Παῦλος ὁ ἱερὸς Τιμοθέωι τῷ γνησίωι τέκνωι, ἐν πίστει καὶ
ἀληθείαι. ἐπειδὴ οὖν ὅλον τὸ μυστήριον ὁ ἱερὸς ἀπόστολος ἐν
τῇ ὑποθέσει ταύτῃ παρακελεύεται ἡμῖν ἐν Χριστῷ, οὕτωςι γρά-
Phil. 2, 5 φων ἐν πνεύματι ἁγίωι [λέγει] τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὁ
καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἔστιν <δ> ἐν Χριστῷ ὁ πατὴρ τοῦ Χρι- 15
στοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν τούτῳ παρακελευόμεθα φρονεῖν, μὴ
1 Cor. 1, 24 ὑπερφρονήσωμεν παρ' ὃ παρελάβομεν. αἰεὶ γὰρ Χριστὸς θεοῦ
δύναμις καὶ θεοῦ σοφία ἐν πατρὶ καὶ αὐτῷ φρονοῦμεν ἐν Χριστῷ
1 Cor. 2, 10 Ἰησοῦ χωρούμενον τὸν πατέρα, ὡς οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ 254
ἐρευνοῦν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ πῶς ὁ πατὴρ ἐν τῷ νύϊ αὐτοῦ Χρι-
στῷ λόγῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ πατρί. ὅς ἐν μορφῇι θεοῦ

RCt

253, 6 σαμοσατέος RC

8 λέγει ὁ Rt λέγεισ C

14 λέγει deleui

15 δ' addidi

254, 2 ἐρευνῶν t

3 δσ RC ὁ t

- ὑπάρχων· τοῦτο λέγει ὁ ἱερὸς ἀνὴρ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν
5 τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς προεῖπον, ἐν θεῷ πατρὶ ὑπάρχων, τὸ ἐν
μορφῇ ὑπάρχειν τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς. οὐχ ἄρπα-
γμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· τοῦτο λέγει ὅτι οὐ καθάπερ
οἱ δι' ἀρετῆς καὶ πόνων καὶ θλίψεων καὶ ἀγώνων ἀρπάζουσι τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ (γέγραπται γὰρ ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν Mt. 11, 12
10 βιάζεται καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν), οὐχ οὕτως ὁ ὢν
Χριστὸς Ἰησοῦς· οὐ πόνοις ἀρετῆς τελειωθεὶς ἐκέρδανεν τὸ εἶναι
ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ καὶ τῆς Hab. 3, 3. 4
αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ· φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται. L I 880
καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ ἀληθῶς ἀεὶ ὑπάρχων ἐν πατρὶ λέγων· ἐγὼ Ioh. 8, 12
15 εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὃ ἐστὶν δεσπότης τοῦ κόσμου, ἔχων
ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ ζωοποιὸν καὶ κύριον πνεῦμα. ἀλλ'
ἑαυτὸν ἐκένωσεν· δι' ὃ καὶ τὸ μυστήριον τὸ ἀνεκδιήγητον οὕτως
ὑπ' αὐτοῦ καλεῖται τοῦ θεοῦ ἡ καινὴ διαθήκη, τὸ ἑαυτὸν ἡμῖν Lc. 22, 20
255 δοῦναι ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, οὐ καθάπερ οἱ κατὰ νόμον τῆς
τοῦ Ἀαρὼν ἱερατείας κρέα ἀλόγων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ πάλαι
ἐπετίθουν. καὶ γράφει Μωυσῆς λέγων ὅτι κρέα ἅγια ἐπὶ τὸ Exod. 29, 33
θυσιαστήριον καὶ ἔδεται ὁ λαὸς καὶ πᾶς ὅστις ἄψεται ἐξ αὐτῶν
5 ἀκάθαρτος, ἐξολοθρευθήσεται· νῦν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύ-
ριος καὶ θεὸς Ἰσραὴλ ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγει ὅτι ὁ τρώγων με καὶ Ioh. 6, 57
κεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ. θεὸς ἄρα ὁ ἐνοικῶν ἐν ἡμῖν κατὰ τὴν
διαθήκην ἣν διέθετο πρὸς ἡμᾶς λέγων· λάβετε τοῦτο καὶ δια- Lc. 22, 17.
μερίσασθε εἰς ἑαυτούς, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν. τοῦτο ποιεῖτε. 20. 19
10 αὕτη τοῦ θεοῦ ἡ πρὸς ἡμᾶς κένωσις, ἵνα ἀξιωθῶμεν αὐτὸν χω-
ρῆσαι· τοῦτο γὰρ λέγει ὁ ἀπόστολος τὸ φοβερὸν μυστήριον ὅτι
ἑαυτὸν ἐκένωσεν. οὐ λιπὼν τὸν πατέρα ἐχωρήθη ἐν ἡμῖν, Phil. 2, 7
μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ σοι παραστήσω φωνὴν τὴν λέγου-
σαν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ Ioh. 14, 23
15 ποιήσομεν, ὡς φησιν, τῷ πιστεύοντι εἰς ἐμέ. ὁρᾶτε πόσῃ M I 1073
ἀκριβείᾳ χρᾶται ὁ μυσταγωγὸς τῆς ἀληθείας, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλο-
γῆς, μορφὴν δὲ δούλου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων Phil. 2, 7
256 γενόμενος μετ' ὀλίγα λέγων τὴν διήγησιν, ταύτην, ὡς προεῖπον,
τὴν κένωσιν ὁ ἀπόστολος, τὴν πρὸς ἡμᾶς χώρησιν τοῦ μυστηρίου

R C t

254, 10 οἱ βιασταὶ t 1 ἐκέρδαιναν C 14 τῷ πρὶ R t 15 ὅς t
18 ἑαυτὸ R 255, 7 ζήσεται t 8/9 διαμερίσατε t 13 τὴν om. R t
16 χρῆται t 256, 1 γενόμενος t

- τῆς ζωῆς διὰ τῶν ἀχράντων καὶ ἀφθάρτων αὐτοῦ καὶ θεικῶν χει-
 ρῶν, ἵνα δυνηθῶμεν οἱ πιστοὶ αὐτοῦ χωρῆσαι αὐτὸν καὶ γενέσθαι
 μονὴ τοῦ θεοῦ λαβόντες αὐτὸν ὅλον. καὶ τοῦτο ἦν ὁ προδιε- 5
 Exod. 12, 5. γράφετο πάλαι ὑπὸ Μωυσέως τὸ ἄμωμον καὶ ἐνιαυσιαῖον πρόβα-
 6. 9. 11 τον. ὅπως φάγωσιν αὐτὸ σφάξαντες πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς συ-
 ναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, ἡνίκα ἐπετελοῦσαν τὸ φασέκ, τουτέστιν
 τὸ πάσχα, ὅπτα πυρὶ τὰ κρέα τοῦ ἁμνοῦ, κεφαλὴν σὺν τοῖς
 ποσὶν καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις μετὰ σπουδῆς, παρεκελεύοντο. 10
 ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐκ ἠδύναντο φαγεῖν κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσίν. πῶς γὰρ
 βρωθῇ κεφαλὴ προβάτου εἰς τὸ πάσχα παρὰ Ἰουδαίοις τοῦ νόμου
 Exod. 12, 10 παρακελεύοντος ὅτι ὅστοῦν οὐ συντριβήσεται ἀπ' αὐτοῦ; ἐκείνοις
 μὲν κώλυμα διὰ τὸ ἀπηνὲς αὐτῶν καὶ σκληροκάρδιον ὅτι οὔτε τοῦ
 ἀλόγου συνεχωροῦντο ὅλου μετασχεῖν, ἀλλ' ὁ κενώσας ἑαυτὸν Χρι- 15
 1 Cor. 11, 3 στὸς Ἰησοῦς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν κεφαλὴν τὸν πατέρα (κεφαλὴ
 Lc. 1, 51. 52 γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός) ἐποίησεν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ
 καὶ ὕψωσεν ταπεινούς, ἵνα χωρηθῇ ἐν αὐτοῖς ὁ ὑψιστος καὶ 257
 ἐνοικήσῃ ἐν ἡμῖν διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα ἣν
 ἠγάπησεν ἡμᾶς. αὕτη ἡ κένωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, ὥστε
 οὖν ἡ κένωσις οὐ τροπὴν αὐτῷ σημείνει, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἡμῖν
 ἀνακαινισμόν διὰ τῆς κενώσεως αὐτοῦ ἧς ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ κενώ- 5
 Act. 2, 17 σας ἑαυτόν. ἐκχεόμενον πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πᾶσαν σάρκα μένει
 πλήρες καὶ ἐκχεθὲν τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα ἐκ βάθους τῆς
 θεικῆς πλευρᾶς, μένει πλήρης ὁ κενώσας ἑαυτὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς
 καὶ ἐκχέας τὸ ἀφθαρτον καὶ ζῶν καὶ ζωῆς χορηγὸν αἷμα αὐτοῦ
 Phil. 2, 7 εἰς ἡμᾶς. λοιπὸν τὰ ἀκόλουθα, ὡς προεγράφη, μορφὴν δού- 10
 λου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· ὡς πλει-
 στάκις εἶπον, μορφὴ δούλου οὐκ ἐστὶν δοῦλος. εἰ γὰρ δοῦλον
 θελήσει ὁ κύριος περιβαλεῖν δορὰν προβάτου ἢ ἀνακλῖναι αὐτὸν ἐν
 τῇ πρωτοκλισίᾳ καὶ μὴ θέλει αὐτὸν ἀπαλλάξαι τοῦ δουλεύειν αὐτῷ,
 οὐ παρὰ τὸ φορέσαι τὸ κώιδιον πρόβατον ἔλαβεν οὔτε διὰ τὴν πρω- 15
 L I 881 τοκλισίαν ἀνακλιθεὶς ἐν τούτῳ ἔλαβεν ἐλευθερίαν διὰ τὸ εἰς τόπον
 αὐτὸν ἀνακλιθῆναι πρῶτον. μορφὴν οὖν δούλου λαβὼν ὁ Χρι-
 στὸς Ἰησοῦς κύριος ὢν καὶ θεὸς τῶν ἀποστόλων δείπνου γινομένου 258
 Ioh. 13, 4 τοῦ μυστικοῦ ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου ὁ θεὸς τῶν ἀποστόλων

RCt

256, 7 αὐτὸν R

9 ἀρνοῦ C

10 ἐντοσθίοις t

15 αὐτὸν t

257, 4 αὐτῷ Rt αὐτοῦ C

6 τὸ πνα τὸ Rt

8 ὁ² om. Rt9 καὶ⁸]

δς t

12 μορφὴν Rt

258, 1 γενομένου Rt

- Ἰησοῦς καὶ τίθησιν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ λαβὼν λέντιον διε-
ζώσατο. αὕτη ἐστὶν ἡ μορφή τοῦ δούλου, καὶ σχήματι εὐρε- Phil. 2, 7
5 θεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐκεῖ εὐρέθη τοῖς μὴ ζητοῦσιν αὐτὸν δοῦλος.
οὐ γὰρ δούλῳ ἠκολούθησαν οἱ μαθηταὶ καταλιπόντες πάντα· πολὺ Mt. 19, 27
γὰρ λῆρον ἄνθρώπους ἐλευθέρους εἶσαι τὰ ἴδια πάντα καὶ ἀκο-
λουθῆσαι δούλῳ μὴ ἔχοντι ἐν χερσὶν ἀργύριον ἢ χρυσίον, ἀλλ'
ἐκείνῳ αὐτῷ ἠκολούθησαν τῷ νύκτι τοῦ θεοῦ Ἰησοῦ τῷ καταδε-
10 ξαμένῳ διαζώσασθαι λέντιον καὶ βαλεῖν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα Ioh. 13, 5
καὶ πλύνειν τοὺς πόδας τῶν δούλων ὁ φύσει κύριος καὶ οὐκ ὁ
259 φύσει δοῦλος. ὁ λαβὼν τὸ σχῆμα τοῦ δούλου ἐν ὁμοιώματι Phil. 2, 7
ἀνθρώπων γενόμενος· τοῦτο λέγει ὅτι οὐκ ἐστὶν εἷς μόνος δοῦ-
λος ἐν τῷ κόσμῳ ὃς νίπτει πόδας δεσπότου, ἀλλὰ πολλοί. ἵνα
οὖν μὴ νομισθῇ ὅτι δοῦλον ἔλαβέν τινα, ἐπάγει πολλούς· ἐν ὁμοιώ- M I 1076
5 ματι ἀνθρώπων γενόμενος. καὶ μετὰ τὸ νύψαι τοὺς πόδας Ioh. 13, 12
τῶν ἀποστόλων τίθησιν τὸ λέντιον, τὴν μορφήν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ
δοῦλου, καὶ λαμβάνει τὰ ἱμάτια καὶ μυσταγωγεῖ λέγων· γινώσκετε
τί πεποίηκα ὑμῖν; ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδά-
σκαλος· ἐνῆπα ὑμῶν τοὺς πόδας καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων
10 τοὺς πόδας νίπτειν. ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα ὁ
ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. πῶς οὖν τὸ ὑπόδειγμα
κληθῇ ἐνυπόστατος δοῦλος; μορφήν γὰρ δούλου καὶ σχῆμα ὑπέ-
δειξεν καὶ τοῦτο λέγει ὅτι δέδωκα ὑμῖν· εἰ δὲ τὸ ὑπόδειγμα ἐνυ-
πόστατος δοῦλος, ἄρα λοιπὸν τοὺς ἀποστόλους ἀπαιτεῖται ὁ Σαμο-
15 σατεὺς λαβόντας τὴν μορφήν ἣν λέγει ἐνυπόστατον. ἔπειτα ἐπάγει
ὁ ἀπόστολος λέγων ἐταπείνωσεν ἑαυτόν. ὁρᾷς τί λέγει; ὅτι Phil. 2, 8
ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν· ὁ δοῦλος ἑαυτὸν οὐ ταπεινοῖ, ἀλλ' ἡ δεσποτεία
260 τοῦ δούλου ἀπαιτοῦσα αὐτὸν δουλεύειν, ὡς ὁ Φαραὼ τὸν Ἰσραὴλ
κατεδούλωσεν. ἐνταῦθα δὲ λέγει ὅτι ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν· οὐκ
ἐδόθη οὖν χώρα τοῖς βλασφήμοις ἐν τούτῳ ἀθετῆσαι τῷ ῥητῷ,
ἐμφράττει δὲ αὐτοὺς ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου ὑπήκοος Phil. 2, 8
5 γενόμενος. ἑαυτὸν γὰρ ὡς θεὸς ἐδυσώπησεν καὶ ἐπήκουσεν τῆς
δεήσεως τῶν ἱκετῶν αὐτοῦ καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη Ps. 17, 10
ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς, ἐλεύθερος ὢν ὡς θεὸς καὶ κύριος τῆς δόξης Ἰη- 1 Cor. 2, 8
σοῦς Χριστός. ὅταν οὖν λέγη ὑπήκοος γενόμενος, ὡς προ- Phil. 2, 8. 9
εῖπον, ὅτι ὑπήκουσεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἦλθεν,

R Ct

258, 6 δούλῳ Ct δοῦλον R
5 ὡς] ὁ t

11 οὐχ t

260, 2 δὲ om. Rt

- ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐκ θανάτου. θανάτου δὲ σταυροῦ, δι' ὃ καὶ 10
 ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. ναί, ὁ θεὸς γὰρ λέγει τῷ θεῷ
 Ps. 56, 6 μου Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ Δαβὶδ· ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ
 Phil. 2, 9 θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. τοῦτό ἐστιν δι'
 ὁ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ
 Phil. 2, 10 ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. καὶ ἐπάγει· ἵνα ἐν τῷ ὀνό- 15
 ματι αὐτοῦ κάμψῃ πᾶν γόνυ καὶ τὰ ἐξῆς. ἐδόξασεν αὐτὸν
 Ioh. 17, 4, 6 ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς ἐδόξασεν τὸν πατέρα λέγων· ἐγὼ σε ἐδό-
 ξασα ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώ-
 ποις. ὡσαύτως καὶ ὁ πατήρ ἐφανέρωσεν ἡμῖν τὸν ὄντα σὺν 261
 Col. 2, 9 αὐτῷ ἀεὶ Χριστόν, ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεό-
 τητος σωματικῶς. ἀκούετε πῶς λέγει τὸ μυστήριον ὁ ἱερὸς
 ἀπόστολος Παῦλος· τὸ γὰρ σωματικῶς κατοικεῖν τὸν πατέρα καὶ
 τὸ πνεῦμα ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ σὰρξ γέγονεν ὁ λόγος ὁ Χριστός. 5
 οὐ παρὰ τὸ γενέσθαι οὖν σῶμα τὸν Χριστὸν οὐκ ἀπανέστη ὁ πα-
 τὴρ τοῦ χωρηθῆναι τῷ γενομένῳ σαρκί. σὰρξ ὁ λόγος γέγονεν
 καὶ δείκνυσιν ὅτι ἀτρέπτως ὁ Χριστὸς γενόμενος σὰρξ ἀεὶ συναί-
 Col. 2, 9 διος ὢν τοῦ γεννήσαντος, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα
 L I 884 τῆς θεότητος σωματικῶς. εἴ τις οὖν οὐκ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν 10
 2 Ioh. 7 Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος. οὐκ εἰς
 δοῦλον ἐνώκησεν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ σκηνῇ τῇ ἀχειροποιή-
 τῳ, ἣτις ἐστὶν ἡ θεοτόκος Μαρία. ἐκεῖ ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς
 Hebr. 7, 3, 9, 12 ἡμῶν βασιλεὺς τὴν δόξης γέγονεν ἀρχιερεὺς καὶ μένει εἰς τὸ δι-
 ηνεκὲς ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὰ ἅγια καὶ αἰωνίαν λύτρωσιν 15
 Hebr. 7, 16 εὐράμενος προῆλθεν ἐξ αὐτῆς ὁ λόγος γενάμενος ἀρχιερεὺς, οὐ
 κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς
 Ioh. 1, 14 ἀκαταλύτου. γέγονεν σὰρξ ὁ λόγος καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν
 καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς 262
 παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ταύτης ἀνά-
 1 Cor. 2, 8 ξιοι τῆς θεωρίας οἱ δοῦλοι τῶν κατακρημνισθέντων δαιμόνων οἱ
 M I 1077 λέγοντες τὸν κύριον τῆς δόξης δοῦλον ἢ ἓνα τῶν κατ' ἐξαίρετον
 δεδικαιωμένων. οὐ γὰρ οὕτως ἡμᾶς διδάσκει ἡ γραφὴ ἵνα μορ- 5
 φῇι δούλου κάμψωμεν γόνυ καὶ ὁμόσωμεν ἐν αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ
 ἐδιδάχθημεν ἔχειν θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν. οὐκ ἅγιος

RCt

261, 5 τῷ χῶ R t 6 ἐπανεστη t 7 χωρηθῆναι scripsi χωρισθῆ-
 ναι RCt 8 ἀτρέπτος RCt 10 ἥτις C οὐχ t 15 αἰώνια R t
 16 γενόμενος t 262, 7 οὐχ t

ἄνθρωπος οὔτε δοῦλος ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, θεοὶ δὲ
οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ὑποκά-
10 τωθεν παντὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ προσκυνοῦντες αὐτοῖς.

Ἡ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Εὐρίσκομεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὅτι ἐν τῇ ἐορτῇ δωδεκαετοῦς Lc. 2, 41—46. 48
ὄντος τοῦ Ἰησοῦ ἀνέβη Ἰωσήφ καὶ Μαρία ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ
τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλήμ. καὶ ὥς ἐπλήρωσαν τὰς ἡμέρας
15 τῆς ἐορτῆς, ἀπῆλθαν ὑποστρέψαντες εἰς τὴν Γαλιλαίαν Ἰωσήφ καὶ
Μαρία, Ἰησοῦς δὲ ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. πορευομένων
δὲ αὐτῶν ἔδοξαν αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι· ὥς δὲ ἐζήτησαν αὐτὸν
263 καὶ οὐχ εὔρον ἐν τοῖς γνωρίμοις, ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς Ἱερουσα-
λήμ, εὔρον δὲ αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθηζόμενον. ἔπειτα ἐπάγει
λέγων ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶπεν αὐτῷ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· τί ἐποίη-
σας ἡμῖν οὕτως ὅτι ὠδυνώμεθα ἐγώ τε καὶ ὁ πατήρ σου ζη-
5 τοῦντές σε; ἄρα ὁ ζητούμενος ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τοῖς γνωρίμοις
καὶ ἐν τῇ συνοδίᾳ. τοῦτο ἡμῖν φράσον, πῶς αὐτὸν δοξάζεις
τὸν δωδεκαετῆ καὶ ζητούμενον, δι' ὃν οἱ γονεῖς ὠδυνῶντο ἕως
εὔρον, εἰ οὗτος ἄναρχος καὶ συναίδιος λόγος τοῦ πατρὸς; ἐν τού-
τῳ, οἶδα, γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ τῆς ἕξω σοφίας συλλογισθῆναι
10 ὃν τρόπον ἡ μορφή τοῦ δούλου, ἣν συνελογίσσω λέγων ὅτι πόλις cf. 208, 6
οὐ νομοθετεῖ ὥς βασιλεὺς οὔτε οἰκία μετὰ τοῦ κτίσαντος. ἔνταῦ-
θα τὸν δωδεκαετῆ οὔτε ἀνυπόστατον λέγεις οὔτε ἀνέχῃ, ἐπειδὴ τὸ
πρᾶγμα καὶ ὁρᾶται καὶ βαδίζει καὶ ζητεῖται καὶ εὐρέθῃ.

Ὁγδὴ ἀποκρίσις τοῦ πάπα Διονυσίου

15 Περὶ ζητουμένου πράγματος ζυγομαχεῖ ἄρα ὁ Σαμοσατεὺς ἡ
264 λέξιν; καὶ εἰ ταῦτα ζητεῖς, ἐν τῶν δύο· τί μίσγεις τὰ ἄμικτα, ὥς εἰ,
φησὶν, συγχέω τὴν διάνοιαν τοῦ ἐρωτουμένου καὶ προσμίσγω ἄλλα
ἐν ἄλλοις; πλὴν εἴτε περὶ λέξιν εἴτε περὶ πράγματος ἐρωτᾷ,
προέτεινας ἡμῖν ἵνα εἴποιμι. λέγω σὺν θεῷ· γέγραπται ἐν ἡμέ-
5 ραι θλίψεώς μου τὸν θεὸν ἐξεζήτησα, ταῖς χερσίν μου Ps. 76, 3

R, C [usque ad 263, 11 κτίσαντος], t

262, 9 ἀπολέσθωσαν C

10 καὶ om. t

11 ὁγδὴ πρότασις R

Πρότασις ἡ' t

σαμοσατέος R

15 ἀπῆλθον t

16 τῇ om. R t

263, 8 λόγος om. R t

11/12 ἐνταῦθα—266, 3 ζητοῦμεν om. C propter folii

defectum

14 Ἀποκρίσις ἡ' t

264, 2 συγχέων t

ἐρωτωμένου t

προμίσγων t

3 ἐρωτᾶς t

- νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην. ἡ μὲν θεο-
 τόκος ὑπέστρεψεν τὸν κύριον αὐτῆς καὶ θεὸν ζητοῦσα τὸν γενόμε-
 νον αὐτῆς υἱόν· αὐτὴ μὲν ποδὶ περιῆγεν ἐπιζητοῦσα οὐκ ἀπολιμ-
 πανόμενον, ὥς διδάσκει αὐτὸς ὁ κύριος ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς
 Lc. 2, 49 μου δεῖ με εἶναι, ὁ δὲ Θωμᾶς ὁ καλούμενος Δίδυμος ταῖς χερσὶν 10
 Ioh. 20, 24. 27 αὐτοῦ ἐναντίον αὐτοῦ ἐξεζήτησεν αὐτὸν καὶ οὐκ ἠπατήθη σάρκα
 τὸν λόγον ψηλαφῶν, τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ βάθος ἔσω τῆς θει-
 κῆς πλευρᾶς ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐκζητῶν τὸν θεόν· σὺ δὲ ὁ Σαμο-
 σατεὺς ἠπάτησαι ἀκούων μορφὴν δούλου καὶ δοῦλον ἐνόησας ἄνθρω- 265
 πον ἐνυπόστατον. ὅσοι οὖν ζητοῦσιν αὐτὸν τὸν κύριον, ἡνίκα
 L I 825 εὗρωσιν αὐτόν, ἐπικαλοῦνται· σὺ δὲ ἀνυπόστατον ζητεῖς μορφὴν
 δούλου ἀκούσας, περιάγεις ἀνοδίας καὶ κρημνοὺς δοῦλον τὴν μορ-
 M I 1080 φὴν ζητῶν. πάλιν προεγράφη διὰ τοῦ προφήτου τὸ ζητηθῆναι 5
 Lc. 2, 48 τὸν κύριον μετὰ κλαυθμοῦ. λέγει γὰρ ἡ μήτηρ τοῦ θεοῦ μου
 τῷ θεῷ μου ὅτι ὠδυνώμεθα ζητοῦντές σε· γέγραπται ἐν τῷ προ-
 Os. 12, 4. 5 φήτηι Ὡσηέ, λέγων ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ἔκλαυσαν, φησὶν, καὶ ἐδε-
 ήθησάν μου· ἐν τῷ οἴκῳ μου εὗροσάν με καὶ ἐκεῖ ἐλάλησα
 πρὸς αὐτούς. ὁ δὲ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται 10
 μνημόσυνον αὐτῶν. ὁρᾷς ποῦ εὗρέθη ὁ ζητούμενος μετὰ
 Lc. 2, 49 κλαυθμοῦ; ἐκεῖ ἐλάλησεν αὐτοῖς κύριος ὁ θεὸς λέγων τί ὅτι ἐζη-
 τεῖτέ με; οὐκ οἴδατε, φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ
 με εἶναι; ἐν τῷ οἴκῳ μου εὗροσάν με, λέγει διὰ τοῦ προ-
 φήτου, ἐν δὲ εὐαγγελίοις ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου, φησὶν, δεῖ 15
 Ioh. 16, 15 με εἶναι. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, αὐτοῦ ἐστίν. εἴτε
 οὖν περὶ λέξεις ἀμφισβητεῖ ὁ Σαμοσατεὺς μὴ δεῖν ζητεῖσθαι τὸν
 κύριον, ἐπεὶ ἄνθρωπός ἐστιν, ὥς αὐτὸς λέγει, ἰδοὺ ἡ γραφὴ δεί-
 κνυσιν αὐτῷ ὅτι θεὸς ὁ ζητηθεὶς καὶ ἐκζητηθεὶς καὶ εὗρέθη παρὰ 266
 τῶν ζητούντων, ἀπὸ δὲ τῶν τοῦ Σαμοσατέως ἀπανέστη. ἡμεῖς
 δὲ ζητοῦμεν, ἵνα ἀξιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὥς ὁ Φίλιππος εἶπεν τῷ
 Ioh. 1, 46 Ναθαναὴλ ὅτι ὃν ἔγραψεν Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, εὗρή-
 καμεν Ἰησοῦν τὸν ἐκ Ναζαρέτ.

R, C [inde a 266, 3 ἵνα], t

264, 8/9 ἀπολειμπαννόμενον R 265, 3 ἐνυπόστατον t 4/5 τῇ μορ-
 φῇ t 5 τὸ om. t 15 φησὶν om. t

Ἐνάτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐαι, φησί, λέγων· ὁ θεὸς ὁ μέγας ὁ αἰώνιος οὐ πεινάσει οὔτε κοπιάσει, οὔτε ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. γέγραπται δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι καὶ ἐπέινασεν καὶ ἐκοπίασεν, ὁ δὲ κύριος ὁ αἰώνιος, ὡς προεῖπον, οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιάσει.

Ies. 40, 28

Mt. 4, 2

Ioh. 4, 6

Θ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

Ὁ ἀπόστολος γράφει ὅτι οὐκ ἐγώ, φησίν, ἐκοπίασα, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. ἡ δὲ χάρις τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος, μὴ γένοιτο, ἐπεὶ τὸ ἀνυπόστατον ὄν οὔτε κοπιᾷ οὔτε κόπου αἰσθάνεται, καὶ μυριάκις μηχανήσεται τις εὐρεῖν ἀνυπόστατον κινούμενον, κοπιῶν οὐ δύναται δεῖξαι. ἀφ' ἑαυτῶν γὰρ οὐ κινοῦνται τὰ ἄψυχα εἴτε αὐλὸς εἴτε κιθάρα οὔτε κόπου αἰσθάνονται. ὁ δὲ ἱερὸς Παῦλος σκεῦος ὢν ἐκλογῆς γράφει ὅτι περισσότερον πάντων ἐκοπίασα· οὐκ ἐγὼ δέ, αὐθις ἐπάγει, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. γράφει δὲ καὶ εἰς τῶν σοφῶν δεόμενος τοῦ θεοῦ ἀποσταλῆναι αὐτῷ τὴν σοφίαν ἀπὸ θρόνων ἁγίων καὶ ἀπὸ ὕψους δόξης, ὅπως συνπαροῦσα αὐτῷ συνκοπιήσει. περὶ δὲ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἥτις ἐκοπίασεν σὺν τῷ Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ, τὸ κύριόν ἐστιν πνεῦμα τὸ ἅγιον· περὶ δὲ τοῦ πεινάσαι τὸν θεὸν ἢ μὴ πεινάσαι ἢ φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν, τὸν τρόπον οὐδεὶς δύναται φράσαι, οἶδα δὲ ὅτι γέγραπται ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς τῶν θεῶν· ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἶπω. εὐρίσκομεν δὲ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὅτι πεινάσας οὐδενὶ εἶπεν ὅτι πεινῶ, ἀλλὰ προσελθόντες οἱ ἄγγελοι μετὰ τὸν πειρασμὸν διηκόνουν αὐτῷ. γέγραπται δὲ μὴ φάγομαι κρέα τάϋρων ἢ αἷμα τράγων πίωμαι, ὡς εἰ, φησίν, λέγει ὁ θεός· ἀλλ' οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔφαγα. ἀψευδὴς γὰρ ὁ θεός· ἀληθείαι γὰρ παρέθηκεν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ τὸ μοσχάριον, ὃ ἐποίησεν, καὶ τοὺς ἀζύμους, οὓς ἔπεψεν Σάρρα, καὶ ἔφαγεν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἀπέκρυψεν αὐτὸν ὅτι ἐπανελεύσομαι πρὸς σὲ εἰς ὥρας καὶ ἔσται τῇ Σάρραι υἱός. ἀκούετε θεοῦ· ἐπανελεύσομαι πρὸς σὲ εἰς ὥρας· ἄρ' οὐ φανερόν ἐστιν ὅτι αὐτός

1 Cor. 15, 10

Act. 9, 15

1 Cor. 15, 10

Sap. Sal. 9, 10

Ps. 49, 12

Mt. 4, 11

Ps. 49, 13

Gen. 18, 8.
6. 10

M I 1081

R C t

266, 6 Πρότασις θ' t ἐνάτη C σαμοσατέος R 10 δ² om. t 12 ἐνάτη ἀπόκρισις R Ἀπόκρισις θ' t 15 ὢν R C t 16 μηχανήσεται t 267, 1 γὰρ om. R t 2/3 αἰσθάνεται t 7 συνπαροῦσα t συγκοπιήσει t 15 φάγομαι t 15/16 πίωμαι t 16 ἔφαγον t 268, 2 ἔπεψεν scripsi ἔπεμψεν R C t

- Ioh. 14, 3 ἔστιν ὁ λέγων τοῖς μαθηταῖς ὅτι ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς
 L 1 888 καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς μετ' ἐμοῦ; οὗτος ὁ θεὸς ὁ εἰρηκῶς ἐὰν
 Mal. 3, 6 πεινάσω, οὐ μή σοι εἶπω· αὐτός ἐστιν καὶ οὐκ ἡλλοίωται γενά-
 μενος σὰρξ ὁ λόγος ὢν θεὸς καὶ πεινάσας ἐκῶν. οὐκ εἶπεν ὅτι
 πεινῶ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν πτωχῶν πείναν καὶ γυμνίαν καὶ ξεντείαν 10
 Mt. 25, 40 εἰς ἐαυτὸν ἀναφέρει λέγων ὅτι ὃς ἂν ποιήσῃ ἐνὶ τῶν μικρῶν
 τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησεν. πλὴν γέγραπται ἐπ' ἀνθρώπων
 ὅτι οὔτε πεινάσωσιν οὔτε κοπιάσωσιν, φησὶν, ὥς λέγει Ἡσαίας ὅτι
 Ies. 40, 31 οἱ ὑπομένοντες τὸν θεὸν ἀλλάξουσιν ἰσχύν, βαδιοῦνται καὶ
 οὐ πεινάσουσιν, δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιάσουσιν. ὥρα σοὶ τῶι 15
 Σαμοσατεῖ εἰπεῖν τὸν ἀποστόλον ὅτι οὐχ ὑπέμεινεν τὸν θεόν· γρά-
 2 Cor. 11, 27 φει γὰρ λέγων ὅτι ἐν λιμῶι καὶ δίψει. ὁρᾷς ὅτι οὗτος οὔτε 269
 τοῦ ὕδατος ἐχορτάζετο, οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν θεὸν οὐ πεινάσουσιν
 βαδίζοντες οὔτε κοπιάσουσιν τρέχοντες, ὥς γέγραπται. διὰ τί
 οὖν ἄρα οὐκ ἐγένοντο τῶι ἀποστόλῳ ταῦτα, φησὶν, ἀλλ' ὥς γρά-
 2 Cor. 11, 25 φει ὅτι καὶ τρίτον ἐνανάγησεν; τοῦτο ποιεῖ σου τὴν κακοπιστίαν 5
 ἐμφραγῆναι ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἦν ἅγιος ὁ Χριστός, ἀλλὰ θεὸς
 ἅγιος. τὸν γὰρ Παῦλον τὸν ἱερὸν ἄνθρωποι ἐστίασαν, ὢν ἐστιν
 εἷς ὁ φιλαπόστολος Ὁνήσιμος ὁ σπουδαῖος περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ
 ἀποστόλου· τούτων δὲ οὐδὲν εὐρίσκομεν ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλ' εὐρίσκο-
 μεν ὅτι ὅσα ἐν τῇ παλαιᾷ γέγραπται λέγων ὁ θεός, ὁ αὐτὸς ἐπα- 10
 νῆλθεν πρὸς ἡμᾶς ὁ πρὸς Ἀβραὰμ ἐπανελθὼν εἰς ὥρας. ὁ φα-
 Ps. 49, 12 γὼν πρὸς Ἀβραὰμ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς ἐπείνασεν ὁ εἰρηκῶς· ἐὰν
 πεινάσω, οὐ μή σοι εἶπω. σὰρξ γενόμενος ὁ λόγος ἐπείνα-
 Ps. 135, 25 σεν ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὥστε
 ἐκβέβληνται πάλιν αἱ σκαιωραὶ τοῦ Σαμοσατέως. 15

Δεκάτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

270

- Ὑπολαμβάνω, πρεσβύτα, ὅτι πλεῖον πάντων Πέτρος ὁ ἀπό-
 στολος ὥς ὢν τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς ἤιδει τὴν περὶ Χριστοῦ δόξαν.
 ταῦτα δὲ οὐ λανθάνει ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ πλεῖον πάντων ἐπίστασαι ὅτι
 ἀσφαλίζεται γράφων εἰς τὰς Πράξεις ὁ Λουκᾶς ὅτι ἔσθῃ ὁ Πέτρος 5
 Act. 2, 36 ἐπὶ πάντων λέγων· ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσ-
 ραὴλ ὅτι καὶ Χριστὸν καὶ κύριον αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν

R C t

268, 8/9 γενόμενος t 12 ἐμοὶ ἐμοὶ R t 15 πεινάσωσιν R C t
 κοπιάσωσιν t 269, 1 ὅτι R t ὁ C - δίψει t 2 θν C t κν R 6 ἐμφραγῆ-
 ναι R 15 σαμοσατέος R C 270 1 Πρότασις ι' t σαμοσατέος R

- τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. εἰπὲ οὖν ἡμῖν,
 πρεσβύτα, πῶς ἄρα ἐν τούτῳ ἡμῶν καταγράψεις ἐκβολὴν οὕτως cf. 209, 1
 10 τοῦ ἀποστόλου παραδώσαντος ἡμῖν κρατεῖν μετὰ γνώσεως καὶ ἀσφα-
 λείας τὸν γενόμενον Χριστὸν καὶ κύριον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃν ἐσταύ-
 ρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι; τὰ γὰρ παρ' ὑμῶν γραφέντα θεὸν ἔχει τὸν cf. 210, 6
 ἐσταυρωμένον καὶ συναίδιον τῷ πατρί, αὐτὸς δὲ λέγει ὁ σταυρω-
 θείς· μή μου ἅπτου, φησὶν, τῇ Μαρίαι· οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα Ioh. 20, 17
 15 πρὸς τὸν πατέρα μου. ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἀνέχεσθε εἰπεῖν ὅτι
 οὐπω ἀνέβη, ἀλλὰ γράφετε πανταχοῦ ὅτι συναίδιος ἦν τοῦ πατρὸς
 ὁ λέγων ὅτι οὐπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα.
- 271 *Ἰ ἀποκρίσις τοῦ πάπα Διονυσίου*
- Ὅτι μὲν ἔγραψα, καὶ γράφω καὶ ὁμολογῶ καὶ πιστεύω καὶ
 κηρύττω συναίδιον τῷ πατρί τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ M I 1084
 λόγον τοῦ πατρὸς· πλὴν οὐδενὶ τῶν αἵρετικῶν οὔτε ἔγραψα, ὥς
 5 οὐδὲ νῦν σοί, ἀγέννητον πατέρα. τί οὖν ὁ οὐκ ἔγραψά σοι,
 κατηγορεῖς μου; ἃ δὲ ἔγραψα, γνωρίζω καὶ παρ' ἐμοί εἰσιν.
 ἰδοὺ δὲ εἰς σὲ πληροῦνται καὶ τοὺς κατὰ σὲ ὅτι κατ' ἐμοῦ ἡδο- Ps. 68, 13
 λέσχουν οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ καὶ εἰς ἐμὲ ἔψαλλον οἱ
 πίνοντες τὸν οἶνον, οὐ κατ' ἐμοῦ λέγω, ἀλλὰ κατὰ τοῦ θεοῦ.
 10 οὐκ οἶδα τίς σοι ἐκέρασεν τὸ τεθολωμένον τοῦτο κρᾶμα τῆς ἀσε-
 βείας καὶ ἐσκότωσε μὴ νοῶν ἃ λέγεις· ἔγραψα γάρ σοι καὶ ἐν τῇ
 ἐπιστολῇ πρὸς ἡν καὶ ταῦτα ἀντέγραψας, ὅτι ἐκὼν λέληθας, ὧ cf. 204, 7
 ἔταῖρε. οὐχ ὥς συμπρεσβύτερον ἔταῖρον εἶπον, ἀλλ' ὥς ἔταῖρον
 ὄντα ὧι ἐρρέθη παρὰ τοῦ κυρίου ἔταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει. ἔλθω Mt. 26, 50
 15 τοίνυν σὺν θεῷ ἐπὶ τὴν διήγησιν τί τὸ εἰρημένον ὅτι καὶ Χρι- Act. 2, 36
 στὸν καὶ κύριον αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν. γέγραπται ὅτι
 οὕτως ὁ θεὸς ἠγάπησεν τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ioh. 3, 16
 τὸν μονογενῆ ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον. γέγονεν ἡμῖν εἰς θεὸν L I 889
 272 ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ὢν ἀεὶ Χριστὸς κύριος καὶ ἡμεῖς ἐγενόμεθα
 αὐτοῦ λαὸς οἱ ποτε ὥς πρόβατα πλανώμενοι, νῦν δὲ ἐπεστρά- 1 Petr. 2, 25
 φημεν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν.
 ἐπὶ τὸν ὄντα ἀεὶ Χριστὸν κύριον ἐπεστράφημεν· ἡμῖν γὰρ ἐγένετο
 5 Χριστὸς κύριος. ὥσπερ γὰρ ἡμῖν ἐγεννήθη παιδίον ὁ υἱὸς ὁ

R C t

270, 9 καταγράφῃς R C t 10 παραδόσαντος t 17 ὅτι om. t 271, 1 δεκάτη
 ἀπόκρισις R Ἀποκρίσις ι' t 9 τὸν om. C 10 κρᾶμα scripsi δρᾶμα R C t
 13 ἕτερον R C ἕτερον R C t 14 ὧ t 272, 2/3 ἀπεστράφημεν R 5 ὁ² om. t

- Ies. 12, 2 ὢν αἰδῖος (αὐτὸς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν), ἡμεῖς οὐχ ἤμεν
πάλαι λαὸς αὐτοῦ καθότι ἡγνοοῦμεν. οὐ λόγῳ παρήχθη ὁ λόγος
τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ἡ τῶν ἄνω ἁγίων πνευμάτων πληθύς, ἀλλὰ
λόγος ὢν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη. οὐ γὰρ κτι-
στὸς ὁ λόγος Ἰησοῦς ὁ Χριστός, δι' ὃ ὡς ἀληθινῶι λατρεύομεν τῶι 10
- Rom. 1, 25 Χριστῶι, ἐπεὶ ἄρα καὶ ἐν ἐγκλήσει ἔσμεν λατρεύοντες τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ εἰ κατὰ τὸν Σαμοσατέα οὐκ ἀνέβη πρὸς
- Ioh. 14, 10 τὸν πατέρα, πόθεν ἦν ὁ εἰπὼν ὁ πατήρ μου ἐν ἐμοὶ μένει; εἰ
Ioh. 3, 13 γὰρ οὐκ ἀνέβη, τί καὶ λέγει ὅτι οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν
οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐν τοῦ οὐρανοῦ καταβάς; ἄρα κατὰ τὸν 15
- Ioh. 14, 6 ἐταῖρον τῶν παρανόμων ψεύστην θέλει αὐτὸν δεῖξαι τὸν λέγοντα
Hebr. 6, 18 ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια; ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν δύο πραγμάτων ἀμε-
Rom. 5, 7 ταθέτων ὄντων συνηγορήσομεν τῇ ἀληθείᾳ· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγα-
Ioh. 7, 39 θοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν, ὥσπερ λέγει. οὐδέπω 273
- γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη· ὅτι δὲ ὁ Σα-
μοσατεὺς λέγει 'πρὸς Μαρίας μὲν ἦν πνεῦμα ἅγιον, Χριστὸς δὲ οὐκ
ἦν', πῶς ὅτι ἔστιν αὐτοῦ ἔγγραφος κατάθεσις ὅτι ἦν πρὸ Χριστοῦ
καὶ Μαρίας πνεῦμα ἅγιον, λέγει δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι οὐπω ἦν 5
- πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐπω ἐδοξάσθη; ἐν τούτῳ ὁ Σαμοσα-
Hebr. 6, 18 τεὺς τί λέγει; ὅτι καὶ αἱ δύο φωναὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου εἰσὶν καὶ
Ioh. 8, 44 ἀδύνατον ψεῦδος ἐν αὐτῶι, μὴ γένοιτο· αὐτὸς γὰρ λέγει ὁ κύριος
ὅτι ὁ λαλῶν τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν. ὁρᾶτε, ἀδελφοί,
πόση τύφλωσις· ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἠκόννησεν βέλη 10
κατὰ τοῦ κυρίου καὶ πολεμεῖν πειρᾶται ἄνθρωπος μὴ εἰδὼς μήτε
δεδιδαγμένος πολεμεῖν, καίτοι πολεμεῖν δεδιδαγμένοι ἄνθρωποι καὶ
ὑψηλοὶ ἐν καιρῶι ἀγώνων ὦλοντο καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὅπλων,
ἐν οἷς ἐπεποίθησαν ἐπ' αὐτοῖς· δι' αὐτῶν ἀφηρεύθησαν αὐτῶν αἱ
κεφαλαὶ μετὰ τοῦ τὰ παράνομα σαλπίζοντος στόματος. οὐδέπω 15
ἦν δεδομένον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐπω ἦν ἐλθὼν τὸ κύριον πνεῦ- 274
- Act. 2, 3 μα ὁ παράκλητος, ἵν' ἐπικαθίσῃ ἐφ' ἓνα ἕκαστον τῶν ἁγίων ἀπο-
Ps. 83, 8 στόλων, οἳ ἦσαν καθήμενοι. γέγραπται γὰρ ὅτι ὁφθῇσεται ὁ
M I 1085 θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. ὥφθη αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτοῦς
Act. 1, 12 ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος· ἐκεῖθεν ἦλθαν εἰς 5

R C t

272, 6 οὐκ t 13 πόθεν t ὅθεν R C 273, 5 δὲ om. C 7 αἱ δύο
φωναί] Ioh. 3, 13 et 20, 17 12 καίτοι οἱ t 14 ἐπεποίθησαν R C t
ἀφαιρεύθησαν R ἀφερέθησαν C 15 στόματος t στόματα R C 274, 1 ἐλθὼν
R C 2 ἐπικαθήσῃ R C t 5 ἦλθον t

- Σιών καὶ πληροῦται τὸ γεγραμμένον ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι Ps. 121, 5
εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπ' οἶκον Δαυίδ. ἦν γὰρ μετ' αὐτῶν
καὶ ὁ οἶκος ὁ μέγας τοῦ θεοῦ, τὸ ἐμφανὲς ὄρος τοῦ θεοῦ, ἡ θεοτό-
κος Μαρία, θρόνους δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκάλεσεν ὁ Δαυὶδ διὰ
10 πνεύματος ἁγίου διὰ τὸ ἐπικαθίσαι ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον τὸ πεφανερωμένον ἐπικαθίσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐν εἰδὲι γλωσ- Act. 2, 3
σῶν πυρίνων. καὶ περὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἀληθινὸν Ἰησοῦν τὸν θεὸν
Ἰσραὴλ ὅτι οὐπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐδέπω Ioh. 20, 17
ἦσαν θεωρήσαντες αὐτὸν ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον.
15 αὐτοῦ ἐστὶν φωνὴ τοῦ ἀνθρωπισθέντος θεοῦ λόγου τὸ ἐὰν οὖν
ἴδητε, φησὶν, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν Ioh. 6, 62
τὸ πρότερον καὶ πάλιν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν Ioh. 3, 13
εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ
275 ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. αὐτὸς ἐγένετό μοι εἰς θεὸν καὶ κύριον
καὶ Χριστὸν ὁ εἷς ὢν λόγος, μία αὐτοῦ ὑπόστασις καὶ ἐν πρόσω-
πον· αὐτός ἐστιν ὧι ὑπειάγη τὰ πάντα παρὰ τοῦ πατρός. οὐκ 1 Cor. 15, 27
ὢν ἐλάττων τοῦ πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν προσηύξατο λέγων· πάτερ ἅγιε,
5 ἁγίασον αὐτούς, διατήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ κόσμῳ. νῦν δὲ Ioh. 17, 17.
οὐπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα, οἵτινές εἰσιν οἱ τῶν 11
εἰδώλων λατρεῦνται καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀπειθήνης συναγωγὴ ἡ περι- L I 892
λελυμένη ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ νυμφίου καὶ τῷ Βαραββὰ ἑαυτὴν περι-
πλέξασα, ὁ Σαμοσατεὺς δὲ σκεῦος ὀργῆς καταρτίσας ἑαυτὸν τῇ
10 ἀπωλείᾳ ταῖς Ἀρτεμῆ βλασφημίαις περιπείρας ἑαυτὸν τοῖς ἐκείνου Rom. 9, 22
βρόχοις. οὐτε γὰρ Ἰουδαῖοι ὁμολογοῦσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χρι-
στὸς ὁ πρὸ αἰώνων λόγος οὐτε ὁ Σαμοσατεὺς, ἀλλὰ κἀκεῖνοι ἄν-
θρωπον αὐτὸν λέγουσιν ὡς ἓνα τῶν προφητῶν καὶ ὁ Σαμοσατεὺς
ὡσαύτως. ὡς καὶ ἀρτίως ἔγραψα, ὅταν λέγηι ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ·
15 οὐ μὴ ἀποκρύψω ἀπὸ Ἀβραάμ πάντα ἃ μέλλω ποιεῖν, οὐκ εἶπεν Gen. 18, 17.
ἄπερ ἐπετράπη μοι; καὶ πάλιν λέγει ὅτι ἐπανελεύσομαι πρὸς σὲ εἰς 10
ᾧρας καὶ ἔσται τῇ Σάρραι υἱός. ἄρα τί φῆι ἐν τούτῳ ὁ ἀμα-
276 θής; καὶ ὅτι ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, μὴ τόπον ἐκ τόπου ἀνέβη Gen. 18, 33
ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ; ὁ αὐτός ἐστιν καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ φωναὶ ὅτι
ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστὶν· μεῖζον δὲ πάντων τὸ εἶναι αὐτὸν χωρούμενον

R, C [usque ad 275, 10 βλασφημίαις], t, Σ [Pitra, Anal. sacra 4, 173;
274, 7 ἦν γὰρ—10 ἁγίου]

274, 7 εἰς κρίσιν θρόνοι om. C ἐπὶ t 10 ἐπικαθῆσαι R C t
275, 2 καὶ χν R C Ἰησοῦν t 4 ἔλαττον R C t 9 Σαμοσάτης t 10 πε-
ριπείρας—277, 13 πικρῶς om. C propter folii defectum 17 φησιν t

ἐν πατρὶ καὶ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα σωματικῶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. περὶ ἁσωμάτου πατρὸς καὶ ἁγίου πνεύματος 5

Col. 2, 9 λαλεῖ ὁ ἱερὸς μαθητὴς καὶ σωματικῶς λέγει αὐτὸν ἐν τῷ νήρῳ κατοικοῦντα. τοσαύτας δὲ μαρτυρίας ἔχόντων τῶν θείων γραφῶν

2 Petr. 1, 9 μένει μυωπάζων ὁ ἀλλότριος· πεπλήρωται εἰς αὐτὸν τὸ γεγραμμέ-

2 Cor. 4, 4 νον ὅτι ἐτύφλωσεν ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ διαυγᾶσαι ἐν αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν 10 τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα (τὰ ἐναντία) κατανοήσωσιν τῷ ἀποστόλῳ

Hebr. 12, 2 λέγοντι· ὅς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας ἐν δεξιᾷ (τε) τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν. πρῶτον ἐρῶ τί ἐστὶν ὃ λέγει ὅτι ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. ὥς πολλάκις 15

Os. 12, 10 ἔγραψα ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς ὅτι ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶν προφητῶν ὁμοιώθην, ὁμοιώθη τῷ Ἰωνᾷ εἰσελθὼν ἐν μνημείῳ καὶ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος, ὑψώθη ἐπὶ σταυροῦ 277

Ies. 20, 3 γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, ὡς Ἡσαίας προφητεύων κατὰ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων. τὰ δὲ ἄλλα διαφόρως μοι εἴρηται ὡς καὶ ταῦτα· παραλέλειπται δὲ τὸ ποῦ προδιεγράφη καταφρονήσας

M I 1088 αἰσχύνης. ὁ Ἰούδας ὅτε ἐμοιχεύσατο τὴν νύμφην αὐτοῦ ἀγνοῶν, 5

ὡς ἐφανερώθη ἡ σύλλημψις τῆς Θάμαρ, ὑπολαβὼν ὁ Ἰούδας καί, φησὶν, νομίσας αὐτὴν ἐκ πορνείας συνειληφέναι κατέκρινεν αὐτὴν

Gen. 38, 25 θανατωθῆναι. ἀγομένη δὲ ἡ Θάμαρ ἔφη· ἐπίγνωθι ταῦτα, τὴν ῥάβδον καὶ τὸν ὀρμίσκον· ἐξ οὗ γάρ εἰσιν ταῦτα, ἐγὼ ἔχω ἐν γαστρὶ. τότε ὁ Ἰούδας καταφρονήσας τῆς αἰσχύνης ὁμολόγει λέγων· 10

Gen. 38, 26 δεδικαίωται Θάμαρ ἢ ἐγώ, καὶ διασώζεται Θάμαρ μὴ ἀποθανεῖν. εἰ μὴ γὰρ κατεφρόνησεν Ἰούδας αἰσχύνης, Θάμαρ ἀπέθνησκεν πικρῶς. ἀλλ' ὁ Ἰούδας οὐκ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς Θάμαρ, ὁ δὲ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. ἀναλογισώμεθα οὖν

Hebr. 12, 3 τὸν τὴν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς 15 ἑαυτοῦς ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμωμεν ταῖς ψυχαῖς ἐκλυόμε-

Exod. 3, 2. 8 νοι. αὐτός ἐστιν ὁ καταβὰς ἐπὶ Ἀβραάμ· αὐτὸς ἐπὶ Μωυσῆν κατέβη ἐξελέσθαι τὸν λαόν, καὶ νῦν δι' ἡμᾶς ἐπ' ἐσχάτων ἐλθὼν οὐκ ἐν σχήματι πυρός, ἀλλὰ συνελήφθη ἐν γαστρὶ παρθένου Μα- 278 ρίας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπελθόντος ἐπ' αὐτὴν καὶ ὡς οἶδεν αὐτὸς

R, C [inde a 277, 13 ἀλλ' ὁ], t

276, 4 χωρεῖν t 7 ἔχουσῶν t 11 τὰ ἐναντία addidi κατανοή-
σουσιν R 13 τε addidi 277, 6 σύλλημψις t 14 ἀναλογισώμεθα R C
16 ἑαυτὸν t 17 μωυσῆ R C t 278, 1 ἀλλ' εὐσυνελήφθη C

- μόνος τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως καὶ γενέσεως αὐτοῦ, φυλάττων
ἄφθαρτον τὴν μητέρα. ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς εὐλογημένη·
5 αὕτη γάρ ἐστιν ἣν προορῶν Ἰσαὰκ ἔλεγεν τῷ Ἰακώβ· δώσῃ σοι cf.Gen.27,28.
κύριος εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν καὶ εὐλογίαν γῆς ἐχούσης τὰ 49, 25
πάντα. ὁ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς μονογενὴς θεὸς λόγος ἐγεν-
νήθη κνοφορηθεὶς ἐκ παρθενικοῦ παραδείσου ἔχοντος τὰ πάντα.
πνεῦμα ἅγιον ἐπ' αὐτήν, δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάζουσα, καὶ τὸ γεν- Lc. 1, 35
10 νώμενον ἅγιον τὸ παιδίον Ἰησοῦς ὁ ἰσχυρὸς θεὸς ὁ ἐξουσια- L I 893
στῆς ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἵνα σώσῃ Ies. 9, 6
τοὺς διὰ τὴν παρακοὴν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ νεκρωθέντας. αὐτὸς ἐκά- Hebr. 12, 2
θισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ εἶπηι ὁ Σαμοσα-
τεὺς ὅτι ὁ σταυρωθεὶς οὐχ ἦν ἀεὶ ἐν οὐρανῷ διὰ τὸ εἰρημένον
15 ὅτι ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν, συνάγει ἑαυ- Hebr. 6, 8
τῷ ἀκάνθας καὶ τριβόλους. ἔρεϊ γὰρ αὐτῷ ὁ θεὸς τότε· εἰ διὰ
τὸ εἰπεῖν τὸν υἱόν μου τὸν μονογενῆ οὕπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Ioh. 20, 17
πατέρα, ἄρ' ἄτεκνόν με λέγεις ἐν οὐρανῷ; καὶ ὅτε λέγει ὅτι κατα-
279 βέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸς Μωυσῆν ὅτι λέγει κατέβην Exod. 3, 8
ἐξελέσθαι αὐτούς. εἰ δὲ περὶ τοῦ πατρὸς λέγει ὅτι ἀνέβη ὁ
θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, κατὰ τὸν Σαμοσοτέα πάλιν ἄτεκνος ἦν ἐπὶ τῆς cf.Gen.18,33
γῆς ὁ πατήρ, ὃ μὴ γένοιτο λέγειν, ἀλλὰ ἃ δεῖ ὁμολογεῖν κατὰ τὴν
5 παράδοσιν τοῦ μονογενοῦς περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀλη-
θινοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ αὐτὸν δοξάζοντες
χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν· ὃς δ' ἂν καὶ ὁμο- Hebr. 4, 16
λογήσῃ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, ὁμολογήσῃ αὐτὸν ὁ υἱὸς ἔμπροσθεν Mt. 10, 32
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ νῦν (καὶ) ὅταν ἔλθῃ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ Mt. 16, 27
10 κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἰς
πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος. ἀμήν.

RCt

278, 4 εὐλογημένην t 5 ὁ ἰσαὰκ Rt δώσει t 14 οὐκ t
279, 7 καὶ C γὰρ Rt 7/8 ὁμολογήσει RCt 9 καὶ² t om. RC
11 ἀμήν om. t

L I 844 III Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς πεμφθείσης Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ 324
 M I 1033 ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πρὶν ἢ καθαιρεθῆναι αὐτόν

Υμέναιος Θεόφιλος Θεότεκνος Μάξιμος Πρόκλος Βωλανὸς
 Παύλῳ ἐν Χριστῷ χαίρειν. Ἦδη μὲν εἰς λόγους ἀλλήλων ἀφι-
 κόμενοι τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐδείξαμεν· ἵνα δὲ φανερώτερα ἅπερ ἕκα- 5
 στος φρονεῖ, γένηται καὶ πέρας ἀσφαλέστερον τὰ ἀμφισβητούμενα
 λάβοι, ἔδοξεν ἡμῖν ἔγγραφον τὴν πίστιν ἣν ἐξ ἀρχῆς παρελάβομεν
 καὶ ἔχομεν παραδοθεῖσαν καὶ τηρουμένην ἐν τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ
 ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἐκ διαδοχῆς, ὑπὸ τῶν μακα-
 ρίων ἀποστόλων, οἳ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γεγόνασιν τοῦ 10
 λόγου, καταγγελλομένην, ἐκ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῆς καινῆς
 διαθήκης ταύτην ἐκθέσθαι ὅτι ὁ θεὸς ἀγέννητος εἷς ἄναρχος ἀόρα-
 1 Tim. 6, 16 τος ἀναλλοίωτος, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύ-
 ναται, οὗ τὴν δόξαν ἢ τὸ μέγεθος νοῆσαι ἢ ἐξηγήσασθαι καθὼς
 ἔστιν, ἀξίως τῆς ἀληθείας ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνέφικτον, ἔννοιαν δὲ 15
 καὶ ὅπως οὖν μετρίαν περὶ αὐτοῦ λαβεῖν ἀγαπητὸν ἀποκαλύπτοντος
 Mt. 11, 27 τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καθά φησιν· οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ
 L I 845 υἱὸς καὶ ὃς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. τοῦτον δὲ τὸν υἱὸν γεν-
 Col. 1, 15 νητὸν μονογενῆ υἱὸν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ τυγχάνοντα, πρω-
 1 Cor. 1, 24 τότοκον πάσης κτίσεως, σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν θεοῦ, 20
 πρὸ αἰώνων ὄντα οὐ προγνώσει, ἀλλ' οὐσίαι καὶ ὑποστάσει θεὸν
 θεοῦ υἱόν, ἐν τε παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ ἐγνωκότες ὁμολογοῦμεν
 καὶ κηρύσσομεν· ὃς δ' ἂν ἀντιμάχῃται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν μὴ
 εἶναι πρὸ καταβολῆς κόσμου πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν φάσκων δύο
 θεοὺς καταγγέλλεσθαι, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς [μὴ] κηρύσσῃται, 25
 τοῦτον ἀλλότριον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἡγούμεθα καὶ πᾶσαι 325
 αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι συμφωνοῦσιν ἡμῖν. περὶ γὰρ τούτου γέ-
 Ps. 44, 7. 8 γραπται· ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος·
 ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας
 δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε, 5
 ὁ θεός, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετό-
 Ies. 35, 4—6 χους σου. καὶ πάλιν Ἡσαίας· ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀντα-
 ποδίδωσιν καὶ ἀνταποδώσει· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς.

RCt

324, 7 λάβη t

8 καθολικῇ καὶ ἀγία Rt

23 ἀντιμάχεται RCt

25 μη RC om. t κηρύσσεται RC

- τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ ὦτα κωφῶν
10 ἀκούσονται· τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς καὶ τρανὴ
ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. καὶ πάλιν· ἐν σοὶ προσεύξον- Ies. 45, 14. 15
ται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεὸς ἐστὶν καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς πλὴν σοῦ.
σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἡιδειμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
σωτήρ. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ Rom. 9, 5
15 σὰρκα ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας,
ἀμήν, τοῦ ὁ ὧν ἐπὶ πάντων καὶ τοῦ πλὴν σοῦ νοουμένου ἐπὶ M I 1036
πάντων γενητῶν. καὶ ἐν τῷ Ὡσηέ· διότι ὁ θεὸς ἐγὼ εἰμὶ Os. 11, 9. 10
καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς
πόλιν, ὀπίσω κυρίου πορεύσομαι. καὶ πᾶσαι δὲ αἱ θεό-
20 πνευστοι γραφαὶ θεὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μηνύουσιν, ἃς καθ' ἐκά-
στην παρατίθεσθαι τὸ νῦν ὑπερτίθέμεθα. τοῦτον πιστεύομεν σὺν
τῷ πατρὶ ἀεὶ ὄντα ἐκπεπληρωμέναι τὸ πατρικὸν βούλημα πρὸς τὴν
κτίσιν τῶν ὅλων· αὐτὸς γὰρ εἶπεν, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς Ps. 148, 5
ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ ἐντελλόμενος ἐτέρῳ ἐν-
25 τέλλεται τινι, ὃν οὐκ ἄλλον πεπείσμεθα ἢ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ
θεοῦ θεόν, ὧν καὶ εἶπεν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Gen. 1, 26
326 καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, ἐν κεφαλαίῳ δὲ κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιον πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο Ioh. 1, 3
οὐδὲ ἓν, καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα Col. 1, 16
τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα
5 εἴτε θρόνοι εἴτε ἀρχαὶ εἴτε κυριότητες εἴτε ἐξουσίαι, πάντα
δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, οὕτω δὲ ὡς ἀληθῶς ὄντος
καὶ ἐνεργοῦντος ὡς λόγος ἅμα καὶ θεὸς ὧν δι' οὗ ὁ πατὴρ τὰ
πάντα πεποίηκεν, οὐχ ὡς διὰ ὄργανου οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ἀνυ-
ποστάτου, γεννήσαντος μὲν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὡς ζῶσαν ἐνέρ-
10 γειαν καὶ ἐνυπόστατον ἐνεργοῦντα τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, οὐχὶ βλέπον-
τος δὲ μόνον οὐδὲ παρόντος μόνον τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦντος
πρὸς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν, ὡς γέγραπται· ἡμην παρ' αὐτῷ Prou. 8, 30
ἀρμόζουσα. τοῦτον λέγομεν καταβάντα καὶ ὀφθέντα τῷ Ἀ-
βραὰμ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ ἓνα τῶν τριῶν, ὧν ὡς κυ- Gen. 18, 1
15 ρίῳ καὶ κριτῇ ὁ πατριάρχης διελέγετο ἅτε τὴν κρίσιν ἅπασαν εἰλη-
φότος παρὰ τοῦ πατρός, περὶ οὗ γέγραπται· κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Gen. 19, 24

RCt

325, 11 μογγιλάλων C 19 δὲ om. Rt 21 τὸ νῦν t^{ms} ex con-
iectura τὸν υἱὸν RCt 326, 7 λόγον t θσ ὧν RC θεοῦ t τὰ om. Rt
8 δι' t 8/9 ἐνυποστάτου C 14 Μαμβρῇ t ἓνα τῶν RCt^{ms} ἐκατὸν t

Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· τοῦτον εἶναι ὃς ἐκπληρῶν τὴν πατρικὴν βουλὴν τοῖς πατριάρχαις φαίνεται καὶ διαλέγεται ἐν ταῖς αὐταῖς περικοπαῖς καὶ τοῖς αὐτοῖς κεφαλαίοις ποτὲ μὲν ὡς ἄγγελος, ποτὲ δὲ ὡς κύριος, 20 ποτὲ δὲ θεὸς μαρτυρούμενος. τὸν μὲν γὰρ θεὸν τῶν ὅλων ἀσε-

L I 848 βές ἄγγελον νομίσαι καλεῖσθαι, ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ πατρὸς ὁ υἱός

Ies. 9, 6 ἐστὶν αὐτὸς κύριος καὶ θεὸς ὢν· γέγραπται γὰρ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις (καὶ εἶπεν ἄγγελος κυρίου) πρὸς τὸν

Gen. 22, 12. 14 Ἀβραὰμ καὶ τὰ ἐξῆς· νῦν γὰρ ἔγνω ὅτι φοβῆι σὺ τὸν θεὸν 327 καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ, καὶ

Gen. 31, 11. 12. 13 καὶ εἶπέν μοι, φησὶν, ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνον· Ἰα- 5 κώβ· ἐγὼ εἶπα· τί ἐστίν· καὶ εἶπεν· ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καὶ τὰ ἐξῆς· ἐγὼ εἶμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τό- πῳ θεοῦ, οὗ ἡλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην καὶ ἡῤῥξω μοι ἐκεῖ εὐχὴν. καὶ μετὰ τὴν πάλην, καὶ ταῦτα ἀνθρώπου προγεγραμ-

Gen. 32, 24. 30 μένου, ἐπάγεται· καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου 10 ἐκείνου Εἶδος θεοῦ· εἶδον γὰρ θεὸν πρόσωπον πρὸς πρό- σωπον καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. ἄνθρωπον δὲ τὸν προγε- γραμμένον λέγομεν ὄντα υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὃν θεὸν ἡ αὐτὴ γραφὴ μεμήνυκεν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν νόμον ὁμοίως Μωυσῆι φαμέν

Gal. 3, 19 σκει λέγων· τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσε-

M I 1037 τέθη, ἄχρι οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελλται, διαταγεῖς

1 Tim. 2, 5 δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. μεσίτην γὰρ ἄλλον οὐκ ἴσμεν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἢ τοῦτον. διδασκόμεθα δὲ καὶ ταῦτα διὰ

Exod. 3, 2. 3 τοῦ Μωυσέως· ὥφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ 20 βάτου καὶ τὰ ἐξῆς· ὡς δὲ εἶδεν κύριος ὅτι προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν κύριος ἐκ τῆς βάτου. καὶ πάλιν· εἰσελθὼν

Exod. 3, 16 συνάγαγον τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ὥπταί μοι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ καὶ ἐξῆς· 25

R C t

326, 19 περικοπαῖς t προκοπαῖς R C 21 μαρτυρούμενος C 24 καὶ
—κυρίου suppleui, plura Loofs 327, 1 τὰ habent R C t 9 εὐχὴν R C
ἀρχὴν t 12/13 γεγραμμένον C 13 τοῦ om. C 17 ἄχρις t 18 χερσὶ t
20 Μωσέως t 21 τοῦ βάτου R t τὰ om. R t 23 συναγαγὼν R C t

- 328 ἔαν οὖν μὴ πιστεύσωσίν μοι μηδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς μου, ἔροῦσι γὰρ ὅτι οὐκ ὦπταί σοι κύριος ὁ θεός, τί ἔρω πρὸς αὐτούς; καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις καὶ τὰ δικαιώματα τῷ ὀφθέντι ἐν τῇ βάτῳ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν τοῦ Ἰωσήφ. καὶ ἄλλα-
 5 χοῦ· καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωυσῆν· καὶ τὸν λόγον σοι τοῦ-
 τον ὃν εἶρηκας, ποιήσω. καὶ εἶπεν· δεῖξόν μοι τὴν δόξαν σου. καὶ εἶπεν· ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου καὶ καλέσω ἐν ὀνόματι κυρίου ἐναντίον σου καὶ ἐλε-
 ῇσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, ὅπερ τε-
 10 λειοῦται οὕτως· καὶ κατέβη κύριος ἐν νεφέλῃ καὶ παρέστη αὐτῷ ἐκεῖ καὶ ἐκάλεσεν ἐν ὀνόματι κυρίου καὶ παρῆλθεν κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἐκάλεσεν, κύριος ὁ θεός. ὁ γὰρ ἄνω παρελεύσεσθαι ἐπαγγειλάμενος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κύριος καὶ ἐκάλεσεν ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ πατρὸς. οὗτός ἐστιν ὃς
 15 καὶ ἀληθεύει λέγων· οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἐώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ πατρὸς· οὗτος ἐώρακεν τὸν πατέρα. καὶ ἐν τῷ αὐτῷ εὐαγγελίῳ· οὔτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκό-
 ατε οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε. καὶ (ἐν ἄλλῳ)· θεὸν οὐδεὶς ἐώρακεν πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν
 20 κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. καὶ ὁ ἀπόστολος [ἐν ἄλλῳ] τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ ἀοράτῳ μόνῳ σοφῷ θεῷ φησιν * * τὸν δὲ υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ ὄντα θεὸν μὲν καὶ κύριον τῶν γενητῶν ἀπάντων, ὑπὸ δὲ τοῦ πατρὸς
 329 ἀποσταλέντα ἐξ οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐν ἡνθρώπῳ κέναι. διό-
 περ καὶ τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα χωρῆσαν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς τῇ θεότητι ἀτρέπτως ἦνται καὶ τεθεοποιήται, οὗ χάριν ὁ αὐτὸς θεὸς καὶ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς προεφη-
 5 τεύετο ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πάσῃ πεπίστευται, θεὸς μὲν κενώσας ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ εἶναι ἴσα θεῷ, ἄνθρωπος δὲ καὶ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρ-
 κα. τὰ μὲν σημεῖα καὶ τὰ τέρατα τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀνα-
 γεγραμμένα ὁ θεὸς ἦν ἐπιτελέσας· τῷ δὲ σαρκὸς καὶ αἵματος με-
 10 τεσχηκέναι τὸν αὐτὸν πεπειρασμένον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιό-
 τητα χωρὶς ἁμαρτίας * * οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς σαρκώ-

RCt

328, 3 καὶ² C κατὰ Rt 18 ἐν ἄλλῳ hic addidi 21 ἐν ἄλλῳ hic
 deleui 22 lacunam signavit Loofs 23 δὲ om. C 329, 9 τῷ RC τὸ t
 10 πεπειρασμένον Rt 11 lacunam signavit Loofs

L I 849 σεως ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὡς εἰς ὠνόμασται, ἐν μὲν Ἱερεμίας
 Thren. 4, 20 πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, ὁ δὲ κύριος τὸ
 2 Cor. 3, 17 πνεῦμά ἐστιν κατὰ τὸν ἀπόστολον· κατὰ δὲ τὸν αὐτόν· ἔπινον
 1 Cor. 10, 4 γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν 15
 1 Cor. 10, 9 ὁ Χριστός. καὶ πάλιν· μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν κύριον
 καθὼς τινὲς αὐτῶν ἐξεπείρασαν καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων ἀπώλ-
 Hebr. 11, 26 λυντο, καὶ περὶ Μωυσέως· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν
 Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ. καὶ
 1 Petr. 1, 10. ὁ Πέτρος· περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν 20
 11 προφηῇται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες,
 ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ πνεῦμα
 M I 1040 Χριστοῦ ἐν αὐτοῖς. εἰ δὲ Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ 330
 1 Cor. 1, 24 σοφία πρὸ αἰώνων ἐστίν, οὕτω καὶ καθὸ Χριστός, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
 ὦν τῇ οὐσίᾳ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πολλαῖς ἐπινοίαις ἐπινοεῖται.

Ταῦτα ἀπὸ πλείστων ὀλίγα σημειωσάμενοι βουλόμεθα μαθεῖν
 εἰ τὰ αὐτὰ φρονεῖς ἡμῖν καὶ διδάσκεις, καὶ ὑποσημειώσασθαί σε εἰ 5
 ἀρέσκηι τοῖς προγεγραμμένοις ἢ οὐ.

R C t

329, 13 προ προσώπου R κύριος¹ om. R t 15 ἀκολουθούσης om. R t
 17 αὐτόν R t 21 ὑμᾶς R C ἡμᾶς R^{corr} t προφητεύσαντας C 22 εὐρε-
 νῶντες C

Die drei oben abgedruckten Texte sind in zwei Handschriften des angehenden XII. Jahrhunderts erhalten, dem Coislinianus [C] 299 [f. 190^r—223^v] und dem Vaticanus [R] 1431 [f. 1^r—22^r]. In C fehlen durch Ausfall je eines Blattes 263, 11—266, 3 und 275, 10—277, 13, in R, ebenfalls in Folge Blattausfalls, 206, 12—225, 1. Der einzige, alle drei Schriften umfassende Druck, dem eine Handschrift direkt zu Grunde gelegt wurde, ist die von dem spanischen Jesuiten de Torres hergestellte editio princeps [t]; das seltene Buch, das Loofs [TU 44, 96²] in der hiesigen Universitätsbibliothek entdeckt hat [Beati Dionysii archiepiscopi Alexandrini Epistola aduersus Paulum Samosatensem Episcopum Antiochiae Francisco Turriano Societatis Iesu interprete], ist 1608 geraume Zeit nach dem Tode des Herausgebers [1584] zu Rom im Vatikan gedruckt. Auch hier findet sich eine Lücke [224, 13—225, 1], deren Ende genau mit dem der großen in R zusammenfällt. Daraus sowie aus der Übereinstimmung in den einzelnen Lesarten¹⁾ folgt, daß de Torres R benützt hat, aber in einer Zeit als die Handschrift nur 1, noch nicht 9 Blätter verloren hatte wie jetzt. Wie ich Abhndlg. XXXII 6 p. 3 f. auseinandergesetzt habe, ist sie im Kloster Patir bei Rossano geschrieben und von da zuerst in den Besitz des Kardinals Sirleto, dann des Kardinals Colonna und endlich durch Paul V. in die Vaticana gelangt. Die 8 Blätter die de Torres in der Handschrift noch fand, müssen verloren gegangen sein, ehe Sirleto sie aus dem verwahrlosten Kloster rettete; es steht auch anderweitig fest, daß de Torres im Kloster selbst gearbeitet hat. t muß also in dem Stück 206, 12—224, 13 R ersetzen, ist aber überflüssig, wo R vorliegt; ich habe trotzdem die Lesungen angeführt, um ein deutliches Bild davon zu geben, wie de Torres mit seiner Vorlage umgegangen ist. Seine Ausgabe ist durch Labbé in dessen Konziliensammlung aufgenommen und dann in dieser bis auf Mansi immer wieder nachgedruckt. Eine von C genommene Abschrift des in t und daher in allen anderen Ausgaben fehlenden Stückes 224, 13—225, 1 veröffentlichte Bonwetsch in den Nachr. d. Gött. Ges. d. Wiss. 1909, 104 zusammen mit einer dogmengeschichtlichen Analyse von I und II.

¹⁾ Den stärksten Beweis liefert 249, 13, wo de Torres eine Korrektur in R mißverstanden hat.

Um die Benützung des wichtigen Aufsatzes möglich zu machen, habe ich Text und Apparat meiner Ausgabe nach den Seiten der dort zitierten, an und für sich wertlosen Ausgabe [S. Dionysii Alexandrini episcopi cognomento magni quae supersunt. Romae 1796. Typis S. C. d. prop. fid.]¹⁾ eingeteilt; daß die Zeilen nicht ausgeglichen werden konnten, wird kaum stören. III ist von Loofs [TU 44, 324 ff.] nach C und t herausgegeben; die Beschreibung, die Lietzmann, Apollinaris 97 ff. [1904] von R gegeben hatte, scheint ihm entgangen zu sein. Nach den Seitenzahlen dieser Ausgabe von III habe ich meine eingeteilt, auch hier auf Ausgleichen der Zeilen verzichtend.

R und C weichen wenig voneinander ab und gehen beide auf eine Handschrift zurück. An ein paar Stellen [218, 14. 223, 16. 224, 1] hatte ein Leser dieser Handschrift versucht sich die seltsame Bibelexegese des s. g. Dionysius zurechtzulegen. Seine Bemerkungen stehen jetzt nur in C, da die Stellen in die Lücke von R fallen, sind aber auch dort als Randnotizen vorhanden gewesen; erst de Torres hat sie, die auf den Text nach Scholiastengebrauch verweisenden Zeichen mißverstehend, in den Text selbst hineingezwängt.

C ist eine Miszellenhandschrift, die Stücke mannigfaltigster Richtung und Provenienz zusammenhäuft. Mit der Sammlung, die ich Abhndlg. XXXII 6 ausführlich besprochen habe, hängen die drei an den Anfang von R gestellten Schriften nicht zusammen; nach dem Ende von III ist der Rest der Kolumne leer gelassen und erst dann beginnt das mit $\bar{\alpha}$ bezifferte erste Stück der Sammlung. Die drei Schriften liefen also gesondert, nicht als Teile irgend eines Corpus um; andererseits muß scharf betont werden, daß die Überlieferung sie zu einem Ganzen zusammenfaßte. Sind sie echt, so ist ihre Zusammengehörigkeit eine Folge des geschichtlichen Verlaufs; läßt sich auch nur für ein Stück der Beweis erbringen, daß es fingiert ist, so entsteht der Verdacht, daß alle drei das Produkt einer einheitlichen Fiktion sind.

I und II werden von niemand mehr verteidigt. Das Nicaenum wird I 214, 3 [vgl. auch 209, 13, wo die nicaenischen Väter

¹⁾ In der *Approbatio* p. CLX wird als Herausgeber genannt *Simon de Magistris Episcopus Cyrenensis*.

gemeint sind] und II 227, 3 [τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός] vorausgesetzt. Weiter hinab führt das oft, und zwar in voller dogmatischer Auswertung vorkommende θεοτόκος [I 214, 18. II 238, 3. 240, 10. 13. 245, 2. 261, 13. 264, 6. 274, 8]. Die mönchische Askese mit ihrer Terminologie ist eine gewöhnliche, anerkannte Erscheinung [I 205, 5. 12. 215, 9. II 254, 8].

Der Brief der Bischöfe [III] will nicht erläuterte und bewiesene, sondern überlieferte und formulierte Orthodoxie geben; daher liefert der die Bibelstellen verbindende Text nicht so ungenierte Anachronismen. Es ist auch zu berücksichtigen, daß manches von diesem Text verloren gegangen ist,¹⁾ wahrscheinlich in Folge mechanischer Beschädigungen, die die letzten Blätter des Schriftenkomplexes betroffen hatten. Trotzdem ist 329, 3 in τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα τῇ θεότητι ἀτρέπτως ἦνεται eine unverkennbare Spur der Debatten stehen geblieben, die durch die apollinaristische Christologie hervorgerufen waren.

Ein weiteres, bisher, wie es scheint, nicht benutztes Argument für die Unechtheit liefert die Sprache, über die allerdings ein sicheres Urteil erst möglich ist, wenn die willkürlichen Glättungen von de Torres beseitigt sind. Der 'große' Dionysius war einer der elegantesten und glänzendsten Stilisten nicht nur seiner, sondern der Kaiserzeit überhaupt; der Verfasser der drei Schriften ist ein Stümper, dessen sprachliche und schriftstellerische Kenntnisse und Fähigkeiten in umgekehrtem Verhältnis zu seinem frommen Eifer stehen. Er gefällt sich in Vulgarismen wie ἡγνοοῦσαν [II 223, 4], ἐπετελοῦσαν [II 256, 6], ἔφαγα [II 267, 16], γενόμενος [I 211, 11. II 268, 8], ἐρευνοῦν [II 254, 2], ἐρωτουμένου [II 264, 2], καθ' ὄναρ [II 243, 1], die er aus Bibelhandschriften kannte; ἄρα am Anfang des Satzes [I 207, 10. II 220, 16. 224, 27. 244, 3. 263, 5. 272, 15] oder des Nachsatzes [I 206, 8. 253, 2] ist neutestamentlich. Aber es findet sich daneben eine Reihe von Barbarismen und Soloecismen, die nicht als Versuch die Rede biblisch zu kolorieren entschuldigt werden können: παραδώσαντος [II 270, 10]; ἐκχεθέν [II 224, 46]; der Nominativ πολὺ λῆρον [II 258, 6]; γυμνίαν [II 268, 10]; ὥστε οὖν [II 220, 7. 229, 8. 240, 10.

¹⁾ Es bleibt das Verdienst von Loofs, das zuerst gesehen zu haben; seine Ergänzungen freilich sind zu kühn und rechnen mit der schriftstellerischen Unfähigkeit zu wenig, die in III ebenso hervortritt wie in I und II.

257, 4]; ἐπεὶ ἄρα [II 272, 11]; *χρησάμενον τινά* [II 225, 1]. Unter diesen Umständen habe ich die häufigen Verwechslungen von οὐδέ und οὔτε nicht korrigiert, ebenso wenig den Konjunktiv nach εἰ [II 224, 30. 33. 239, 13] und fehlendes ἄν [II 244, 4], falsch aspiriertes [II 229, 3] oder nicht aspiriertes οὐκ [II 258, 11. 261, 10. 262, 7], auch die Verschiedenheit der mit περί verbundenen Casus II 263, 15. 264, 3 stehen lassen. II 228, 6 zwingt der Zusammenhang die falsche Schreibung θύνην statt θοίνην beizubehalten, ebenso 227, 13 ff. *χίμαρρος* für *χίμαρος*; denn ohne die verkehrte Doppelkonsonanz kommt die Homonymie *χείμαρρος* und *χίμαρος* nicht heraus, die die etwas krause Typologie zusammenhält, mit der dort operiert wird. Den Nominativus pendens II 226, 17. 261, 8 kann man als eine Härte hinnehmen, auch 222, 9 *σαθρο-θέντων τῶν μὴ ὄντων ὑποστάσεων* läßt sich verteidigen; etwas anderes ist es mit den zahlreichen Fällen [I 214, 1. II 218, 1. 235, 15. 236, 4. 254, 5. 265, 8. 266, 7. 271, 11. 276, 4], in denen der Nom. masc. des Partizips steht, wenn ein Casus obl., gelegentlich sogar einer des Plurals, verlangt wird. Das ist ein Soloecismus, der den Verdacht aufsteigen läßt, daß nicht einmal das vulgäre Griechisch die Muttersprache des Verfassers war; man könnte eher als an einen Syrer, die in ihren Übersetzungen meist eine gute Kenntnis des Griechischen verraten, an einen Kopten denken.

Weil in III das Raisonnement gegenüber den Bibelstellen und den Formeln zurücktritt, liefert die Beobachtung der Sprache nicht so schlagende Indizien, und die Möglichkeit, daß solche gerade in den verloren gegangenen Passus gestanden haben können, gibt keinen Beweis her. Dagegen lassen sich Übereinstimmungen in den Gedanken, der dogmatischen Terminologie, der Exegese konstatieren, die zwingen III demselben Verfasser zuzuweisen wie I und II.

Dieser läßt in der 7. Protasis [248, 13] den Samosatener sagen: ἡ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ λέγει οὔτε παρέλαβε. Der Satz ist in den Zusammenhang eingezwängt und hat nur den Zweck die zornige Tirade des Dionys 250, 11 ff. zu provozieren *λαλεῖς βλασφημῶν κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν ἐπιφημίζων ὅτι ὁ λέγων θεὸν τὸν λόγον τοῦ πατρὸς . . . δύο θεοὺς λέγει, ὥς τὸ κατὰ σέ* (der Zusatz gibt zu, daß aus der Äußerung Pauls eine nicht ausdrücklich aus-

gesprochene Konsequenz gezogen ist), *ἵνα μή τις εἴποι θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον*. In der Glaubensformel der Bischöfe [324, 23] kehrt diese Tirade wieder: *ὅς δ' ἂν ἀντιμάχεται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν μὴ εἶναι πρὸ καταβολῆς κόσμου πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν¹⁾ φάσκων δύο θεοὺς καταγγέλλεσθαι, εἰὰν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς κηρύσσεται*, gehört nicht in die Gemeinschaft der Kirche.

III 326, 13 heißt es von dem Sohn, der Logos, Gott, Welt-schöpfer ist: *τοῦτον λέγομεν καταβάντα καὶ ὁφθέντα τῷ Ἀβραάμ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ* [Gen. 18, 1] . . ., *ὧι ὡς κυρίῳ καὶ κριτῇ ὁ πατριάρχης διελέγετο ἅτε τὴν κρίσιν ἅπασαν εἰληφότος παρὰ τοῦ πατρὸς* [Ioh. 5, 22]. Die alttestamentliche Begegnung Gottes, d. h. des Logos oder Christi, mit Abraham wird auch in II zu Parallelen mit dem N. T. benutzt, vgl. 268, 1 ff. 269, 10 ff.; in kürzerer Fassung erscheint der aus III oben ausgeschriebene Passus 277, 17: *αὐτός ἐστιν ὁ καταβάς ἐπὶ Ἀβραάμ*.

Die Polemik des Verfassers von I und II gegen das von ihm selbst konstruierte Phantom des Samosateners treibt mit den Worten *ἐνυπόστατος* und *ἀνυπόστατος* ein wunderliches, auf den ersten Blick geradezu unverständliches Spiel. Nach seiner eigenen Ansicht ist die Gestalt Gottes, in der Christus nach Phil. 2, 6 existiert, Gottes Logos und Weisheit und Kraft [1 Cor. 1, 24], Gottes Sohn ein *ἐνυπόστατος λόγος* [209, 3 ff. 11 ff. 212, 7], d. h. der Logos oder Christus [232, 5], der eine eigene Hypostase ist, nämlich die zweite der Trias, sowie der hl. Geist die dritte ist [230, 13 *τὸ ἐνυπόστατον τοῦ πατρὸς πνεῦμα, ὃ ἦν ἐν τῷ νύμφῳ*]; die Gnade Gottes hätte sich nicht mit dem Apostel Paulus mühen können [1 Cor. 5, 10], wenn sie ein *ἀνυπόστατον* wäre, sie ist eben der hl. Geist [266, 13 ff.]. Solche Tätigkeiten und Funktionen können aber nur dann Hypostasen sein, wenn sie von Gott ausgesagt werden: Logos, Weisheit, Kraft, Gestalt des Menschen sind *ἀνυπόστατα μέρη* [209, 6]. Dagegen läßt der Verfasser den Samosatener behaupten, daß die Knechtsgestalt [Phil. 2, 6] eine *μορφὴ δούλου ἐνυπόστατος* [248, 11 ff. 251, 6. 253, 5. 259, 14. 263, 12] oder ein *δοῦλος ἐνυπόστατος* [259, 12. 265, 2] sei. Da

¹⁾ Man darf das Ungeschick dieses Skribenten nicht korrigieren, der nach der Sprachgewohnheit jener Zeit — Cyrill liefert viele Beispiele, vgl. den Index zu Act. Conc. t. I 1 — die Infinitive häuft und darum nicht recht weiß, wohin er *μή* stellen soll.

er nun ferner seinen Gegner den von ihm aufgestellten negativen Satz, daß Gestalt und Weisheit Teile des Menschen ohne Hypostase seien, bestreiten läßt [248, 7, vgl. 209, 7], so nimmt er sich die Freiheit jene positive These von der *μορφὴ δούλου ὑποστάτος* auf den Logos und die Weisheit des Menschen auszudehnen: 221, 14 vgl. mit 222, 7 zeigt deutlich, wie er diesen Sprung fertig bringt. Erst durch diese logischen oder vielmehr unlogischen Operationen wird in III 326, 7 ff. der Gegensatz zwischen *ἐπιστήμη* [= σοφία] *ὑποστάτος* und *ζῶσα ἐνέργεια καὶ ὑπόστατος* [= λόγος, vgl. 212, 7 f.] verständlich: *λόγος ἅμα καὶ θεὸς ὧν δι' οὗ ὁ πατὴρ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ ὡς διὰ ὀργάνου οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ὑποστάτου, γεννήσαντος μὲν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὡς ζῶσαν ἐνέργειαν καὶ ὑπόστατον κτλ.*

I und II stellen den zwei Hypostasen Christi [204, 1, vgl. 251, 9 *οὐ μὴν ὁ Χριστὸς δύο μορφαί*], dem gekreuzigten Menschen des Samosateners [219, 7] die eine [275, 2] gegenüber, die durch ewige Coexistenz mit den beiden anderen der Trias, Vater und Geist, verbunden ist [232, 6 *ὁ ὑπόστατος ἀεὶ ὧν Χριστός, ὁ ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ὑποστάσεως, ὧν συναίδιος καὶ τῷ κυρίῳ πνεύματι.* 253, 14 *ἔστιν ἐν Χριστῷ ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα*, ebenso 254, 14. 244, 14. 261, 4], auch in seiner leiblichen Existenz [276, 3 *μεῖζον δὲ πάντων τὸ εἶναι αὐτὸν χωρούμενον ἐν πατρὶ καὶ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα σωματικῶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.* 230, 10, wo das Kunststück zu beachten ist, wie der Geist hineingebracht wird, obgleich die Typologie der zwei Böcke nur die Coexistenz von zweien vordeutend beweist]; es ändert nichts, wenn gelegentlich nur die Coexistenz von Vater und Sohn angeführt wird [211, 9. 256, 16. 229, 4. 230, 2]. Diese Verquickung des einen Christus mit der Coexistenz der Trias, die sogar gestattet die eine Hypostase für die andere zu setzen, ist ebenso charakteristisch für III wie für I und II, sogar der exegetische Beweis ist derselbe. Trotz einer nicht sicher zu ergänzenden Lücke ist III 329, 11 ff. soviel deutlich, daß wie im neuen, so auch im alten Testament der eine Christus nachgewiesen werden soll; dazu muß zunächst die aus 2 Cor. 3, 17. 1 Cor. 10, 4 abstrahierte und mit Thren. 4, 20 kombinierte Gleichung *πνεῦμα = Χριστός* dienen. Dieselbe alttestamentliche Stelle wird in gleichem Sinne verwandt II 231, 15; die

ganze Kombination steht I 206, 4 ff. Der fleischgewordene Sohn der Maria ist der ewige Christus, der als der seiende gepredigt wird, vgl. 329, 11 *ὁ Χριστὸς—εἰς ὀνόμασται*; dann wird erst 1 Cor. 10, 4, darauf Ieremias in Kombination mit 1 Cor. 10, 4 angeführt, und zwar in solcher Verkürzung, daß nur durch die Vergleichung mit III 329, 13 deutlich wird, welche Ieremiasstelle gemeint ist. Ob der Verfasser den exegetischen Aufbau anderswoher übernommen oder selbst gezimmert hat, muß dahingestellt bleiben: das ist jedem Zweifel entrückt, daß an allen drei Stellen derselbe Mann die Beweiselemente bald so bald so zurechtschiebt.

Alle drei Schriften sind Teile derselben Fiktion. I will ein Brief sein, den der 'große' Dionysius von Alexandrien und das dortige Presbyterkollegium an den Samosatener Paul, den Bischof von Antiochien schreiben. Dieser hat die Korrespondenz begonnen, die Alexandriner schon einmal geantwortet; jetzt replizieren sie auf ein zweites, durch ihre erste Antwort veranlaßtes Schreiben Pauls. Sie halten ihn für einen Häretiker, doch ist er noch nicht durch eine Synode formell aus der kirchlichen Gemeinschaft ausgestoßen: dann wäre ja jeder Verkehr mit ihm verboten.. Der Verfasser kennt das Schreiben, in dem die antiochenische Synode die Absetzung Pauls dem römischen Bischof Dionysius und dem Nachfolger des inzwischen verstorbenen Dionysius von Alexandrien, Maximus anzeigt, aus dem Exzerpt in Eusebius KG 7, 30. Dort [7, 30, 3] wird ein Brief des Dionysius von Alexandrien erwähnt: *ἐπέστειλεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τὸν ἡγεμόνα τῆς πλάνης οὐδὲ προσήσεως ἀξιώσας οὐδὲ πρὸς πρόσωπον γράψας αὐτῷ, ἀλλὰ τῇ παροιμία πάσῃ*. Um des ersten Teils dieser Notiz willen läßt er in der Grußformel den Namen aus, setzt aber nicht die Gemeinde von Antiochien ein, sondern verarbeitet den zweiten Teil jener Notiz zu der Fiktion, daß die Alexandriner das antiochenische Presbyterkollegium vor Paul gewarnt haben, ehe er den dortigen Bischofstuhl bestieg [I 207, 13]. So kommt die Sinnlosigkeit heraus, daß in der Grußformel überhaupt kein Name steht. Auf dies Schreiben läßt der Verfasser den Samosatener mit 10 Protaseis antworten, denen eine kurze Einleitung vorausgeschickt wird, in der die Einleitung [*πρόλογος*] des alexandrinischen Briefes als Anlaß dieses neuen Schreibens hingestellt [218, 1, vgl. 203, 6] und die in jenem enthaltenen 'Schmähungen'

zitiert werden [217, 10 f., vgl. 206, 16. 209, 1]; auch andere Stellen greifen auf I zurück [218, 6 f., vgl. 210, 9; 221, 13 ff., vgl. 209, 7 und 209, 4; 263, 10, vgl. 208, 6; 270, 12 f., vgl. 210, 6]. Eine zweite, adresselose Replik zu fingieren schien auch dem Verfasser nicht angebracht. Dionysius' Antworten auf die Protaseis sind als eine schriftliche Mitteilung an die 'Brüder' [273, 9, vgl. 253, 8] gedacht, d. h. an die alexandrinischen Presbyter; diese seltsame Fiktion klar auseinanderzusetzen oder gar zu motivieren hat der Verfasser nicht gewagt. Daher muß es dem Leser zunächst seltsam erscheinen, daß von dem 'Samosatener' stets in dritter Person gesprochen wird, und das schriftstellerische Ungeschick des Verfassers macht diesen Fehler noch ärger dadurch, daß er häufig den Gegner direkt anredet; die zahlreichen Beispiele anzuführen ist unnötig, ich erwähne nur das Selbstzitat des Dionysius [271, 12, vgl. 204, 7]. Daß dies als rhetorische Figur gedacht ist, zeigt der Zusatz von *ὁ Σαμοσατεύς* [252, 7. 18. 265, 1. 268, 16]. Gelegentlich mischt er beide Formen und springt von der dritten in die zweite Person über [243, 9, vgl. 245, 5 ff.; 249, 2, vgl. 249, 6 ff., wo auf den Imperativ *αὐτοῦ* folgt; 263, 15 ff. 264, 3 in demselben Satz]. Aus Eusebs KG [7, 28, 2. 3] entnahm der Verfasser, daß noch zu Lebzeiten des Dionysius und vor der letzten entscheidenden Synode zahlreiche andere stattgefunden hatten, auf denen mit dem Samosatener verhandelt war. Das benutzt er zu der Fiktion II 251, 3 *οὕτως γὰρ οὐκ ἔμοι ἐγγραφας, ἀλλ' οἱ ἀκούσαντες ἐγγραφάν μοι ὅτι οὕτως διδάσκεις*.

Dionysius ist die Hauptfigur der ganzen Erfindung, weil dem Verfasser das alexandrinische Patriarchat als die Hochburg der Orthodoxie erschien; vielleicht war er selbst ein Ägypter [s. o. S. 50]. Das hatte die Unbequemlichkeit, daß die schließliche Entscheidung, die Dionysius nicht erlebt hatte, aus dem Rahmen der Fiktion hinausfiel, wenn sie nur jenen als Kämpen der Orthodoxie auftreten ließ. Diesem Mangel wird durch III abgeholfen; das Stück soll die Synode vertreten, die den Samosatener definitiv verurteilte, wie es Dionysius für sich und seine Kirche schon getan hatte. Eine Disputation der Orthodoxen mit dem Häretiker zu fingieren war nach II überflüssig; die Form des Schlußurteils hätte zu einer Kürze gezwungen, mit der dem Verfasser nicht gedient war. So sucht er sich aus der Adresse des Synodalbriefes

[Eus. KG 7, 30, 2] sechs Namen zusammen und schiebt ihnen einen Brief unter, den sie während der Verhandlungen an den Samosatener schreiben. Er bezeichnet das Stück als Kopie, wohl um die Vorstellung hervorzurufen, daß die Bischöfe eine Abschrift nach Alexandrien geschickt haben; daß die Synodalen in Antiochien mit Alexandrien korrespondieren, nimmt ja auch die Fiktion II 251, 3 an. Der Zweck des Schreibens ist dem Samosatener den orthodoxen Glauben auseinanderzusetzen, damit er dazu Stellung nehme. Es wird nicht direkt ausgesprochen, aber der Leser muß erschließen, daß die Bischöfe von der Antwort ihre Entscheidung abhängig machen. Weil der Brief ein Bekenntnis und nicht eine Disputation sein soll, fehlen die kühnen, 'agonistischen' Raisonsnements von I und II und treten dafür die Bibelstellen stark hervor; das soll den ganzen Aufbau wirksam abschließen. Ohne III sind I und II ein Torso.

Bonwetsch hat in dem Verfasser einen apollinaristisch gerichteten Katholiken erkannt. Eines der sichersten Kennzeichen apollinaristischer Glaubensrichtung ist die Einbettung der Christologie in die Lehre von den drei Hypostasen der homousischen Trias; dagegen fehlen unzweideutige Spuren der als häretisch verurteilten Lehren; ob 213, 6 *ἄψυχον ὕλην* spezifisch apollinaristisch gedeutet werden darf, ist fraglich. Ebenso richtig wie die des s. g. Dionysius ist von Bonwetsch die dem Samosatener beigelegte Christologie als die antiochenische bestimmt und darauf hingewiesen, daß jede Spur des Chalcedonense fehlt. Wenn er aber geneigt ist Nestorius für den Gegner zu halten, den der Verfasser unter der Maske des Samosateners bekämpft, so kann ich dem nicht zustimmen. Einen Kampf zu maskieren hat nur dann Sinn, wenn er einer anerkannten Autorität gilt und diese dadurch diskreditiert werden soll, daß ihre Lehre mit der eines verurteilten Häretikers identifiziert wird. So polemisierten die konstantinopler Gegner des Nestorius gegen ihn, als er noch Bischof war, mit einer öffentlich angeschlagenen *διαμαρτυρία*, die Sätze aus den Predigten des Bischofs mit solchen des Samosateners zusammenstellte. Wäre also Nestorius der in den drei Schriften bekämpfte Gegner, so müßten diese in die Zeit zwischen jenes Ordination und der Absetzung fallen. Das ist darum nicht wahrscheinlich, weil von dem Streit, der damals zunächst

die Gemüter erregte, nichts zu spüren ist: der Verfasser nennt die Jungfrau Maria *θεοτόκος* [s. o. S. 49], ohne der Kontroverse zu gedenken, die sich gerade um dies Wort drehte; die von Nestorius vorgeschlagenen Formulierungen *Χριστοτόκος* oder *θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος* kommen nicht vor. Ferner ist nicht zu übersehen, daß nirgendwo der Verfasser den Einfluß Cyrills verrät; seine Exegese ist eine andere, ja nicht selten, wie bei der Interpretation von Leu. 16 und 14 [227, 13 ff.] der Cyrills [vgl. den Brief an Akakios von Skythopolis über den Sündenbock und die Scholien Act. Conc. I 5 p. 209, 32 ff.] geradezu entgegengesetzt.

Nun ist aber Nestorius alles andere als ein origineller Vertreter der antiochenischen Christologie; er hat sie mit Haut und Haaren übernommen, und es dürfte geraten sein in dem als *Παυλιανίζων* charakterisierten Gegner denjenigen zu suchen, der die von Nestorius vertretene Inkarnationslehre im Kampf gerade gegen den Apollinarismus ausgebildet hat, Theodor von Mopsuestia. Der war ein gefeierter Lehrer und Bekämpfer der Häretiker, gegen den der Kampf erst nach dem ephesischen Konzil einsetzt, ohne Erfolg; Cyrill selbst hat ihn aufgeben müssen [vgl. Abhndlg. xxxii 6 p. 91 ff.]. Ihn nicht offen zu bekämpfen mochte einem apollinaristisch gerichteten Eiferer in den ersten Jahrzehnten des fünften Jahrhunderts geraten erscheinen; durch einzelne Zitate und Ausdrücke konnte er ihn deutlich genug charakterisieren und erreichen, daß das Ziel der maskierten Polemik erkannt wurde. Derartiges findet sich auch.

Als Ausspruch des Gegners wird wiederholt angeführt, daß der von Maria Geborene ein besonders auserwählter Mensch gewesen sei: I 211, 1 *πῶς σὺ λέγεις ἄνθρωπον κατ' ἐξαίρετον τὸν Χριστόν*; II 252, 11 *λέγεις γὰρ ὅτι . . . Μαρία . . . ἐγέννησεν τὸν Χριστόν κατ' ἐξαίρετον τετιμημένον εἰς υἱὸν θεοῦ*. 262, 4 *οἱ λέγοντες τὸν κύριον τῆς δόξης δοῦλον ἢ ἓνα τῶν κατ' ἐξαίρετον δικαιωμένων*. Das ist theodoreische Terminologie, vgl. Swete, *Theodori commentarii in epist. Pauli* II 303, 21 *πρόδηλον γὰρ ἐκεῖνο ὡς τῆς υἰότητος αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους προσεσιν τὸ ἐξαίρετον τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει*. 298, 13 *μειζόνων ἀξιούμενος παρὰ τοὺς λοιπούς, ὅσωιπερ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἐξαίρετον εἶναι συνέβαιεν*, vgl. 298, 28. 309, 6 *τὸ παρὰ πάντας*

ἐξαίρετόν τι παρεσχῆσθαι τῷ ὑπὸ τοῦ κυρίου ληφθέντι ἀνθρώπῳ. 297, 25 ἔχοντος αὐτοῦ πλεον καὶ ἐξαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, vgl. 296, 27.

Die theodoreische Christologie ist ethisch orientiert; in dem Menschen Jesus ist das Höchste an ethischer Vollkommenheit verwirklicht [Swete a. a. O. 308, 23 ff. 311, 1 ff.]. Er schreibt ihm auch Askese zu [307, 13]: ὁ κύριος βουλόμενος ἐν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς τό τε καρτερικὸν καὶ ἐμφιλόσοφον ἐπιδείξασθαι. Dagegen wendet sich der Verfasser I 205, 1 Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε φρονήσεως χάριν φιλοπονία οὐδὲ διὰ σωφροσύνην ἢ σιτίων ἀποβολὴν ὑπερβαίνοντι τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Was er unmittelbar vorher als Worte des Gegners [204, 16 τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις] anführt ἀνθρώπος εὐδοκία ὑπὸ θεοῦ μείζοσι χάρισι τιμώμενος, ὅταν καὶ μειζόνως εὐδοκιμῇ θεῷ ἐν πολιτείᾳ ἐναρέτῳ, fügt sich ebenfalls in die Christologie Theodors ein. Er faßte die ἔνωσις, die Vereinigung des Logos mit dem Menschen Jesus als einen moralischen, sich allmählich vollziehenden Prozeß auf; der Logos hat Jesus zur Einwohnung erwählt, weil er dessen Anlage zu ethischer Vollkommenheit vorher erkannt hatte, und diese Anlage entwickelte sich stufenweise durch die Einwirkung des einwohnenden Logos, vgl. Swete a. a. O. 296, 10 ff. 297, 33 ff. 298, 8 μείζονά τε καὶ κουφοτέραν τῆς ἀρετῆς κατασκευάζων τὴν ἐκπλήρωσιν. Coll. Auell. 83, 36 *dispensationi quae circa eum erat, ordinem imponebat utpote et particulatim ipsum ad perfectionem perducens* und ebenda 65 *iustificabatur inde et immaculatus ostendebatur siue reparatione peiorum siue custodia meliorum siue etiam paulatim ad meliora profectibus*. In diese Gedankengänge paßt der merkwürdige Vergleich, der I 213, 7 dem Gegner zugeschrieben wird οὕτω γὰρ εἶρηκας τὰ ἀσθενήματα τοῦ υἱοῦ ἀνηρῆσθαι λέγων ὡς τὸ ὑγρὸν τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ ξηροῦ, so haarscharf hinein, daß ich kein Bedenken trage ihn für Theodor in Anspruch zu nehmen.

257, 17 ff. wird die μορφή δούλου Phil. 2, 6 auf den Knechtsdienst bezogen, den Jesus den Jüngern leistet, indem er ihnen die Füße wäscht [Ioh. 13, 4 ff.]. Die Interpretation ist Iohannes Chrysostomos [PG 62, 230] bekannt, der sie 'manichäisch' nennt, eine Bezeichnung, die die Antiochener den Apollinaristen beizulegen pflegen. Daß der Kanzelredner sie aus dieser Schrift entnommen

haben sollte, ist mehr als unwahrscheinlich; das Zusammentreffen ist vielmehr ein Anzeichen dafür, daß auch andere gewagte Exegesen des s. g. Dionysius aus Schriften apollinaristisch gerichteter Polemiker gegen die Antiochener entlehnt sind. Es paßt zu dem Bilde des sprachlich und dialektisch mangelhaft geschulten Eiferers, das sich aus den drei Schriften heraushebt, daß er auch die auf den ersten Blick originell erscheinenden Exegesen nicht selbst gefunden hat. Trotzdem möchte ich die Produkte seines beschränkten Geistes nicht langweilig nennen. Sie zeigen drastisch, wie der katholisch gewordene Apollinarismus verwildert war, wie wenig er gegen einen so reinen zugleich und so kritischen Geist wie Theodor anzukämpfen vermochte; ebenso aber geben sie einen Maßstab her für die publizistische Leistung Cyrills, die dem Apollinarismus zwar die Seele nahm, ihn aber zu einer Dogmatik umprägte, die im Stande war die antiochenische Exegese zu verdrängen oder wenigstens abzustumpfen.
